

LITTERARISCHE

FANTASIEN

NIEUWE REEKS

LITTERARISCHE FANTASIEN.

LITTERARISCHE

FANTASIEN

DOOR

Cd BUSKEN HUET

NIEUWE REEKS

DERDE DEEL

B. TER HAAR, BOGAERS, WITHUIJS.
J. J. L. TEN KATE EN ZIJNE „SCHEPPING"
VAN ZEGGELEN, S. J. VAN DEN BERGH
S. E. HARTHOORN, D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE
VANITY FAIR
H. DE VEER
LAATSTE NEDERLANDSCHE GEDICHTEN
DE GÉNESTET'S UITVAART
JHR. MR. J. DE BOSCH KEMPER
DR. M. P. LINDO
JOHN LOTHROP MOTLEY

AMSTERDAM
G. L. FUNKE
1878

B. TER HAAR. — A. BOGAERS.
C. G. WITHUIJS.

Gedichten van Bernard Ter Haar, Eerste en Tweede verzameling. Arnhem, 1851. — Mr. A. Bogaers, Gedichten. Haarlem, 1859. — C. G. Withuijs, Verhalen, Romancen en Vertellingen. Amsterdam, 1863. —

Indien het waar is, dat wij Nederlanders voortgekomen zijn uit het Genève van Kalvijn en in deze onze afkomst het beginsel ligt van onze kracht, — eene stelling, die in het boekje *la Hollande et l'influence de Calvin* wordt voorgedragen door den heer Groen van Prinsterer, — dan zou een onheusch beoordeelaar daaruit de gevolgtrekking kunnen afleiden, dat de heeren Ter Haar, Bogaers, en Withuijs, indien zij beter kalvinisten waren, ook hooger aangeschreven zouden staan op de schaal der vaderlandsche poëzie.

Men houde echter in het oog, dat het boekje van den heer Groen ook nog eene andere uitspraak behelst. »La cité de Calvin", leest men in dat klein geschrift, uitgegeven ter gelegenheid van den 27sten Mei 1864, 300sten verjaardag van Kalvijns overlijden, »la cité de Calvin est devenue la cité de Rousseau." Nu rijzen weder, indien ik wel zie, de daareven zoo zeer ge-

daalde fondsen. Hetgeen onzen dichters als kalvinisten ontbreekt en hen zwak doet schijnen, wordt misschien goed gemaakt door hunne virtuositeit als discipelen van Jean Jacques. Het is dan alsof er stond: wij Nederlanders der 19de eeuw stammen wel uit Genève, maar uit het Genève van Rousseau.

Gedaald of gerezen? Door den heer Groen van Prinsterer wordt deze kwestie met één pennestreek uitgemaakt. Het ongeloof en de revolutie, vertegenwoordigd door Rousseau, hebben in Genève en Nederland de plaats des geloofs en der vrijheid ingenomen, en aldus is het zuiver goud van vorige dagen in onedel lood verkeerd. Behoef ik te zeggen, dat deze wijze van procederen mij te expeditief toeschijnt? Het leven van Rousseau wordt door geen enkelen leelijken trek ontsierd, waartegen men uit het leven van Kalvijn, en omgekeerd, niet een soortgelijken overstellen kan. Voor het kwaad, door beiden aangerigt, is niemand onzer aansprakelijk. Daarentegen plukken wij nog steeds de vruchten van hetgeen er in beider arbeid weldadigs geweest is. De een heeft meer gedaan voor de protestantsche kerk, de ander meer voor de maatschappij in het algemeen. Ontegenzeggelijk is Rousseau een grooter en edelmoediger geest geweest; daarentegen was Kalvijn een grooter karakter. Kalvijns hoofdgedachte — eene protestantsche theokratie — behoort in haar oorspronkelijken vorm reeds geheel en al tot de geschiedenis. Van Rousseau, die twee eeuwen later leefde, is uit den aard der zaak tot op onzen tijd meer overgebleven.

Kalvijns invloed hier te lande, in vervolg van tijd alleen geëvenaard welligt, en dan ook getemperd, door den invloed van Cats, is groot geweest en werkt nog altijd na. Wanneer men het kalvinisme bij monde van Théodore de Bèze de gewetensvrijheid een »leerstuk des Duivels" hoort noemen, of wanneer het in Kalvijns eigen persoon optreedt met de stelling, dat »de ketters door het regt des zwaards gedwongen moeten worden", dan ziet deze godsdienstvorm er zeer bar en onhandelbaar uit. Doch men vergeet te vaak, dat de eigenlijk gezegde vrijheid van konscientie in ons werelddeel eerst dagteekent van de Fransche omwenteling van 1789, en de hervormers der 16de eeuw, met Kalvijn aan de spits en Luther

in de achterhoede, nooit iets anders gewild of bedoeld hebben, dan een gezuiverd pausdom. De zachtmoedige Melanchton heeft dan ook den aan Servet — *Espagnol de maudite mémoire*, noemt Bèze hem in het voorbijgaan — gepleegden moord, ten volle goedgekeurd. Toen Kalvijn zich den inquisiteursmantel om het magere ligchaam plooide, bleef hij in zijne rol en toonde hij zich een kind van zijne eeuw. Het bloedige in zijne denkwijze was iets accidenteels, iets dat bestemd was, langzamerhand van zelf uit te slijten. Haar wezenlijke inhoud bestond in eene burgerlijke levensbeschouwing, waarin voor de meeste, en daaronder sommige van de onschuldigste uitingen der menschelijke natuur, geen plaats was. In schijn ongenaakbaar en aristokratisch, was het kalvinisme nogtans in de wieg gelegd om vulgair te worden. Vandaar dat het zich zoo buigzaam toonde onder de handen van een man als Cats; deze het zoo gemakkelijk botslijpen en te onzent populariseren kon; en het onder dien trivialen vorm in ons vaderland zulk een opgang bleef maken, ook toen de strijd met Spanje voldongen, en het gereformeerd jakobinisme voor de grondlegging van den nieuwen revolutionairen Staat niet langer noodig was.

Doch even gereedelijk als behoort toegestemd te worden, dat de kalvinistische hartstogten — want zonder hartstogt komt nooit in deze wereld iets groots of iets nieuws tot stand — een eervol deel gehad hebben aan de heldendaden van onzen vrijheidsoorlog, even weinig mogen wij vergeten dat het kalvinisme hier te lande, zeker aantal vermaarde godgeleerden uitgezonderd, zeer weinig ernstige talenten voortgebragt heeft; dat wetenschappen, letteren, en kunsten, zij door wie de degelijkheid van een volk bepaald wordt, wel onder den invloed van den nieuwen tijd en van de nieuwe orde van zaken, maar onafhankelijk van het kalvinisme bij ons gebloeid en zich ontwikkeld hebben. Gomarus moge een beter theoloog geweest zijn dan Arminius, Grotius was ongetwijfeld een beter wijsgeer en litterator. Frans Hals en Van der Helst zijn evenmin kalvinisten geweest, als Rembrandt. Huygens heeft eene enkele maal met Maria Tesselschade over het geloof gekrieuwd, doch ter wille van *Oogentroost* geven wij hem absolutie van die kleingeestigheid. Aan Hooft is de onderscheiding te beurt

gevallen, dat Voetius hem verweten heeft, geen lidmaat der hervormde kerk en een krypto-papist geweest te zijn. Vondel is van doopsgezind roomsch geworden, na tusschentijds voor de remonstranten gestreden en in zijn *Decretum Horribile* het kalvinisme uitgespuwd te hebben. Zelfs op het gebied der godsdienstige of geestelijke poëzie is de rigting niet scheppend weten op te treden. Om bij onze Ouden in deze dichtsoort iets waarlijk voortreffelijks te vinden, moet men bij Jan Luyken, den mysticus (Kalvijn zou hem onder de libertijnen gerangschikt hebben), of bij Kamphuyzen, den martelaar van het kalvinisme, ter schole gaan.

Geen kalvinist te zijn, dit meende ik voelbaar te moeten maken, is voor een Nederlander niet alleen in zich zelf geen schande, maar is ook en inzonderheid geen beletsel voor eene vruchtbare en eervolle beoefening der nederlandsche dichtkunst. Het is slechts een dier negatieve kenmerken, waaraan, bij haar omtasten in het onbestemde, de litterarische kritiek zich voorloopig vasthoudt. Gevoelde ik niets voor de poëzie van den heer Ter Haar, er zou geen aanleiding bestaan, te willen doordringen tot in de binnenkameren van zijnen geest. Wilde ik eene lofrede op hem schrijven, ik zou uit zijne beste verzen de fraaiste plaatsen kiezen en al het overige onvermeld laten. Thans daarentegen neem ik in het voorbijgaan ook die dichtstukken in mijne beschouwing op, wier eenige waarde hierin gelegen is, dat zij ons een blik doen slaan in de denkwijze van hunnen vervaardiger.

Meer dan vijftig jaren is het geleden dat een israëlietisch letterkundig genootschap aan den heer Ter Haar den tweeden eereprijs toekende voor een lied ter eere van *de zelfopoffering*; en met dit vers staan wij aan den ingang van 's dichters loopbaan. Was hij destijds een denker? werd hij medegesleept door zijne fantasie? verkondigde hij met al het vuur van den aanstaanden godsdienstleeraar, een bezield kerkgeloof? Niets van dit alles. De hoofdgedachte van den jeugdigen zanger is, dat zinlijkheid en zelfzucht, waarvan hij onderstelt dat een ieder er kennis aan heeft, en die dan ook niet nader door hem aangeduid of geteekend worden, den mensch in het Paradijs ten val gebragt hebben; terwijl een edelmoedig God, begaan met

de ontluistering van zijn edelst schepsel, engelen afgevaardigd heeft naar de aarde en, door tusschenkomst van deze boden uit hooger sfeer, aan den gevallene, als korrektief van egoisme en zinlijkheid, de gave der zelfopoffering geschonken heeft. »Zoo dezelfde stof thans door mij moest bezongen worden", schreef de dichter in 1851, toen hij dit vers van 1826 voor het eerst in het licht zond, »zij zou ligtelijk van eene geheel andere zijde door mij worden opgevat en beschouwd. Voor zoover mijzelven nogtans eenig oordeel over de voortbrengselen van mijnen jeugdigen leeftijd toekomt, schroom ik niet te belijden, dat ik voor dit gedicht altijd eene bijzondere genegenheid heb behouden, niet enkel omdat daaraan streelende herinneringen voor mij verbonden zijn, maar ook omdat dit gedicht, in weerwil van zijne wezenlijke gebreken, in mijn oog de blijken draagt van de volle uitstorting te zijn geweest des dichterlijken gevoels, en zich door zekere frischheid der verbeeldingskracht onderscheidt."

Van dichterlijk gevoel is in dezen eersteling niets te bespeuren; de beelden konden niet ouderwetscher zijn. Belangstelling kan het gedicht alleen bij hen wekken, die zich een oordeel wenschen te vormen over de ontwikkeling des auteurs. Het getuigt tot op zekere hoogte van een onafhankelijken geest, maar van een geest zonder kracht en zonder diepte. Het gelijkt een beker vol aangelengde wijsbegeerte, met een scheut orthodoxie er in. Het supprimeert de openbaring, doch leidt haar gaandeweegs weder binnen. Het onderstelt een gevallen menschdom en eene van boven medegedeelde kracht tot opstaan; doch tevens is die kracht eene van de vaste eigenschappen der menschelijkheid-zelve. Het is een kleine chaos zonder leven, en boven wiens oppervlakte niets de vleugelen uitslaat. Toch zou de heer Ter Haar de dichter niet geworden zijn, die er naderhand uit hem gegroeid is, zoo in dezen arbeid van zijne jeugd, naast sommige verdiensten van versifikatie, niet de kiem van iets goeds kon aangewezen worden. Het gedicht tot lof der zelfopoffering kenmerkt zich door de daarin doorschemerende ethische opvatting van een kerkelijk dogme; en wanneer men den tijd in aanmerking neemt, waarin het vervaardigd werd, zal men niet aarzelen te erkennen,

dat in die eigenschap, ook al zou de dichter destijds zich daarvan niet ten volle bewust geweest zijn, eene ernstige belofte voor de toekomst schuilde.

Een gedicht van den heer Withuijs — *Het feest van den Handel*, in 1825 te Gent bekroond — geeft aanleiding tot soortgelijke beschouwingen. Hetgeen bij den heer Ter Haar de zelfopoffering doet, — den mensch inwijden in een hooger leven en hem daardoor den verloren adel van zijne natuur teruggeven, — wordt bij den heer Withuijs ongeveer door den koophandel verrigt. Het verschil tusschen beide dichters komt hierop neder, dat de laatstgenoemde zijn uitgangspunt niet zoozeer neemt in het bijbelsch paradijs, als wel in een staat van woestheid en barbaarschheid, die in op één na de vroegste tijden alom op deze aarde geheerscht zal hebben. De oorspronkelijke mensch van den heer Withuijs is eenmaal weinig meer dan een dier geweest; om hem te vinden, gelijk hij in den aanvang was, moet men spelonken binnenkruipen:

Beschouw hem, zangster! Drukt hij 't beeld des Scheppers uit?
Daar ligt hij — Engel? — Neen: wild roofdier bij zijn buit.
Hij sluimert? — Neen: hij loert. De panter, die zijn vlekken
Hem afstond, om het forsch en borstlig lijf te dekken,
Was minder wreed dan hij, die, als 't gebrek hem noopt,
De handen in het bloed zijns eigen broeders doopt.

Deze toestand heeft aangehouden zoolang de mensch, instede van zich te ontwikkelen naar den geest, alleen bedacht geweest is op het botvieren van zijne lusten en het stillen van zijnen honger. Hij had geen begrip van ruilen, en stond dien ten gevolge, bij de minste afwijking van den gunstigen loop der natuur, bloot aan het nijpendst gebrek. Dan scheen de aarde een jammerdal:

De morgen strooit vergeefs hier paarlen op de dalen;
Een wilde dorheid dekt den omtrek; zelfs het woud
Bezit geen zang'rig paar dat vrolijk feesttijd houdt.
Een vloek, de vloek eens Gods, schijnt op dit oord te hechten;
De woestheid waart er om met losgereten vlechten,
En de onbeschaafde mensch, opdagende uit zijn krocht,
Jaagt meer ontzetting aan dan 't gierend boschgedrogt.

De groote verandering, die sedert in 's menschen staat plaats gegrepen heeft, dagteekent van den geboortestond des handels, een onmiddellijk gevolg van het zich allengs verspreidend redelicht:

Verheft u, vreugdezangen!
De rede ontwaakt! Stort neêr om hare gunst te ontvangen,
Rampzaalgen, knielt! Haar glans schiet van den hemel neêr;
De handel komt, en gij zijt niet rampzalig meer!

Twee onderscheiden voorstellingen, gelijk men ziet, vloeijen hier bij den dichter ongemerkt ineen. Dezelfde rede, die hij als eene bovennatuurlijke gaaf plotseling en met snelheid uit den hemel laat nederdalen, wordt tevens door hem gedacht als een van den aanvang af in 's menschen eigen brein of boezem sluimerend vermogen, bestemd in den loop des tijds de oogen te openen en wakker te worden. Doch de eenheid zijner konceptie lijdt daarbij geen schade. Niet om de rede-zelve is het hem te doen, maar om van de rede op den handel te komen; en mits deze laatste niet uitblijve, kan het andere hem tot op zekere hoogte onverschillig zijn. Sedert de komst des handels, die de hoofdzaak is, gaat alles voorts geleidelijk zijnen gang; zoo geleidelijk, dat gij het geheele vers zoudt moeten uitschrijven, om een denkbeeld te geven van den omvang en het getal der zaken, waaraan de handel hier het aanzijn geeft. Iets daarvan vindt men uitgedrukt in de volgende regels, waarin gezinspeeld wordt op de uitvinding der stoombooten, terwijl in het onmiddellijk voorafgaande melding gemaakt is van de bliksemafleiders:

Wel zalig is 't genot, den mensch zoo groot te aanschouwen! —
Gij, handel! gij vooral, deed d' aanleg hem ontvouwen,
Wiens grootsch ontwikkeld licht het denkend stof verblindt! —
't Was weinig nog dat gij, op vleuglen van den wind,
In zeilkasteelen hem naar Oost en West deed spoeden;
Dat gij zijn nijverheid deed woekren langs de vloeden;
Gij deedt hem schepper zijn: — gij bliest hem 't denkbeeld in;
Hij sprak — en 't werktuig had een redelijken zin.

Evenwel zijn deze latere toepassingen van het menschelijk scheppingsvermogen nog slechts een onderdeel van het groot be-

schavingswerk, door den handel gewrocht. Reeds in overoude tijden heeft de handel den mensch tot uitvinder gemaakt, en daaronder van zaken, die, gelijk het regt, wanneer men ze eenmaal ontdekt heeft, voortaan den geheelen maatschappelijken toestand beheerschen:

Men plant en oogst en ruilt, de handel breidt zich uit;
De winzucht spitst het brein, de loosheid spant haar netten;
Het regt behoeft een schaal — en 't menschdom geeft zich wetten.

Met de wetenschappen en de kunsten, met de vriendschap en de liefde, eindelijk ook met de godsdienst-zelve, is het even zoo gegaan. Toen het leven opgehouden had, eene woestenij te zijn, ontroerde de mensch bij den aanblik der milde schepping. De handel wenkte hem voort, en toonde hem aan den sterrenhemel zijne baan. Met opgeslagen oog staarde hij die verheven bakens aan, deed zijn voordeel met hun vonkelend schijnsel, en kwam langs dien weg tot het stellen der grootsche vraag: Welke is mijne afkomst en wie mijn maker?

Hij vraagt dat, en, triomf, de juichende Englenkoren
Doen, op 't gesuis des winds, hem plegtig 't antwoord hooren!
Hij valt in 't stof; bidt aan; verliest zich in zijn lot...
De hemel spreekt tot de aarde — en 't menschdom knielt voor God!

De verdraagzaamheid in het godsdienstige, dat weldadig tegengif van het fanatisme, is, opdat ik er dit nog bijvoege, mede eene spruit des alvaderlijken koophandels geweest:

Juich, zangster, juich! Ziedaar het perk der ommedraving!
Ziedaar het adelmerk en toppunt der beschaving!
Ziedaar den mensch, het beeld eens Gods van liefde en licht!
U, handel! u vooral, is de aard dat heil verpligt!
Neen, waar de dweepzucht ooit, tot razernij gedreven,
De onnoozelheid vervolg, het vast geloof doe sneven,
Het is niet dáár, waar gij den gulden zetel vest.

Dit is de negatieve zijde van 's dichters gedachte: waar handel bloeit, geen ketterjagt; en behalve op het voorbeeld van Amerika, beroept hij zich daarbij tevens op dat van Engeland

en Nederland. Doch de handel heeft ook, van volk tot volk, de menschenmin doen ontstaan, die de glanzige keerzijde is van den somberen geloofshaat; en aan het tot stand komen dier algemeene liefde bespeurt men best, dat het toppunt der beschaving bereikt, het kosmopolitisme gesticht, het perk van 's menschdoms ommedraving afgerend is:

Ja, handel, u zij lof! Uw invloed kneedt de zielen;
Gij doet het stof meer rein voor zijnen Schepper knielen;
Gij zwaait den tooverstaf, die 's menschen geest ontbindt,
Hem wereldburger maakt, hem aan 't geheel verbindt!
Een zachter gloed en deugd doet gij zijn boezem kweeken!
Omwandlend aan uw hand ziet hij de verste streken
En vindt alom den mensch, den broeder, wien natuur
Den zelfden aanleg schonk, en 't zelfde hemelvuur.
Hij slaat hem gâ, doorgrondt zijn gaven, weegt zijn driften;
Leert van de kern de schors, de zaak van vormen schiften;
Vindt overal de deugd, en wordt van dwangzucht vrij,
Verdraagzaam jegens dien die anders denkt dan hij.

Bij den heer Ter Haar maakten wij kennis met eene wereldbeschouwing, die het midden hield tusschen vleesch en visch. Het vers van den heer Withuijs is zulk eene lappendeken niet. Met eene logische naauwgezetheid, die aan hoofdigheid zou kunnen doen denken, ontwikkelt deze dichter zijne gedachten. Hij bekommert zich evenmin om de verscheidenheid van gebeurtenissen en toestanden, in den loop der geschiedenis, als om de fijnere schakeringen der menschelijke natuur. Van den Handel zou hij zingen, dit stond vast, en hij zingt er van. Doch hoewel zijn gedicht eene parodie verdient te heeten van hetgeen de nieuwere filosofen met hunne leer der immanentie bedoelen, het kenmerkt hem niettemin, dat hij deze zienswijze toegedaan is. De dingen worden er naar bij hem, doch zij worden.

Ook van den heer Bogaers bestaat er, hoewel niet van zoo oude dagteekening, een bekroond gedicht dat tot maatstaf zou kunnen dienen. Het is een lierzang, gewijd aan de nagedachtenis van Belgie's eerste koningin. Reeds in de tweede strofe van dit lied ontmoet men eene dier konventionele tegenstellingen, waaruit eene geheele rigting spreekt:

De vorstenstaf moog roemrijk pralen,
  Voorbij de rijksgrens heerscht hij niet;
Maar laat de Deugd haar luister stralen,
  Dan kent de hulde geen *limiet.*
Waar ook zijn eerste zon mogt gloren,
Elk voelt zich haar vazal geboren,
  Wiens hart in 't goede zich verheugt.....

Wat beteekent dit? Hoe kan het der deugd, wier koningrijk niet van deze wereld is, tot eer verstrekken, dat haar scepter verder reikt dan die van een of ander gekroond hoofd? Is het de schuld van koning Leopold, dat zijne Staten niet groot genoeg zijn om te beletten dat de zon er ondergaat? Onbegrensde hulde — wordt die ook niet aan den wijn gebragt? Zou men van eene getruffeerde kalkoen niet ongeveer hetzelfde kunnen beweren, wat de dichter zegt van de deugd? Doch ziehier een ander vers van den heer Bogaers, een *Jubelzang;* eene inspiratie der November-feesten van 1863. Aan het slot van dat lied, nadat het verledene herdacht en het tegenwoordige geprezen is, wordt eene vraag opgeworpen aangaande de toekomst:

  Thans doet zich door d'omkransten boog
  Een nieuwe baan op aan ons oog:
Zal zij ook 't hopend hart bevreden?
  Gewis! indien we trouw aan pligt,
  Bij Vrijheids levenwekkend licht,
    Er kloek vooruit op treden.

De horizont is hier beperkter, dan in de straksgenoemde zangen van de heeren Withuijs en Ter Haar. Van het bijna onafzienbaar gebied der wereldgeschiedenis vinden wij ons verplaatst in den betrekkelijk kleinen kring van ons eigen vaderland. Doch misschien zullen wij de bedoeling van den dichter daardoor des te gemakkelijker kunnen vatten. Aanstonds doet hij zich kennen als een man van den vooruitgang. Slechts verlangt hij, dat de vooruitgang te onzent een nationalen, een oud-nederlandschen stempel dragen zal:

  Zoo deed het Voorgeslacht weleer.
  Wat in den weg stond wierp het neêr,
't Verliet des Sleurs versleten raadren,

't Rees nieuwen bouw voor brokklend puin,
't Ging de andren voor met fiere kruin;
Doen we ook als onze Vaadren.

Het zou kunnen schijnen dat de heer Bogaers hier met den heer Groen van Prinsterer op hetzelfde aanbeeld slaat: *le secret de notre force est dans notre origine.* Ook de heer Groen gaat met fiere kruin de anderen voor; ook hij is een vijand van den sleur, prijst de voorvaderlijke veerkracht, werpt hetgeen hem in den weg staat neder, ziet niet op een bouwval meer of minder, en gevoelt in zich het vermogen tot stichten zoowel als tot sloopen. Doch al wijst de heer Bogaers ons op hetzelfde ideaal, hij meent het anders:

Poog' dan, met dweeprig angstgeschreeuw,
Bekrompenheid den Geest der eeuw
Te stuiten in 't onstuitbre streven;
Treên wij hem na, met kloek beleid
Den schat verzaamlend, dien hij spreidt;
Die schat is kiemend leven.

Dit klinkt zeer verschillend van hetgeen te lezen staat in eene van de laatste strofen van den lierzang op de Belgische koningin. Met zinspeling op de lotgevallen der Julij-monarchie wordt daar gezegd, dat de mannen der Februarij-omwenteling te Parijs volkstirannen geweest zijn; terwijl de kroon van Lodewijk Filips, beweert de dichter, in puin begraven is door brandstichters en tuchthuisboeven, met een oproerigen dolk in de eene en eene toorts in de andere hand. Doch de rigting van den heer Bogaers is eene idealistische rigting, ook in het revolutionaire. Moet het liberalisme bezongen worden, bezongen in de schaduw van nationale en oranje-vlaggen en met begeleiding van onschadelijk klokkenspel, dan jubelt hij mede en de anderen voor; dan wordt de waardige grijsaard weder jong; dan weet hij van drift niet, waar hij zijne voeten zet; dan treedt hij in overijling den geest der eeuw op het slepend gewaad. Neemt daarentegen die geest de houding der revolutie aan; stroopt hij zich de mouwen op, om het musket te laden; gaat hij, uit meenens, aan het nederwerpen van hetgeen hem in den weg staat; draagt hij steenen aan voor zijnen barrikadenbouw . .

plant hij, naast de roode vlag, op den top diens stompen torens een welsprekend kanon, — dan verstomt aanstonds de vrijzinnigheid van daareven; dan wordt de dichter op staanden voet door den president der arrondissements-regtbank in hechtenis genomen en op water en brood gezet; dan kort hij zich in de eenzaamheid den tragen tijd met het zamenstellen van eene ode bij het graf der legitieme deugd.

Aan alle dingen echter komt een einde. Ook na den langsten nacht breekt een blijde morgenstond aan. Dan zegt de wachter: *l'ordre regne à Varsovie.* Dan wordt de poëet weder ontslagen uit zijne gijzeling. Dan zingt hij op nieuw den lof der vrijheid; en ook, hoewel zij tusschentijds eene republikeinsche, of voor het minst konstitutioneel geworden is, den lof der deugd:

En schuiflen laster, eigenbaat,
En haat en nijd: — dat broed versmaad!
De Deugd heeft andre bondgenooten.
Waar 't deeglijke, in wat hulsel, woont,
Waar wijsheid, braafheid, kracht zich toont, —
Dáár, dáár ons aangesloten.

Met die het goede en 't waar bestreefd!
Met die, wat kant ons vaandel zweeft,
„Regt! Menschlijkheid!" er in geschreven!...

De dichterlijke waarde van dezen *Jubelzang* is even twijfelachtig, als die van de *Zelfopoffering* of van het *Feest van den Handel.* Bovendien wordt de beminnaar der vaderlandsche taal er onaangenaam in getroffen door velerlei oneigenaardige uitdrukkingen; hetgeen te verwonderlijker is, omdat van de hand van den heer Bogaers in den *Taalgids* eene reeks grammatikale aanteekeningen worden aangetroffen, welke bewijzen, dat hij juistheid van zegswijze, in anderen, op prijs weet te stellen. Een welbevestigd vaandel *zweeft* niet, maar wappert. Iets met iemand *bestreven* is leelijk gezegd. *Versmaden* komt wel te pas, wanneer er spraak is van eene weldaad of van hetgeen althans schijnbaar zekere waarde bezit, maar niet ten opzigte van iets dat in zichzelf zoo verachtelijk is als een *broed.* Een *schat* is een kollektief voorwerp; een dier voorwerpen, welke de geest der eeuw niet *spreiden* kan. *Rijzen* is een onzijdig werkwoord,

en men doet de spraakleer geweld aan, door van het voorgeslacht te zeggen: Het *rees* een nieuwen bouw. »Zoo deed het voorgeslacht *weleer*": noodeloos pleonasme. Wat heeft men te denken van eene *baan*, die, terwijl zij *zich opdoet*, de eigenschap bezit van te kunnen *bevreden* uw hopend hart?

Oók de rigting van den heer Bogaers behoort ontegenzeggelijk tot die van den nieuwen tijd, ofschoon meer bij wijze van aanhangsel dan als type. Er bestaat eene goedaardigheid, die zich wel onkwetsbaar noemt en met het geheele menschdom in vrede beweert te leven, maar er niettemin een ongedoopten hiel op nahoudt. Prik haar in dit uiterst ligchaamsdeel, en zij bijt terug zoo fel als de felsten. Is dit gebrek onafscheidelijk van alle moderne rigtingen zonder verschil? Is het meer een vaste trek der menschelijke natuur, dan de voorbijgaande eigenschap eener bepaalde rigting in een bepaalden tijd? Bij den heer Ter Haar waren sporen van eene moderne dogmatiek voorhanden; de heer Withuijs deed ons kennis maken met eene moderne wijsbegeerte der geschiedenis: door den heer Bogaers worden openlijk sommige beginselen der moderne staatsleer verkondigd. Meer dan dit wilde ik niet in het licht stellen.

Voorts hebben deze drie dichters, indien het geoorloofd is hunnen poëtischen arbeid bij even zoo vele zonnestelsels te vergelijken, elk een hoofdwerk vervaardigd, dat gevoegelijk kan aangemerkt worden als het lichtend middenpunt van al hunne overige voortbrengselen. Hetgeen *de Val van Sigeth* is bij den heer Withuijs, is *de Togt van Heemskerk* bij den heer Bogaers, is de *St. Paulusrots* bij den heer Ter Haar. Om deze centrale hemelligchamen van de eerste grootte, wentelt zich bovendien bij elk hunner een bol van minder aanmerkelijken, maar niettemin achtbaren omvang. Zoo heeft de *St. Paulusrots* de legende van *Johannes en Theagenes* tot satelliet; de *Togt van Heemskerk* het bijbelsch dichtstuk *Jochébed;* de *Val van Sigeth* den meer onverbloemd romantischen *Meineed*. Kies uit de mengeldichten hetgeen daarin voorhanden is aan vaste en dwaalsterren; houd de noodige ruimte open voor den zinstorenden loop van eene komeet of wat, — en uw oog, dat instinktmatig behoefte gevoelt aan rangschikken

en groeperen, zal mogelijk met welgevallen en stellig zonder wrevel op een drievoudig dichterlijk planetarium rusten.

Het is eene bekende zaak, dat in al deze verzen, met name in de grootere en grootste, enkele fraaije partijen aangetroffen worden. Nu wordt gij er door eene schilderachtige natuurbeschrijving verrast; dan boeit eene niet ongelukkig uitgewerkte vergelijking; elders komt eene aandoenlijke anekdote voor. Doch indien ik kenschetsen moest hetgeen mij in deze poëzie, als geheel beschouwd, tegen de borst is, dan zou ik al mijne bedenkingen zamenvatten in het eene woord: onmanlijk. Het is knapenlektuur. Uw zoon de gymnasiast of aanstaande polytechnicus zal, indien hij den *Togt van Heemskerk* leest en de bij het dichtstuk gevoegde aanteekeningen vlijtig raadpleegt, een deel van zijne vrije uren op onschadelijke wijze kunnen doorbrengen; en misschien zal eene der naaste aanleidingen tot het sluiten van het Twaalfjarig Bestand hem helderder worden. Stelt gij er prijs op, dat hij niet uitsluitend met de geschiedenis des vaderlands bekend zij, maar ook met sommige voorname episoden uit die van andere europesche Staten, geef hem den *Val van Sigeth* in handen. Hij zal er kennis door maken met een Oostenrijksch generaal en een Turksch sultan; terwijl hetgeen er hem van de schoone Aïschah in verhaald wordt, zijne verbeelding vast niet met onbetamelijke voorstellingen bevolken zal. Hecht gij er waarde aan, dat hij nu en dan eene reisbeschrijving of de geschiedenis van eene vermaarde schipbreuk met aandacht en belangstelling leze, wijs hem, en hij zal er u dankbaar voor zijn, op de *St. Paulusrots*. Zelfs al laat onder weg de dichter hem los, of hij den dichter, het dagverhaal van den scheepsheelmeester Hanou, en het notitieboekje van den opperstuurman Vierow, zullen hem ongetwijfeld ten einde toe boeijen. Dat uw zoon uit deze dichterlijke werken hoegenaamd niets verkeerds leeren zal, durf ik niet verzekeren. Er wordt daar met den goeden God meer gesold dan u waarschijnlijk lief is. Ook wordt er veel in gespanjoold en gegaulerd, ijverig in getrompt en geruiterd, nadrukkelijk in gehalvemaand en gekruisbanierd. Doch daar staat tegenover, dat er geen enkele syllabe van Sint Anna in voorkomt. Van Aïschah zeide ik reeds, dat zij voor

Sheherazade niet onderdoet. In de geheele *St. Paulusrots* treedt geen enkel meisje ten tooneele. Van de twee eenige typen van het schoone geslacht, in het naar den admiraal Heemskerk genoemde dichtstuk, wordt de eene helaas reeds in den proloog naar het graf gedragen, en zucht de andere in eene kloostergevangenis. Voor het overige zal uw telg zich verlustigen in den welluidenden klank van het grootste gedeelte dezer verzen; geheele brokstukken zullen onwillekeurig in zijn geheugen blijven hangen; zij zullen de broddellap van zijne eerste oefeningen in de kunst van deklameren zijn. Wat uzelven betreft, die gedichten zijn voor u niet geschreven. Er komt niet één oorspronkelijke of pittige gedachte in voor. Zij doen u blozen noch verbleeken. Alles knutselwerk, dilettantisme, *art industriel.*

Doch aan den anderen kant bezit ook elk dezer drie dichters zijne eigenaardigheden, en men heeft hen geenzins zonder voorbehoud op dezelfde lijn te stellen. Er bestaat van den heer Withuijs een dichtstuk, *Washington* geheeten, waarvan de slotregels aldus luiden:

Nu juichte de englenschaar. De brave aanbad in tranen.
De seraf zweeg.
Van ver, door de onafmeetbre banen
Der hemelen gesneld, op vleuglen van gevoel,
Stond, door een wolk gedekt, *een jongling* in 't gewoel,
Dat wemelde om Gods troon, met weenend oog verloren,
En juichende in het loon, der deugd bij God beschoren.

Dit vers voert de dagteekening van 1822. Het is, in den vorm eener apotheose, eene warme hulde aan den man wiens naam het opschrift uitmaakt. Men ziet er, in een klopstockiaanschen hemel, den verheerlijkten amerikaanschen vrijheidsheld, als een anderen Messias, met zevenkleurig licht om het hoofd, zetelen in een gouden stoel, geschraagd door regenbogen. Opvatting en jaartal zouden nopen, het gedicht ter eere van Washington onvermeld te laten, zoo niet aan het slot van den *Val van Sigeth*, in 1833 geschreven, nadat de lof van den generaal Serini door hem uitgeput is, de dichter ten tweede male gelegenheid gevonden had, zichzelven in eene nis te plaatsen:

Een kunstloos zanger aan het Y,
Van eerbied voor den held doordrongen,
Heeft dankbaar hem een lied gezongen.
o Kwam 't in stoutheid hem nabij!
o Mogt het slechts een weerschijn geven
Des gloeds, die hem heeft aangedreven!
Dan zou, wat lot hem ook verwacht',
Die zanger met Serini leven
Van nageslacht tot nageslacht.

De jongeling van daareven is een man geworden. De jaren hebben zijn uitwendig voorkomen veranderd. Thans staat hij niet meer, van het heilige der heiligen gescheiden door eene wolk, te schreijen en te juichen aan 's hemels ingang. Zijne eerzucht heeft eene aardsche wending genomen. Doch in beide gevallen poseert hij voor het publiek. De lust, belangwekkend te schijnen, is hem bijgebleven. De goede meening, die hij van zichzelven en van zijne talenten koestert, moest in beeld gebragt worden.

De omstandigheden hebben er toe bijgedragen, den heer Withuijs te stijven in dit gebrek. Sommigen van zijne gedichten zijn vertaald in het Engelsch, anderen in het Fransch of het Duitsch. Hijzelf verhaalt ons, dat alleen aan *den Meineed* »de onderscheiding is te beurt gevallen van overzetting in drie talen". »Ik heb daarom gemeend," zegt hij, »er niet veel in te mogen veranderen."

De heer Withuijs beproeft herhaaldelijk te schertsen. Doch zijne scherts is zouteloos, en men kan zijne humoristische gedichten (*Floris aan Erdwin*, *Alicia*, *o Liefde! Liefde!*) niet ten einde brengen, zonder overvallen te worden door een gevoel van weemoed. Door gemis aan zin voor het belagchelijke teekent hij toestanden en beelden, die hemzelven in 's lezers schatting benadeelen. In *de Watervrees*, een van zijne beste komische liedjes uit vroeger tijd, gaat Willem uit spelevaren met de onafhankelijke Roze, die wel van pretmaken houdt, maar niet hooren wil van vrijen of trouwen. Willem, op nieuw verstooten, tracht van de vrees te verkrijgen hetgeen de liefde hem niet schenken wil. Ver van wal dreigt hij Roze met een gemeenschappelijken dood, gaat overeind staan in het schuitje,

en doet het heen en weder wiegelen dat het water haar om de ooren spat:

Plotsling rees hij toen omhoog;
Kruislings de armen, koel het oog,
Wijd van een de beenen,
Regts en links de voeten vast
Tegen 't kromhout, riep de gast:
„Roze! blijft gij 't meenen?"

Wie voor zulke enormiteiten geen oog heeft, moet dubbel voorzigtig zijn, den teugel te vieren aan zijn vernuft. Zelfs het gevoel is aan de zijde van dien ongebreidelden makker niet veilig. Gelijk de volgende regels leeren, ergens door den heer Withuijs aan een gelukkig vader in den mond gelegd, wordt ook datgene, wat eerbied zou behooren in te boezemen, ten gevolge van een ongeoefend orgaan voor het komische, somtijds te onpas lachwekkend gemaakt:

Viermaal, treffend denkbeeld! viermaal Vader!
Knielen kan ik, maar 't bezingen niet!
O, treed toe, geliefde Gade! nader,
Deel een wellust boven taal en lied!

Gij zijt schoon, en edel door uw trouwe;
Maar gevoelt ge als ik dit oogenblik?
O, gij zijt, bij God beminde Vrouwe!
Viermaal Moeder; — viermaal Vader, ik!

o Wie zegt: „geen heil is hier te vinden,"
Vlieg' tot ons, zijn kwaden geest voorbij;
Viermaal ben ik — draagt het voort, o winden!
Viermaal Vader; — viermaal Moeder, zij!

Voelt het, aan mijn' boezem vastgedrongen,
Zonen! dat ik vadervreugde ken;
Vangt het op, verhaalt met duizend tongen,
Echo's! dat ik viermaal Vader ben!

Het herhaaldelijk genoemd hoofdwerk van den heer Withuijs blijft zijne beste aanbeveling bij tijdgenoot en nakomelingschap. Al heeft de opzet niet veel te beduiden, er komen in de

vijf zangen van den *Val van Sigeth* sommige inderdaad verdienstelijke momenten voor. De vergelijking van den arend en den valk, die den vijfden zang tot voorafspraak dient, is een gelukkige greep. Er klinkt door dit dichtstuk een nagalm van den Duitschen vrijheidsoorlog. Het onderwerp is dan ook aan Körner ontleend. Niet onmogelijk is onze dichter bovendien geïnspireerd door zijne levendige belangstelling in de Belgische revolutie. In elk geval ademen deze zangen de bijzondere soort van strijdlust, welke het meest wordt aangetroffen bij niet-militairen. Het is de oorlog, door den bril eens burgers gezien. Het eene knal-effekt volgt het andere op de hielen; en ik verbeeld mij, dat iemand die eenmaal zelf een veldslag of eene belegering bijgewoond heeft, aarzelen zal, den *Val van Sigeth* een historisch dichtstuk te noemen.

De heer Withuijs is een dier dichters, welke eenmaal zekere populariteit verworven hebbende, plotseling ophouden zich te ontwikkelen. Wie in 1833 optreden kon met een bundel als den zijnen, moest in 1863 iets beters geleverd hebben dan de Verhalen, Romancen en Vertellingen. De poëzie van den heer Withuijs mist een eigen karakter. Somtijds meent men bij hem, over den schouder van Witsen Geysbeek heen, een vers van Helmers te lezen. Dan weder is hij citadelpoëet. Een oogenblik later weet men niet, of men hem voor een navolger van Tollens, dan wel voor een mededinger van Jacob Van Lennep houden zal. Al deze verschillende elementen liggen bij hem door elkander. Er is in hem geen kracht ontwaakt, om het een met het ander te verbinden. Het zijn de onvervuld gebleven beloften eener trouwelooze muze; papieren meineeden.

Ware ik in 1830, instede van een kind, een aankomend jongeling geweest, ik zou met één klasse van 's heeren Withuijs' verzen gedweept hebben. Die, bedoel ik, welke hij in zijn »Gedenkboek van 1830 en 1831" bijeenverzamelde en in 1856 buiten den handel hield. Het zijn, indien men wil, pamfletten op rijm; hartstogtelijke dagbladartikelen in strofen; nationale snoeverijen, op muziek gezet. Het is eene kortzigtigheid, die aan volslagen blindheid grenst. In dolle vaart rennen de strofen u voorbij, met de tong uit den mond en de teugels over den kop. Aan alle billijkheid, alle doorzigt,

alle regtvaardigheid, is de dienst opgezegd. Toch is de heer Withuijs in die dagen een welsprekende tolk van het algemeen gevoelen geweest; een bezield orgaan van de driften des volks. Wat meer zegt, de nu levende jongelingschap kan zijn lied ter eere van Van Speijk niet herlezen, zonder den wensch te slaken, dat ook zij in 1830 een man geweest mogt zijn. »Gij, die keijen hebt voor 't hart!" roept op snijdenden toon, in *Hollands Vlag*, de heer Withuijs hen toe, die niet als hij van eene alles overtreffende, eene aan heilige dronkenschap grenzende liefde voor de nationale driekleur tintelen. De uitdrukking moge berispelijk zijn, tegen het jongere geslacht van den tegenwoordigen tijd gerigt is het verwijt niet onverdiend. Hoor ook, en bloos, hoor den heer Bogaers roemen in zijne afkomst en blijde zijn met de nederlandsche vlag:

> o Grootsch Verleên! Hoe blinkt van ver
> Nog 't nageglans dier gloriester!
> Ik staar er op met zielsverrukken,
> En, daar een traan me in de oogen brandt,
> Gevoel ik, roemrijk Vaderland!
> Dat, misten zelfs uw vlakke kleijen
> Haar woudgepluimt', haar klaverspreijen,
> Van tooi misdeeld door elk getij; —
> Om 't bloed dier helden, dat ze dronken,
> En 't vendel, waar ze nog meê pronken, —
> Geen plek op aard, hoe rijk beschonken,
> Mij toch zoo dier zou zijn als zij!

Wij in wier boezem, waar het op nationale ingenomenheid aankomt, straatsteenen schuilen, wij luisteren naar deze klanken, als maakten zij ook zelven een deel uit van dat verleden, welks lof er in ruischt. Het nationaliteitsgevoel is eene dier krachten, welke niet straffeloos kunnen overgelaten worden aan haar lot. Ze te verzuimen is geen kunst, maar er een waardig voorwerp voor te vinden. En misschien is het besef hiervan de reden, dat wij, die voor het overige ons bezwaarlijk kunnen denken in eene zienswijze als die van de heeren Bogaers en Withuijs, nogtans, omdat wij hen op hunne wijze doordrongen zien van een gevoel, welks deugdelijkheid ook door ons erkend wordt, hen ter wille daarvan hoogachting en onderscheiding waardig keuren.

Evenmin als de heer Withuijs kenmerkt zich de heer Bogaers door een sterk sprekend natuurlijk talent. Voor Mecenas in de wieg gelegd, was het onwaarschijnlijk dat hij een Horatius worden zou, en de juistheid van dit voorgevoel is door de uitkomst bevestigd. Niemand anders dan hij is de vader van onze moderne rederijkerskamers geweest. Aan hem en aan zijne verhandeling over de Uiterlijke Welsprekendheid, danken wij het ontstaan der reciet-gezelschappen, die als een vlechtwerk van vreedzame carbonari-clubs, zich in alle rigtingen over den vaderlandschen bodem uitstrekken. Bij de eigenlijk gezegde dichterlijke gaven van den heer Bogaers vergeleken, is die schepping eene zaak van aanbelang. Alleen wie grootspraak voor hartstogt aanziet, kan de episode van den Spaanschen of Portugeeschen jood, in den *Togt van Heemskerk naar Gibraltar*, eene meesterlijke vinding noemen. Eenmaal hield ik in gezelschap vol, dat er in de »Gedichten" van den heer Bogaers, in 1859 publiek gemaakt, een meesterstukje aangetroffen werd. Doch toen ik, thuisgekomen, de *Fee der zelfsbegoochelingen* nog eens overlas, moest ik bekennen, mijzelven voorbijgesproken te hebben. Bij dezelfde gelegenheid herlas ik ook *Jochebed*, met het daarvoor geplaatste vers *Aan mijne waarde moeder*. Toen ik echter uit den eersten regel den besten dier opdragt vernam, dat de oude mevrouw Bogaers, aan wier eerbaarheid ik nooit getwijfeld had, zich onderscheiden heeft door een »kuischen schoot", was mijn genoegen bedorven. *Jochébed* trok mij niet meer aan; vruchteloos zocht ik in het bijbelsch dichtstuk naar een weinig bijbelsche kleur; met ware ergernis hoorde ik Amram tot zijne vrouw: »Beminde wederhelft!" zeggen; en misschien zou ik toornig naar bed gegaan zijn, zoo er niet een Oud Testament op mijne tafel gelegen, en het onsterfelijk proza van Exodus niet nog in tijds mij verzoend had met de vergankelijkheid van 's heeren Bogaers' verzen.

Met den bundel »Balladen en andere Dichtstukjes", is het een weinig beter gesteld. De Sneldichten, waarmede die verzameling besloten wordt, zijn misschien het beste wat de dichter ooit geschreven heeft. Ook *Sint Antonies preek voor de visschen* is een lief gedichtje. In zijne verhandeling over de uiterlijke

welsprekendheid beweert de heer Bogaers, dat het spreken in het openbaar zijne onmiskenbaar nuttige zijde heeft; dat het een allerkrachtigst middel is om ten goede te werken op de menschen, »die (gelijk Baco heeft opgemerkt) te vatbaarder voor indrukken zijn, naarmate zij in grooteren getale zich bijeen bevinden.” Dit is een geheel andere lezing, dan de hoofdgedachte van Sint Antonies predikatie; en de dichter wordt hier door den verhandelingschrijver min of meer in het naauw gebragt. Toch zal de laatste niet weigeren te erkennen, dat, welbezien, de eerste de koe bij de horens vat wanneer hij verhaalt:

In 't einde — daar hooren zij 't amen:
Nu zwemmen ze heen, als ze kwamen.
Gaauw gaan weer de snoeken aan 't stelen,
De karpers aan 't smullen en spelen,
Geen preek heeft hun ooit zoo bevallen:
Als vroeger toch doen ze weer allen.

Laat de heer Withuijs ons omtrent zijne dichterlijke afkomst in het onzekere, met den heer Bogaers is dit niet het geval. Diens muze is uitsluitend en zeer bepaaldelijk een echo van die van Tollens. In zake van kundigheden, van verstandelijke ontwikkeling, van al hetgeen de mensch te weten kan komen door reizen en studeren, stond Tollens bij den heer Bogaers achter. Des te dieper daarentegen gevoelt men Tollens' meerderheid als talent, wanneer men zijne gedichten bij die van den heer Bogaers vergelijkt. Onophoudelijk doet deze Tollens terugwenschen en het bejammeren, dat het steenen beeld te Rotterdam niet dezelfde eigenschap bezit als het koperen van Memnon.

Bij deze bezwaren tegen den heer Bogaers mag één verzachtende omstandigheid niet uit het oog verloren worden. Doordat zijne verzen aanvankelijk niet in den handel geweest zijn, en hij de gewoonte heeft gehad ze in fraai uitgevoerde afdrukken ten geschenke te zenden aan diegenen, van wie hij meenen mogt dat zij er bijzondere prijs op stelden, is zijn talent niet-alleen niet onderworpen geweest aan de heilzame vuurproef der publiciteit, maar hebben ook ongetwijfeld een aantal beleefde en

zwakke vrienden hem door hunne ijverige dankbetuigingen in den waan gebragt, dat hij den mond slechts behoefde te openen om godentaal te spreken. Ware de heer Bogaers veertig jaren geleden eene plaats op den nederlandschen zangberg komen vragen, het publiek zou hem die volgaarne ingeruimd hebben. Thans is het anders gesteld. Ook Bogaers heeft nagelaten, zich te ontwikkelen. In alles, niet het minst in de onnaauwkeurigheid der uitdrukking en het soporifieke der konceptie, is hij de zwakke navolger van Tollens gebleven.

Van den aanvang af heeft de lezer vermoed, dat de gedichten van den heer Ter Haar veel hooger bij mij aangeschreven staan, dan die van zijne twee oudere tijdgenooten. Ook hier hebben wij op nieuw, blijkens de uitvoerige opdragt van een der bundels, met den invloed van Tollens te doen. Doch al is er naar de eigen verzekering van den heer Ter Haar in zijn dichterlijk leven een tijd geweest, dat, met Schiller en Lamartine, of zelfs met terzijdestelling van die twee, Tollens het voorname voorwerp van zijne vereering uitmaakte, langzamerhand is hij aan dat overwigt ontgroeid, is hij zichzelf geworden, en heeft hij de regtmatigheid ook van andere vaderlandsche invloeden erkend. Zijne fraaije *Elegie aan een spelend kind*, met dien aandoenlijken grondtoon er in, zou zeer wel kunnen geschreven zijn door den heer Beets; en in zijne verzen naar aanleiding van de Fransche omwenteling van '48 — *Aan den jongen Graaf van Parijs*, *Parijs op een der Junijdagen*, *het Communisme* — komt menige regel voor, waaronder Da Costa zijne naamteekening had kunnen plaatsen. Er spreekt uit die verzen eene kracht, welke men bij het aanschouwen van de beeldtenis des dichters niet vermoedde.

Doch laat ons niet vooruitloopen. Er is in de Zangen van vroeger leeftijd, ook al laat men de *Zelfopoffering* aan hare plaats, veel wat geen belangstelling inboezemt. Aan de zamenstelling van het zevental erotische gedichtjes, onder den algemeenen naam *Elvire* bij elkander gesteld, heeft Eros weinig deel gehad. De andere kleine cyclus, *Napoleons val en vergoding* genaamd, laat u even koel als *Elvire*. De dichter bedriegt zich, wanneer hij de onderstelling oppert, dat sommigen de herinnering van Nederlands verlossing in 1813 welligt zullen

aanmerken als een geheel verouderd onderwerp des gezangs. Het onderwerp is niet verouderd, maar de behandeling. Waren vaderlandsche onderwerpen eene kwestie van dagteekening, *Leidens Ontzet* zou ons sterker aan het geeuwen moeten brengen, dan de *Leeuw van Waterloo*. Toch is dit bij den heer Ter Haar geenszins het geval. Zijn monsterleeuw van 1815 is slechts een brullende tekst, naar aanleiding waarvan hij zeker aantal konventionele onwaarheden verkondigt. Zijn windwijzer van 1574 daarentegen — ook een leeuw, maar een kleintje, wiens gouden degen eerst meedoogenloos naar het zuidoosten, dan zegenend naar het noordwesten wijst — treft, door zijne eerlijkheid en door het eenvoudig schoon der vinding, den lezer tot in de ziel.

Voor het overige is de heer Ter Haar in deze zijne eerste gedichten — gelijk het opschrift van een hunner, *Een landschap bij ondergaande zon*, regtstreeks aanduidt — niet bij voorkeur historieschilder. De vier eerste regels van *Palestina*, een vers van 1823, nemen u aanstonds voor den dichter in, en doen gevoelen, dat hij in 1826 met zijne filosofische *Zelfopoffering* op een dwaalweg was:

Wat herdren zie ik eenzaam dwalen
De heuvlen langs, de velden door?
De lach der blijdschap siert de dalen;
De vrede graast de kudden voor.

Wie vóór zijn twintigste jaar een vers gevonden heeft als dit laatste, mag het er voor houden, dat de muzen hem gezalfd hebben. De uitvoerige kompositie: *Het muzijkale in de natuur*, is misschien niet van eenige stijfheid vrij te pleiten, en men zou wenschen dat de onderscheiden muziekinstrumenten, — de herders-fluit en de krijgsklaroen, het klavier en het kerkorgel, de harmonica en de windharp, paukgeschal en rinkelbom, — op ongezochter wijze en minder stelselmatig ter spraak gebragt waren. Doch in zijn geheel verraadt dit vers, even als het Overijsselsch *Landschap*, een ongemeenen aanleg, en zelfs kan men het in sommige opzigten met 's dichters beste produkten van later tijd op één lijn plaatsen.

Men weet intusschen, dat deze vroegere zangen eerst vijfen-

twintig jaren na hunne zamenstelling het licht gezien hebben. Voor het publiek is *Johannes en Theagenes*, verschenen in 1838, 's dichters eersteling geweest; en nadat hij er de opmerkzaamheid door getrokken had, heeft hij daarna door zijn vers bij de beeldtenis van Dr. Strauss, door *Huibert en Klaartje*, door *Hanna*, door *Abd-el-kader*, eene volkomen verdiende populariteit verworven en zijne reputatie voor goed gevestigd.

Die eersteling, ofschoon vergelijkenderwijs een welgeschapen zoon, is geenzins bij nader inzien de maatstaf van 's dichters eigenlijk talent geweest. Theagenes, met zijne fraaije gestalte en zijne woeste hartstogten, is een klein-aziatische *Jose* van den ouden tijd; en zelfs meen ik in den grijzen apostel Johannes, gelijk hij hier ten tooneele verschijnt, eene sprekende gelijkenis met Florinde te bespeuren. Zelf erkent de dichter in zijne voorrede, dat hij zich geschikt heeft naar den toen heerschenden smaak; en wanneer men op de ontrouw let, door hem aan het karakter van den Johannes zijner dokumenten gepleegd, dan gevoelt men slechts te zeer, dat de inspiratie heeft moeten achterstaan voor het overleg.

Ongeveer op dezelfde wijze is dat andere, nog grootere dichtstuk ter wereld gekomen, welks naam reeds meermalen genoemd werd. Er komt in de *St. Paulusrots* een groet aan Java, een groet aan Amerika voor, waarin de dichter van *Palestina* geheel zichzelf is. De begrafenis van den verdronken scheepsjongen is eene roerende bladzijde, een pendant van het *Spelend kind.* Al het overige daarentegen is slechts fabriekarbeid, bijgeslepen door een man van talent. Naar karakters zal men in dit dichtstuk vruchteloos zoeken; en hoewel ook ditmaal, even als toen hij zijne legende uit de apostolische eeuw bewerkte, authentieke en teekenachtige bescheiden den dichter ten dienst stonden, zijn zijne personen op nieuw gemeenplaatsen geworden.

Minder voelbaar is dit gebrek in *Hanna*, voelbaarder in *De dochter van Herodias*. Te geener tijd heeft de heer Ter Haar den aard van zijne gaven zoozeer miskend, als toen hij zich aan de schildering eener edomietische Taglioni waagde. Den lezer blijft het een raadsel, hoe de kromme sprongen van dit onbevallig schepsel één oogenblik koning Herodes hebben kun-

nen treffen. Gelukkiger was 's dichters keus toen hij zich van *Hanna* meester maakte. Toen hij echter de voorhanden stof in drieën splitste: Hanna's klagt, Hanna's bede, Hanna's lofzang, verkierf hij het weder. Dit onderwerp, aldus verdeeld, is alleen dan niet onmogelijk, wanneer men de bijbelsche eenvoudigheid aandurft. Wordt Elkana daarentegen in een hoek geschoven, en heeft er eene bovennatuurlijke geboorte plaats, dan schiet er voor de vrouw en moeder niets anders over, dan praten, praten, praten.

Twee gedichten vooral — *Huibert en Klaartje* en *Aan een apostel des ongeloofs* — kenmerken het talent van den heer Ter Haar. Met het eerstgenoemde heeft hij voor altijd het hart van zijne landgenooten gestolen. Het is op één na zijne gelukkigste inspiratie geweest. Een arm huisgezin, negen kinderen en een tiende op zigt — geen nationaler onderwerp dan dit. De kinderen zijn allerliefst geteekend. De vader en de moeder spelen hunne rol voortreffelijk. Hun woordenstrijd na het aanbod van den rijken vreemdeling tintelt van gevoel. Het laatste woord der moeder is, uitmuntend gezien, ook het slotwoord der geheele vertelling. Slechts hier en daar, een gevolg van te groote ingenomenheid met Tollens in vroeger tijd, stoort een onnatuurlijke toon de harmonie der voorstelling.

> Nooit zag die zoon des overvloeds
> Zijn zachtgespreide huwlijkskoets
> Met vruchtbaarheid gezegend.

Hoe gaarne zou men voor die overdragtelijke spreekwijzen het berigt in de plaats gesteld zien, dat de man veel geld en geen kinderen had! In de vroegste uitgaven werd gesproken van eene zeker niet zeer schilderachtige *kleine veldhut*. Naderhand is daarvoor een *krijtwit huisje* in de plaats gekomen. Onveranderd bleef het *avondgraauw*, waarbij de rook zijn krinklend *blaauw* op de *donkergroene* bladeren teekende. Dit laatste is onberispelijk. Men ziet het gebeuren. Echter zou men het nog beter zien, indien de dichter er niet zulk eene aschkleurige lucht bovenuit had laten komen.

Doch zoo zou ik weder over den landschapschilder beginnen te handelen, en dat was het oogmerk niet. Ook zou het den

heer Ter Haar niet aangenaam zijn te vernemen, dat ik zijn vers aan Dr. Strauss niet nog fraaijer vind dan zijne natuurtooneelen. Mijns inziens is en blijft dit gedicht zijn onvergankelijkste lauwer. Hij wenscht er van, en mede van zijnen *Abd-el-kader* wenscht hij dit, dat men er zijn streven in zal opmerken »om ook den inwendigen mensch tot voorwerp zijner studie te stellen en verschillende gemoedstoestanden en aandoeningen der ziel te schilderen." Bedoelt hij hiermede, dat zijn Abd-el-kader en zijn Dr. Strauss zedelijke portretten zijn? Doch wat zou dit? In *Aan een apostel des ongeloofs* heeft hij op krachtige wijze zichzelven gegeven; en hoewel deze verdienste niets te maken heeft met het talent van objektieve karakterteekening, zij is daarom niet minder wezenlijk.

De heer Ter Haar is van nature een bedeesd en gemoedelijk man. Doch tevens een man van den ouden stempel. Niet dat hij met hartstogt een of ander stelsel uit den voortijd aankleeft; maar het rustig bezit eener gematigde zienswijze schijnt hem toe, de beste der gaven te zijn, waarmede de Hemel in staat is den sterveling te zegenen. Hij is zich bewust, dat een deel van dien schat ook aan hem geschonken werd; en zoo hij daarbij de kunst van schertsen verstond, of aanleg had om zich als satiricus te doen gelden, zou het u nimmer gelukken, den vrede van zijn temperament te verstoren. Doch naar waarheid heeft hij ergens van zich zelven getuigd, dat de geesel der satire aan zijne handen slecht toevertrouwd is; en zonder zich bloot te geven zou hij er hebben kunnen bijvoegen, dat men te vergeefs in zijne verzen naar geestigheden zoeken zal.

»De man Mozes," zegt het bijbelsch verhaal, »was zeer zachtmoedig, meer dan alle menschen die op den aardbodem waren:" hetgeen niet wegnam, dat hij bij sommige gelegenheden blaakte van toorn. Lees de voorrede en enkele aanteekeningen van de *Geschiedenis der kerkhervorming in tafereelen*, vierden druk, en gij zult bespeuren, dat ook de heer Ter Haar zichzelven somtijds van drift niet meester is. Om hem uit zijn humeur te brengen; meer dan dit, om zijnen mond te doen overvloeijen van smadelijke woorden, hem zijne pen in alsem te doen doopen, is het voldoende, dat gij katholiek zijt, zijne goede bedoelingen miskent, van zijne opvatting der hervor-

mingsgeschiedenis niet weten wilt, u obstineert wit te heeten hetgeen hij zwart noemt.

David Friedrich Strauss is nooit medearbeider geweest van roomsche tijdschiften in Nederland; de *Kerkhervorming in Tafereelen* heeft hij ongemoeid gelaten; geen woord is over zijne lippen gekomen, dat door den heer Ter Haar kon aangemerkt worden als eene persoonlijke beleediging. Desniettemin heeft zijne kritiek der evangelische geschiedenis onzen landgenoot sterk geschokt, en moeten schokken. De heer Ter Haar stond destijds op een onveilig standpunt. Hij was bezig, eene verhandeling te schrijven over den invloed van het Christendom op de poëzie; eene zeer gematigde verhandeling niet-alleen, wier grondtoon was, dat men dien invloed zeer hoog, hoewel niet te hoog moet aanslaan, maar waarin tevens de christelijke dogmatiek, de dogmatiek van Milton en Klopstock, met den naam van christelijke mythologie bestempeld werd. Stel u den indruk voor, dien op den schrijver van dat betoog, reeds in zichzelf een zoo schraal bewijs voor de magt des christendoms, de zoo veel consequenter beschouwingen van Dr. Strauss zullen gemaakt hebben! Het was de geschiedenis en de schrik van den werkman in de koperpletterij, toen hij de slip van zijn voorschoot geklemd zag tusschen de onverbiddelijke cylinders, en hij zich dat kleedingstuk vol ontzetting van het lijf scheurde, uit vrees levend vermalen te zullen worden. Er waren geen termen om Dr. Strauss, die bescheiden geweest was, met eene andere munt dan de zijne te betalen. Doch wel zou de heer Ter Haar de heer Ter Haar niet geweest zijn, indien hij, na zich te hebben afgevraagd wat er van hem-zelf zou worden, ingeval hij den weg van Dr. Strauss insloeg, niet van dezen eene beeldtenis ontworpen had, waarin men de herinnering van Klopstock's Abbadona met die van Milton's Satan, worstelen ziet om den voorrang.

Er bestaat in onze nieuwere litteratuur misschien niet één gedicht, dat zulk eene getrouwe afspiegeling is van het wezen des auteurs; niet één, dat zoozeer de uitdrukking verdient te heeten van hetgeen op hetzelfde oogenblik, in den ruimen en invloedrijken kring van het gematigd behoud, omstreeks 1840 in Nederland door duizenden gevoeld werd.

1864.

J. J. L TEN KATE

EN ZIJNE »SCHEPPING."

I

Het zal de schuld van den heer Ten Kate niet zijn, indien zijne *Schepping* slechts weinig proselieten voor eene gematigd christelijke regtzinnigheid maakt. Al de innemendste trekken toch dier zienswijze, zijn door hem met groote zorg tot een geheel vereenigd; al zijne kunstvaardigheid heeft hij aan hunne uitwerking in bijzonderheden te koste gelegd; tijd noch moeite heeft hij gespaard, zijn stelsel zoo wegslepend mogelijk voor te dragen; en blijkbaar sprak hij waarheid, toen hij aan het slot van zijn dichtstuk getuigde, zijne geheele ziel in dit vers uitgestort te hebben.

Gelijk alle Nederlanders van mijnen leeftijd, heb ik met de vroegere gedichten van den heer Ten Kate, iets korter of langer na hun verschijnen, kennis gemaakt. Aan de hand van zijnen *Ahasverus* heb ik, nog bijna een kind, den Grimsel bestegen, met zijne *Durgerdamsche Visschers* heb ik daarna gedobberd op de Zuiderzee, den mond der Maas ben ik ingevaren met zijne *Watergeuzen*.

Jongere tijdgenooten kunnen het thans spoediger af. Sedert er van Ten Kate's dichtwerken eene kompleete uitgaaf verscheen, aangevangen in 1863, ziet een vlug lezer zich de gelegen-

heid aangeboden, in één saizoen te weten te komen, wat gedurende eene dertigjarige litterarische loopbaan in hart en hoofd van dezen dichter omgegaan is. De lust tot vergelijken heeft, na het lezen der *Schepping*, mij van die volledige uitgaaf gebruik doen maken. Al de andere gedichten hebben andermaal voor mijnen geest de revue gepasseerd, toen ik voor mijn oordeel over dit jongste nog eene formule vinden moest. De slotsom is geweest, dat werkelijk de *Schepping* Ten Kate's beste lied, en dit lied tevens de getrouwste uitdrukking van zijn talent is.

Naar mijne overtuiging namelijk is het schrijven van stichtelijke lektuur in dichtmaat, 's heeren Ten Kate's specialiteit, en wordt die stelling noch onwaar gemaakt door zijne verdiensten als vertaler, noch door de vaardigheid, waarmede, als ware het gestadig verhuizen van de eene naar de andere ziel hem tot eene tweede natuur geworden, hij zich de denk- en zegswijze van een aantal mededichters, binnen- en buitenlandsche, eigen weet te maken. Het stichtelijk element beslaat in zijne werken eene zeer breede plaats. Niet slechts vullen zijne Bijbel- en Gewijde Poëzy geheele bundels, maar ook van zijne niet regtstreeks tot die twee rubrieken behoorende verzen, ook van zijne vertaalde gedichten, zijn de meesten stichtelijk van wending; zoozeer, dat wanneer onze overzetter op zijne wandelingen in den vreemde dichters ontmoet, wien, volgens hem, bij al hunne verdiensten, het Eene Noodige ontbreekt, hij (Schefer's *Laienbrevier* is een te bekend voorbeeld, om er anders dan ter loops op te wijzen) hun dat leent, en zijne hand zich kerstenend uitstrekt over de ongedoopte kinderen van hun vernuft [1]. Ook zijne ingenomenheid met Tasso's heldendicht verklaart zich, dunkt mij, uit dezelfde oorzaak; en op den naam van »Tasso's tolk in Nederland" zou gewis minder prijs door hem gesteld worden [2], indien het *Verlost Jeruzalem* een minder christelijk epos was. Doch wij behoeven, tot aanbeveling eener voor de hand liggende opmerking, onze

[1] In de Kompleete Dichtwerken (III, Inhoud) heeten de Bladen uit het *Laienbrevier* „verwerkt en gekerstend."

[2] Italiaansche Reisherinneringen, 1ste deel, 3de Boek, 5de Hoofdstuk.

aandacht niet over een groot aantal voorbeelden tot opheldering te verdeelen. Sla in de rubriek Didaktische Poëzy, het leerdicht *Dood en Leven* op; herlees dat gedicht, in den grond der zaak niets meer maar ook niets minder dan eene berijmde en met zorg bewerkte leerrede over een tekst uit den Prediker: »de dag des doods is beter dan de dag waarop iemand geboren wordt", — en aan de geleidelijkheid waarmede die gedachte hier ontwikkeld wordt, aan den takt waarmede dat geschiedt, aan de soberheid der beeldspraak, aan de zuiverheid der taal, aan het zachte der aandoeningen (indien gij daarvoor vatbaar zijt of geweest zijt) waarmede men onder het lezen zich als overgoten gevoelt, herkent gij onwillekeurig den meester, althans den ondermeester in het vak. Dit, zegt gij, is het wit, hetwelk deze dichter treffen moest en getroffen heeft. Al hetgeen in zijne verdere verzen, vertaald of onvertaald, daarmede strijdt, strijdt tevens met zijn natuurlijken aanleg.

Zulk eene proeve van stichtelijke lektuur, doch eerzuchtiger dan *Dood en Leven*, is ook de *Schepping*. Het didaktische wordt hier bijwijlen tot lyriek; 's dichters horizont heeft zich tusschentijds uitgebreid; zijne kundigheden zijn overvloediger geworden; zijne heerschappij over den vorm is nog aanmerkelijk toegenomen. Tot zijn geluk evenwel heeft de inhoud geen verandering ondergaan. De ader is dezelfde gebleven; en bezwaarlijk zou men een dichter kunnen noemen, van wiens verzen het in hooger mate dan van Ten Kate's *Schepping* geldt, dat zij vleesch van zijn vleesch en bloed van zijn bloed zijn.

Deze opvatting der *Schepping* is minder onvruchtbaar dan zij schijnt. De in dat dichtstuk aanbevolen gematigde orthodoxie, waarvan ik daareven gewaagde, verklaart werkelijk, dunkt mij, niet alleen den opgang dien het gemaakt heeft, maar ook het wezen zelf van het gedicht; het oogpunt waaruit het geheele onderwerp gezien, de deelen waarin het gesplitst, de sieraden waarmede het vers getooid, de toon waarin het geschreven is; kortom, al datgene wat de *Schepping* de *Schepping* doet zijn. Laat mij er mogen bijvoegen, dat diezelfde beschouwing tevens al de gebreken van het vers aan het licht doet komen.

Waarlijk, indien men met de orthodoxie zelve van den heer Ten Kate slechts vrede hebben kon; indien men zijne beschouwingswijze slechts voor het eerst of op nieuw in opregtheid kon omhelzen, — niets zou meer bevredigen dan de rustige toon, waarop hij van de wording der wereld zingt; zingt met een gemak en eene zoetvloeijendheid, alsof dat groote raadsel in de hoofdzaak opgelost ware. Voor hem *is* het dan ook opgelost, en daarin ligt het geheim van zijne kracht. Het gold, twee even achtbare, doch schijnbaar reddeloos tegenstrijdige overleveringen, overeen te brengen: het mozaïsch scheppingsverhaal en hetgeen de aarde-zelve, sedert de geologen haar ondervraagd hebben, leert omtrent haren oorsprong. Volgens de letter des bijbels is de wereld in den eigenlijken zin des woords geschapen, en zijn zes dagen van vier-en-twintig uren voldoende geweest, om niet slechts de aarde en al hetgeen daarop gevonden wordt, maar ook de dusgenaamde hemelligchamen voort te brengen uit het niet. De geologie daarentegen leert, dat de aarde (van zon en maan weet zij niet af) minder geschapen dan geworden is: geworden langs den weg van een geleidelijk, en daarenboven eeuwenheugend ontluiken. Waar de bijbel van dagen en van schokken gewaagt, rekent de geologie met onafzienbare zachtkens glooijende tijdperken; en niets schijnt moeijelijker met elkander overeen te brengen dan eene oorkonde, volgens welke het scheppingswerk afgeloopen is binnen den tijd van eene week, en eene reeks andere oorkonden, die van eene bij uitnemendheid laborieuse, door geen goddelijke tusschenkomst gemotiveerde, zich over millioenen van eeuwen uitstrekkende ontwikkeling getuigen.

Zonder een zweem van aarzeling neemt de heer Ten Kate zijn uitgangspunt in eene stelling, welk al deze zwarigheden van te voren doet verdwijnen. De geologie, stelt hij vast, kan geen ongelijk hebben: daartoe is haar onderwijs te welsprekend, te overtuigend. Moet er iets opgeofferd worden, dan komen allereerst de bijbelsche »dagen" in aanmerking. Zijn deze eenmaal »tijdperken" geworden, dan is reeds aanstonds een merkwaardig punt van overeenkomst gevonden. Doch hierbij behooren de van den bijbel verlangde koncessien te blijven. Het

bijbelsch scheppingsverhaal, door Mozes te boek gesteld, zou geen goddelijke openbaring zijn, indien daarin althans niet de kiem schuilde der zaken, welke eerst sedert ruim eene halve eeuw door de geologie aan het licht zijn gebragt; en zie, de mogelijkheid bestaat, het openbaringskarakter van Genesis I, zonder de wetenschap geweld aan te doen, in de hoofdzaak te handhaven. Immers, niets verbiedt te gelooven, dat Mozes de gaaf der »retrospectieve of achterwaarts ziende profetie" bezeten heeft, en dat God zich van dat orgaan zijns profeets heeft bediend, om hem de wordingsgeschiedenis der wereld te onthullen. Nu zijn al de voornaamste elementen, welke voor de oplossing van het vraagstuk geëischt worden, vereenigd. Gelijk men eene galvanische batterij laadt met elektriciteit, kan nu aan den eenen kant het mozaïsch scheppingsverhaal, om zoo te spreken, geladen worden met modern-geologische stoffen of krachten; terwijl tevens, dank zij de bijzondere receptiviteit of het eigenaardig genie van Mozes, de deels gezuiverde, deels oneindig verrijkte inhoud van Genesis I, thans regtstreeks kan worden afgeleid van God.

De lezers der *Schepping* weten, welk gebruik de heer Ten Kate van deze hypothese gemaakt heeft voor de inkleeding van zijn gedicht. Tot zes malen toe verplaatst hij ons in de Arabische woestijn, tijdens Mozes aldaar de kudden van zijnen schoonvader weidde, en schildert hij ons de geologische visioenen, welke in dat oord en in die periode zijns levens, aan Mozes te beurt gevallen zullen zijn. Zoo ontstaat keer op keer de meest volmaakte overeenstemming tusschen den inhoud der Tafereelen en het aan Genesis I ontleend motto, waardoor zij aangekondigd worden. De eenheid is nergens verbroken, en op de meest aanschouwelijke wijze ziet men allerlei resultaten der hedendaagsche geologie, in broederlijk verband met het bijbelsch verhaal, de verrukte zinnen van den godsman der Hebreeuwsche oudheid voorbijzweven.

Die aanschouwelijkheid heeft blijkbaar voor onzen dichter eene sterke aantrekking gehad. En niemand kan ontkennen, dat zij groote voordeelen aanbood. Zónder Mozes in de woestijn liep de *Schepping* gevaar, eenvoudig eene uitbreiding van het eerste hoofdstuk des Ouden Testaments te blijven;

zonder hem, zou de beschrijving der verschillende geologische perioden in de lucht gezweefd hebben. Door zijne tusschenkomst is dat anders en beter en dichterlijker geworden. Handelend kon Mozes niet optreden: de aard des onderwerps dwong hem tot lijdelijkheid. Doch zelfs die geheel lijdelijke Ziener zet aan de zes eerste Tafereelen zekere levendigheid bij. Hij vertegenwoordigt het punt, waar de bijzonderheden elkander ontmoeten; en de dichter had veel gewonnen, toen hij die eenheid tot den rang van een persoon verheffen kon. Verspeelde hij deze winst, toen hij, tot bevordering der afwisseling, hetzij nu en dan zelf het woord nam, hetzij engelen of planeten jubelzangen liet aanheffen? Gedeeltelijk wel; en de indruk zou magtiger geweest zijn, indien het vers niet zoozeer bestaan had uit beschrijvingen of verhalen van het door Mozes gehoorde en aanschouwde, als wel uit het in beeld gebragt getuigenis van Mozes in persoon. Echter vertegenwoordigen noch die intermezzo's, noch dat gebrek aan objektiviteit, een eigenlijk gezegden misstand. Wie zich eenmaal op het punt geplaatst heeft, waaruit de *Schepping* wil worden gezien en beoordeeld, moet erkennen, dat de betrekkelijke schoonheid van het gedicht door de bedoelde hallelujah's eer verhoogd dan verminderd wordt.

En nog zijn wij niet aan het einde! De tweede helft der *Schepping* toch — ik bedoel daarmede het Zevende Tafereel — is niet minder stichtelijk dan de eerste helft; en zelfs wint zij het in menig opzigt van deze, in rustige verhevenheid. Er waren geen termen, zoo men wil, voor eene splitsing van het gedicht in zevenen; en al hetgeen nu den inhoud der zes eerste zangen uitmaakt, had tot één groot geheel behooren vereenigd te worden. Een aantal herhalingen zou daardoor vermeden zijn; en de zevende zang, met zijn historischen inhoud, zou dan voortreffelijk gekontrasteerd hebben met den voorhistorischen, van het thans versnipperd eerste gedeelte. Met dat al geloof ik niet, dat één vereerder der christelijke godsdienst dien zevenden zang onvoldaan ter zijde leggen zal. In deze laatste afdeeling van zijn gedicht is het den heer Ten Kate gelukt, eene beschouwing des christendoms bijeen te stellen, die schier noodzakelijk opgang maken moest; eene beschouwing,

waarbij niet alleen velen het hoofd gelaten kunnen nederleggen, maar die bovendien het voorregt heeft, niemand te kwetsen. Het christendom van den heer Ten Kate is geen eigenlijk gezegde moderne theologie. Het ruimt daartoe eene te voorname plaats in aan het openbaringsgeloof, stelt het specifiek karakter van den bijbel te hoog, en merkt den persoon van Jezus te zeer als de spil der wereldgeschiedenis aan. Toch heeft onze dichter middel weten te vinden, met sommige positieve denkbeelden der moderne theologen zijn voordeel te doen, en aan het verhevene daarin regt te laten wedervaren. Steil regtzinnig is hij in geenen deele, en men behoeft hem slechts gade te slaan, waar hij zich beijvert het kerkelijk dogma eene plaats in de geschiedenis der beschaving te verzekeren, om aanstonds te gevoelen, dat de antithese van Christus en Belial bij hem hare scherpste hoeken verloren heeft. Doch meen daarom niet dat de Paus, zoo zijn gevoelen over deze zaak ingewonnen werd, de *Schepping* naar den Index verwijzen zou. Evenmin zou het Evangelisch Verbond, of welke andere regtzinnig protestantsche autoriteit, haar desgevraagd onvoorwaardelijk in den ban doen. Hoogstens zal men hier en ginds van die zijde zich een waarschuwenden vinger zien verheffen, tot bestraffing van sommige stoutigheden.

Wie nu gevoelt niet, dat dit alles te zamen een ongemeen pastoraal talent verraadt? Het is den eersten den besten geenszins gegeven, zoomin het Concilie van Trente als de Synode van Dordrecht te ergeren, en tevens noch openlijk den oorlog te verklaren aan het Sanhedrin, noch geheel en al aan de theologische faculteit van Tubingen te mishagen. Daartoe wordt dezelfde virtuositeit van stichtelijkheid vereischt, welke indertijd ook aan de »gesprekken" van Dr. Strauss, over het blijvende en het vergankelijke in het christendom, genade heeft doen vinden in de oogen van menigeen, die zich overigens niet vereenigen kon met de historisch-kritische methode van den auteur. Schittert het overzigt der openbarings- en der kerkgeschiedenis, ons in het Zevende Tafereel der *Schepping* aangeboden, schittert het door oorspronkelijkheid? Neen. Al de daarin aangestipte of voorgestelde denkbeelden zijn denkbeelden van den vorigen dag. Doch hunne bezadigdheid zelve

maakt hen voor het oogmerk des auteurs dubbel geschikt. Waren zij verrassender, zij zouden minder algemeen bevredigen. Het geheim van hunne populariteit schuilt hierin, dat zij bekende en daardoor beminde aandoeningen opwekken.

Bewijsplaatsen bij te brengen tot regtvaardiging van deze stelling is moeijelijk; en slechts bij zulke lezers kan ik op volkomen instemming rekenen, die met mij meer waarde hechten aan algemeene indrukken, dan aan deze of gene bijzonderheid. Ziehier intusschen een welsprekend fragment en argument. Noem het een paragraaf uit eene leerrede over den persoon van Jezus; noem het een hymne, noem het een koraal, — zeker is het, dat zoomin Kalvijn als Augustinus dien episode verloochend zouden hebben; dat zoowel Garibaldi als de Paus, zoowel Hengstenberg als Renan, er desnoods instemming mede konden betuigen:

Gij, tusschen kindren
Ter-neêr-gezeten,
Wie der profeten
  Komt U nabij?
Heeft ooit de gave
Der Taal getooverd
En 't hart veroverd,
  Wie sprak als Gij?
Hoe heet het Heilge,
Daar wij U hooren?
Een plekje in 't koren,
  Een berg, een dal,
Een dobbrend scheepjen,
Een straat, een drempel:
O Heer, uw Tempel
  Is overal!
Gij hoort de Schepping
Orakels spreken,
Die zij in teeken
  En beeld verborg:
U brengt elk muschken
En iedre lelie
Het Evangelie
  Van 's Vaders zorg.
En heerde en herder,
En brood en bronne,

De morgenzonne,
  Het groene kruid,
U drukken ze allen
Een hooger waarheid
Vol diepte en klaarheid
  Verzinlijkt uit.
Niet uit de hoogte
Doet Gij vertsagen,
Met schrikbre slagen
  Uit de onweêrswolk:
Maar wat door liefde
Voor God kan winnen,
Dàt vindt hier binnen
  In U zijn tolk!
Gij zijt de Rabbi
Van God gegeven:
Uw leer is leven,
  Uw leven, leer!
En waar we U hooren
Of zien, daar buigen
We in 't stof en juichen:
  „Dát is de Heer!"

II

Geen Hollander kan zulke dichtregels lezen, zonder aan zijn hart te gevoelen, dat de heer Ten Kate het hoofdinstrument der poëzie volkomen meester is. Schijnbaar zonder inspanning buigt hij zijne perioden naar al de eischen der prosodie; nooit is hij om een rijmwoord verlegen; nooit laat de rhythmus hem in den steek; en voor het minst dat hij op zijne dreef is, roept gij, hem lezend, onwillekeurig uit, al behoort de door hem ontwikkelde gedachte nog zoo nadrukkelijk tot de orde van het proza: Dát is een vers!

Thans over iets anders. De *Schepping* is een gedicht zoo vroom, als eenige bundel leerredenen wezen kan; doch zij blijft niettemin, al zou men aan die uitdrukking aanstoot nemen, een kerkgenootschappelijk vers. Zij is niet vroom, gelijk de *Imitatio Christi* vroom is, geheel en al van zelf, zonder inspanning, louter door het uitspreken van hetgeen in het binnenste om-

gaat; niet vroom, gelijk, in den bekenden roman van George Eliot, de methodisten-predikster Dinah Morris vroom is. Wanneer Dinah predikt op de weide, wanneer zij met en voor Hetty bidt in de gevangenis, doet zij anders niet dan zich vertoonen gelijk zij is; doch in dat *zijn* van haar ligt eene kracht, waardoor haar bestaan geregtvaardigd wordt, ook al zoudt gij voor uzelven meenen, niet alzoo te kunnen gevoelen of spreken. De *Schepping*, daarentegen, is vroom met een bijoogmerk, als eene vrucht van opwinding; met het bepaald voornemen, iets fraai te doen vinden, waarvan de auteur vreest, dat men er anders den regten smaak niet in hebben zou. In de aanteekeningen, en tusschen de regels van het verszelf, staat overal te lezen, dat dit kunstgewrocht eene apologetische strekking heeft.

De heer Ten Kate is nooit geweest, en is ook nu niet, hetgeen men een kind noemt. Al zou hij op jeugdiger leeftijd zich sommige illusien gemaakt hebben omtrent het absoluut karakter zijner christelijke overtuigingen, hij weet thans zeer goed, dat, in den technischen zin van het woord, zijn christendom evenzeer eene hypothese is als elke andere filosofie of theodicee. Het kan hem niet onbekend zijn, dat het scheppingsbegrip, door hem aan den bijbel ontleend en aan de geologie opgedrongen, met de aanvankelijke resultaten, en vooral met het karakter dier wetenschap, volstrekt onvereenigbaar is. Evenmin als door de opgravingen te Niniveh, al wordt de historische kern van sommige boeken des Ouden Testaments daardoor op enkele punten gebaat, iets wezenlijks aan het licht is gekomen wat tot adstruktie van het bovennatuurlijke in die bijbelboeken zou kunnen dienen (de Assyrische ontdekkingen bevestigen integendeel altegader het rationalisme); evenmin heeft de geologie tot hiertoe één enkele bijdrage geleverd tot aanbeveling van hetgeen ernstige Christenen met het woord »scheppen" bedoelen. De geologie predikt noodlottige natuurwetten; zij predikt instinkten; zij predikt lusten en luimen. Tusschen haar en den bijbelschen of christelijken God bestaat geen zweem van verwantschap. De geologische dommekrachten op één lijn met dien God te stellen is, welbezien, onder den schijn van piëteit, een vermengen van het reine en het

onreine. Gelijk van zelf spreekt, heeft de heer Ten Kate dit niet bedoeld; doch het geweld, door hem aan zijn beter inzigt gepleegd, is hem daarom niet minder duur te staan gekomen. Men moet zeer weinig menschenkennis bezitten, om in de *Schepping* niet te kunnen onderscheiden tusschen bewondering en gemaaktheid.

Die affektatie zou weg te nemen geweest zijn; doch tot welken prijs? De heer Ten Kate had dan moeten voortgaan op den weg, in de aanteekeningen op het Eerste Tafereel ergens door hem ingeslagen. »Zoo zijn wij", zegt hij daar, na een paar andere verklaringen van Gen. I. 2 verworpen te hebben, »zoo zijn wij dan wel genoodzaakt aan te nemen, dat Mozes met de woorden *Gods geest zweefde over de wateren* bedoeld moet hebben de aanduiding van de eene of andere meer specifieke werking van Gods Geest op de wateren, die den aardbodem bedekten." Tot nader verklaring dier „meer specifieke werking", wordt gesproken over het „uitstorten van levenskrachten in de wateren", waarvan zoöfyten, mollusken, crustaceën, de onderzeesche vruchten zullen geweest zijn. Niet waar? hier heeft het zinlijke al zijne betoovering verloren. Nooit hebben de christenen bedoeld, dat God in fysieken zin de »vader" van plant-, of week-, of schaaldieren zijn zou.

En wat is er van dat andere beweren, voorgedragen in de eerste aanteekening de beste, alsof door „de thans wel algemeene omhelzing van het gevoelen der uitstekendste filologen, dat de *dagen* uit het Mozaïsch scheppingsverhaal, zonder den geest der Hebreeuwsche taal geweld aan te doen, gevoegelijk beschouwd kunnen worden als *op elkander volgende tijdperken van groote uitgestrektheid*"; — alsof door die algemeene omhelzing, zeg ik, „een belangrijke schrede verder tot de erkentenis der harmonische verhouding van het Mozaïsch scheppingsverhaal en de wetenschappelijke slotsom aangaande de formeering onzer Aarde" gedaan ware? Het wellevendst wat men van deze stelling getuigen kan, is dat zij eene opeenstapeling van dichterlijke vrijheden vertegenwoordigt. Er zijn, ja, bekwame theologen geweest, die, in het belang van hun geloof, van hunne wetenschap het betoog *gevergd* hebben, dat de »dagen" van Genesis I verstaan kunnen worden van eeuwenheu-

gende tijdperken. Zulke theologen zijn er nog. Doch nooit heeft eenig oosterling van professie, beroemd of onberoemd, den moed gehad, die meening op taalkundige gronden te verdedigen. Zoo zijn er ook geologen geweest, die tevens regtgeloovige christenen waren, en zich te goeder trouw hebben *ingebeeld*, dat men de resultaten hunner wetenschap slechts tusschen de verzen van Genesis I behoefde te schuiven, om tot eene ineensmelting van beide opvattingen te geraken. Over een dier geologen zal ik hierna moeten spreken. Doch van eene „harmonische verhouding" tusschen het mozaïsch scheppingsverhaal en „de wetenschappelijke slotsom aangaande de formeering onzer Aarde" — daarvan is inderdaad niets bekend. En dan, dat »gevoegelijk beschouwd kunnen worden" van het hebreeuwsche woord »dag"! Indien het hebreeuwsch taal-eigen u dwong, ja, aan dat woord de door u aangeduide beteekenis te hechten; indien de evidentie der waarheid u met gezag noodzaakte, een vooroordeel prijs te geven en tot een hooger en beter inzigt te ontwaken, — dan zou er spraak kunnen zijn van inspiratie; dan waart gij, gehoor gevend aan die stem, de tolk van iets verhevens. Evenzeer zoudt gij zulk een tolk zijn, indien gij met een kinderlijk geloof u aan de uitspraak des bijbels onderwierpt, de filologen en geologen door u aan hunne plaats gelaten werden, en uw mond eenvoudig overvloeide van hetgeen waarmede uw hart vervuld was. Doch toen voegzaamheid uwe muze werd, was de bron der bezieling reeds van te voren opgedroogd.

Van waar dat de voorwereld en hare bewoners, in 1867 te Amsterdam, in het Paleis voor Volksvlijt, tot leering en vermaak der aankomende jeugd ten tooneele gebragt, — van waar dat die panorama's, naar de daarvan in sommige couranten gegeven beschrijving te oordeelen [1], met hunne levendige kleuren en hunne elektrische verlichting, zulk eene treffende gelijkenis moeten vertoond hebben met de zes eerste

[1] *Amsterdamsche Courant* van 26 Januarij 1867. — Iets later (16 Februarij) is door den heer Majú in het *Handelsblad* geadverteerd, dat soortgelijke representatien, als in het Paleis voor Volksvlijt, door hém gegeven zouden worden in het Odéon.

tafereelen van Ten Kate's *Schepping?* Ongetwijfeld is het de bedoeling van den vertooner niet geweest, met zijne beschilderde doeken eene kritiek van het vers te leveren. Ook de na hem gekomen heer Majú kan zoo iets niet gewild hebben. Toch hebben beiden het in zekeren zin gedaan. Hoe betrekkelijk jong de wetenschap der geologie zij, zij heeft niettemin reeds eene geschiedenis; en zonder overdrijving kan men op dit oogenblik gewagen van sommige voorstellingen, waaraan zij ontwassen, en andere, manlijker denkwijzen, waartoe zij allengs ontwaakt is. De tooneeldirekteur van het Paleis voor Volksvlijt heeft zeer wel begrepen, dat, om de verbeelding der knapen en meisjes te treffen, voor wier amusement hij scheep kwam, hij eene voorwereldlijke Fauna en Flora moest vertoonen, die hunne haren te berge rijzen, en het bloed in hunne aderen van schrik schier stollen deden. En die fantastische vormen, bij kolossale evenredigheden, hij mogt ze uitstallen voor dat publiek, omdat werkelijk de geologie, toen zij zelve nog hare kinderschoenen droeg, opgegaan is in den waan, dat grillig- en reusachtigheid de onveranderlijke kenmerken van het voorwereldlijk planten- en dierenrijk geweest waren. De omstandigheid, dat van de grootste en zonderlingste exemplaren de overblijfselen het eerst opgemerkt zijn, en het meest de aandacht getrokken hebben, is oorzaak geweest, dat men gedurende de eerste periode der geologische wetenschap algemeen geloofd heeft aan eene oorspronkelijke schepping vol gedrochten. Doch nu alle ernstige geologen zonder onderscheid reeds sedert eene reeks van jaren beleden hebben, dat alleen onvolledige kennis aan die kinderlijke meening het aanzijn gegeven heeft; nu reeds voorlang, ook in vaderlandsche leesboeken voor den huiselijken kring, het publiek op deze dwaling opmerkzaam gemaakt is; nu het, om zoo te zeggen, van lieverlede tot de eerste beginselen der geologische wetenschap is gaan behooren, dat de voorwereld even goed hare pygmeën gehad heeft, als de tegenwoordige orde der natuur met kolossen gestoffeerd is, — nu kan men niet zonder een gevoel van wrevel, in een zoo hooggestemd vers als de *Schepping*, dat beter en gezonder inzigt zien ignoreren. Waarvoor, vragen wij met eenig ongeduld, waarvoor ziet de heer Ten Kate ons

aan? Zijn wij altegader knapen in zijne oogen? Waant hij inderdaad, ons met zijne theologische sprookjes te kunnen verzoenen, door ons een geologisch in de plaats te geven?

Er is een tijd, een veelbelovende tijd in het leven van dezen dichter geweest, toen hij er rond voor uit kwam »dat gezond verstand en waarheid in onze huidige verzen, *en masse*, meestal vergeefs gezocht worden." [1] Als schadeloosstelling voor het gemis van beiden, onthaalt de heer Ten Kate ons thans in zijne *Schepping* op fraaiheden als de volgende:

Het aardsche *halfrond* heeft zich aan Mozes vertoond als eene zilveren *schijf*, voortgekomen uit eene stralenschietende *vonk* (bladz. 11). Op het oogenblik dat de aarde, voor het oog van den ziener, zich baadde in die *stralen*, was zij gewikkeld in een ondoordringbaar hulsel van dikke *duisternis* (bladz. 12). Ofschoon dit den Godsman verhinderde kennis te nemen van hetgeen op de zilveren schijf, die een halfrond was, voorviel, zag hij zuilen van heeten *waassem* uit haar opstijgen, en werd de blinddoek van den nacht voortdurend *zwarter* (bladz. 13). Destijds had de aarde eene *bovenkorst*, doch was zij tevens eene eindeloosheid van *water*, een strandelooze *oceaan*; zoozeer, dat haar *gebeente* nog *groeijen* moest, en er nog aan gedacht moest worden, haar te helpen aan een *eerst bezinksel* van vasten grond (bladz. 12). De zon had reeds jaarduizenden lang om hare as *gewenteld*, eer zij de aarde een *groet* bragt (bladz. 20), en toen het eindelijk zoo ver kwam, duurde het nog eeuwen, eer de aarde ook de *zonneschijf* aanschouwen mogt (bladz. 21). Die *jaarduizenden* waren intusschen, in Mozes' voorstelling, zaamgekrompen tot gevleugelde *seconden* (bladz. 19). Er is een tijd geweest, dat de atmosfeer *nog niet gewelfd* was en de winden nog *ongeboren* waren (bladz. 14); doch later heeft zich, *in 't firmament*, uit afgekoelden *stoom*, de *zoldering* van eene kristallijnen *tent* gevormd, en die zoldering was de vroeger ontbrekende *atmosfeer* (bladz. 30). Ongeveer te zelfder tijd hebben ook de *winden* het aanzijn ontvangen, en zijn de *wolken*,

---

[1] Zie het voorberigt van *Een stem uit de woestyne*, verschenen in 1843; hetzelfde dichtstuk als *Hollands Muze* in de Kompleete Dichtwerken, III, 328.

in zusterlijk verbond met den dampkring, de *wieg der wateren* gaan bereiden (bladz, 35). Ook toen de zee *nog altijd zonder stranden* was, bleef er eene *opperschors der aarde* bestaan. Nogtans was de tusschenkomst van loeijende vulkanen noodig, om *de korst der wereld in fragmenten omhoog te werpen tot boven 't waterpas van den Oceaan* (bladz. 56). De *eerste flora* moest de moederaarde nog bedekken, de *eerste bladen* moesten nog wuiven aan de boomen, toen de *schaduw* (der bergen?) reeds achter den weefstoel van het plantenrijk zat (bladz. 58, 59). Nevens haar zat en arbeidde de *hette*; hetgeen het rillend plantenrijk niet verhinderde, eeuw aan eeuw te roepen: »O, gij *zonne!* komt gij nooit?" (bladz. 71). Dat breedgetakte rijk, Mozes heeft het zien gaan, gelijk hij het heeft zien komen; doch zelfs Mozes heeft niet geweten, of kunnen gissen, dat die ondergang eenmaal de opkomst der gaslantarens en der lokomotieven zijn zou (bladz. 72—76). De *verscheidenheid van jaargetijde en klimaat* heeft hier op aarde niet altijd bestaan; zij is in weêrwil van het eeuwig wentelen der zon om hare as, en van de aarde om de zon, eerst naderhand *gekomen* (bladz. 95). Toen de eerste mensch, en in verband daarmede de eerste landbouwer nog moest geboren, de eerste akker nog omgespit en bezaaid moest worden, *golfde* het ruischend koren reeds op de velden als eene *blonde zee* (bladz. 96). Eene zachte stem heeft Mozes ingefluisterd (bladz. 101—112), dat het licht in één polsslag *tweehonderdduizend mijlen* aflegt; dat de glans der allernaaste ster eerst op de aarde zigtbaar wordt, nadat deze *zevenmaal om hare zon gewandeld heeft*; dat de sterren *cirkelbanen doorsnijden*; dat zij *zoete luchtverblijven* aanbieden; dat sommige harer den naam van *planeten* dragen, en dat van die planeten, welke somtijds in koor een verslapt Onze Vader zingen, de eene *Mercurius*, de andere *Venus*, of *Jupiter*, of *Saturnus* heet.

Zie hier een en ander van hetgeen de heer Ten Kate, het gebied der geologie voor dat der historie verlatend, tegenwoordig met waarheid en gezond verstand bedoelt:

Wanneer men in het volle licht der 19de eeuw, bij ontstentenis van den berg Horeb, zich op den top der Jungfrau nederzet (*Schepping*, bladz. 194), en van dat hooge punt de lange geschiedenis van het menschelijk geslacht overziet (bladz. 195),

ontwaart men dat de aarde, gedurende de eerste vierduizend jaren van 's menschdoms bestaan, van lieverlede geworden is een bolvormig Nosokomium of Lazareth, binnen welks muren, behalve een gesticht Meerenberg, zich ook een Asyl Steenbeek, een Jenever-paleis, een Verbeterhuis, en nog een aantal andere inrigtingen van dien aard bevonden. De eerste mensch heeft namelijk niet weten te onderscheiden, dat alleen vrije wederliefde voor de Hoogste liefde zijne kroon kon zijn (bladz. 196); en omdat hij te weinig psychologie kende om dit goed te begrijpen, zijn hijzelf en al zijne nakomelingen vagebonden en bandieten geworden: een ras van ontuchtigen, van dronkaards, van moordenaars en dieven, een geslacht van voorbestemde lijken vooral (bladz. 196—199). Er leefde evenwel een God, die zich over dat bedelpak ontfermde, toen het te laat was (bladz. 199). Door eene lange reeks maatregelen tot herstel; door regenbogen en andere natuurverschijnselen (bladz. 200—202); door het ingesteld verband tusschen zonde en smart (bladz. 202—204); door de stem van het onbegrijpelijk geweten (bladz. 204—205); door het israëlitisch monotheïsme (bladz. 206—210); door de grieksche filosofie, de grieksche poëzie en de grieksche kunst (bladz. 211—217); door de prediking eindelijk van Jezus van Nazareth, in wiens persoon de twee gescheiden naturen weder tot elkander gekomen zijn (bladz. 217—222), heeft God aan 's menschen elende niet zoozeer een einde, als wel een begin van het einde gemaakt. Sedert dien tijd, en om die reden, gaat alles hier beneden veel beter. Het met Jezus verschenen goddelijk leven is, in zijnen geest en in zijn woord, na hem op de aarde gebleven (bladz. 228), en reeds heeft één werelddeel dientengevolge de logenaltaren verbroken, zoodat nu nog slechts drie vierden van het menschdom teregt gebragt behoeven te worden (bladz. 230). Langzamerhand wordt de aarde weder een Paradijs, evenals na het steenkooltijdvak; de wetgeving der beschaafde volken heeft liefde tot grondslag; er zijn tegenwoordig geen slaven meer; in de gevangenissen worden psalmen gezongen; in den oorlog schieten de menschen elkander bijna niet meer dood; de mannen zouden vrouwen wenschen te zijn, zoo goed hebben de vrouwen het; het oude is voorbijgegaan, alles is nagelnieuw geworden (bladz. 230,

231). Het werk van Christus spoedt dan ook ten einde, en de eeuwige Sabbathsviering is reeds ingegaan (bladz. 232).

De heer Ten Kate is niet naief genoeg, om in vollen ernst dezen pragmatisch-historischen hutspot den volke te kunnen aanbieden, als de bloem van Gods openbaringen in de geschiedenis. Dinah Morris stichtte, omdat zij geloofde; onze dichter geeft en neemt, vreest zich de vingers te zullen branden, ontziet beurtelings de in kerk en in school gestelde magten, glipt met een rijmwoord door de mazen van allerlei dogmatische snippennetten heen, en wenscht, zonder geweld te doen aan zijn geloof, gevoegelijk beschouwd te kunnen worden als een verlicht man.

III

Voor zoo ver ik weet, heeft niemand tot hiertoe, scheiding makend tusschen dichter en vertaler, een opzettelijk onderzoek ingesteld naar de diensten, in laatstgenoemde hoedanigheid door den heer Ten Kate aan onze letteren bewezen. Te dien aanzien heeft hij, bij al den lof dien men hem toezwaait, regt van klagen over zijne vrienden. Zij beweren wel, dat zijne gaven als Nederlandsch zanger nog overtroffen worden door zijn genie als tolk van buitenlandsche dichters; doch niemand hunner heeft zich nog de moeite gegeven, die waarheid in het licht te stellen. Toch verbeeld ik mij, dat dergelijke hulde hem meer genoegen zou doen, dan menig ander kompliment.

En inderdaad, wanneer men niet alleen Tasso's hoofdwerk in zijn geheelen omvang, maar ook aanmerkelijke brokken van Dante, van Milton, van Byron, van Gœthe; wanneer men, van schier alle dichters van den nieuweren tijd, een aantal beroemde verzen in Hollandsche dichtmaat heeft overgebragt, en men daarenboven zoomin voor de Indische als voor de Noord-Europeesche letterkunde is teruggedeinsd; dan heeft men aanspraak op ernstiger waardering, dan onzen landgenoot tot hiertoe te beurt gevallen is. Door welk beginsel heeft Ten Kate zich bij het zamenstellen zijner vertalingen laten leiden?

Wat heeft telkens, in de hoofdzaak, onder het verrigten van dien arbeid zijne keus bepaald? Op welke leemten in onze eigen letterkunde heeft hij het oog gehad, wanneer hij de hand naar een of ander meesterstuk van het buitenland uitstrekte? Welke methode van vertalen is door hem bij voorkeur in praktijk gebragt? Welke vruchten heeft ons volk van een zoo veel omvattenden arbeid te plukken? In hoever en onder welk beeld spiegelt zich, in Ten Kate's vertalingen, onze litterarische ontwikkeling gedurende de laatste vijfentwintig jaren af? Wat leeren ons die vertalingen omtrent de vorming van zijn eigen smaak en omtrent den gang dier vorming? ... Wie zich deze of dergelijke vragen niet stelt; niet naar een eenigzins bevredigend antwoord daarop zoekt, moge in het afgetrokkene het regt hebben onzen dichter te prijzen, hij zal niet kunnen vergen, dat die dichter hem onder zijne ware vereerders telle.

Naauwlijks durf ik beloven, zelf te eeniger tijd eene bijdrage te zullen leveren tot waarderingen van dien aard. Voor ditmaal althans laat ik den vertaler aan zijne plaats, en vergenoeg mij met het bij elkander stellen van enkele trekken, tot kenschetsing van den oorspronkelijken poëet; waarbij allereerst de vaderlandsche school in aanmerking komt, als wier leerling men dezen te beschouwen heeft.

Dat de heer Ten Kate een volger van Da Costa is, blijkt uit een groot aantal verzen van zijne hand; het duidelijkst van al uit zijne *Watergeuzen*. Zelfs schijnt in dat gedicht, wanneer men Da Costa's *Slag bij Nieuwpoort* er nevens legt, de overeenkomst in nabootsing ontaard te zijn. Het is niet slechts dezelfde oud-testamentische opvatting der vaderlandsche geschiedenis; het is ook dezelfde konceptie, dezelfde versifikatie, dezelfde wijze van zeggen geheel en al. Zelfs in de stembuiging van den heer Ten Kate, bij de openbare voordragt van dat vers (omtrent de voordragt der *Schepping* is dezelfde opmerking gemaakt), was iets dat aan Da Costa herinnerde; en ware het niet dat deze een weinig plat Amsterdamsch plag te spreken, terwijl de heer Ten Kate veeleer een weinig plat Haagsch spreekt, men zou gewaand kunnen hebben, den een in stede van den ander te hooren. Ontegenzeggelijk heeft Da

Costa een grooten invloed op Ten Kate uitgeoefend; en al trekt men van zekere hulde uit den jare 1843 [1] thans iets af, daarvan blijft genoeg over, om ook weder in de *Schepping* op menige plaats den getrouwgebleven volgeling van een erkend meester terug te vinden.

. . . . Amrams zoon!
Wat eerenamen vlecht de toekomst tot uw kroon?
Historieschrijver, die de wording zal verhalen
Van aarde en hemel, Mensch en Huisgezin, de talen
En volken, 's Heeren volk! Bode en Vertrouwling Gods,
Zachtmoedig als een kind, standvastig als een rots;
Psalmdichter, Kunstnaar, Held, Wetgever, Leeraar, Gronder
Eens Staats en Middlaar van een Godsverbond, het wonder
Van Isrêl steeds, maar ook de trots van d'Islamiet,
De roem des Christens. die geen Meerdre hulde biedt
Dan die de Meeste is, ook ùw Meester. Wiens verschijnen
Ge als dienaar voorbereidt —

niemand, die wel eens van Da Costa een vers uit zijne tweede periode gelezen heeft, kan omtrent den oorsprong van de faktuur dezer dichtregels (*Schepping*, bladz. 7) in het onzekere verkeeren. Er is evenwel, gelijk het spreekwoord zegt, meer gelijk dan eigen. Da Costa is een grooter fanaticus geweest, dan de heer Ten Kate gevaar loopt immer te zullen worden; en diens mindere eenzijdigheid zou kunnen schijnen, behalve een waarborg van meer humaniteit, tevens een onderpand van

---

[1] *Stem uit de woestyne*, bladz. 4:
. . . . . God zij lof! weêr blinkt hij!
Hij gloeit, hij bliksemt waar hij gaat;
Een stroom van hemelsch vuur, een Noorderlicht, omringt hij
De nachtkim met een dageraad!
Da Costa! laatste zoon van 't Koninklijk Geslachte,
Dat Holland Dichter heeft gekroond!
Zie, U omzweeft zij nog, de onsterflijke Gedachte,
Die eens aan d'Aemstel heeft gewoond!
Op U slaan we allen 't oog, van heilverwachting zwanger,
Uit wanklank, zwakte, en schemering!
God gaf de Liefde U, Mensch!.. God U 't Genie, o Zanger!..
God U 't Geloof, o Christen! ...ZING!

overvloediger dichterlijke schoonheden te zijn. Doch die schijn misleidt. Da Costa's poëzie voert een onbedriegelijk eigen merk; haar vorm is evenredig aan haren inhoud; zij vertegenwoordigt een persoon; zij is de natuurlijke spraak van een ongemeen schepsel. Van de poëzie van den heer Ten Kate kan dit tot heden niet gezegd worden. Even als bij Bilderdijk, treft men ook bij hem honderd en meer vormen aan, waarvan Da Costa zich nooit bediend heeft, en waarmede hij, indien hij er zich van had willen bedienen, vermoedelijk geen weg zou geweten hebben. Doch om één ding, waaraan deze dichter aanstonds herkend wordt, behoeft men bij genen niet te komen: dien zekeren harteklop, bedoel ik, die zekere levenswarmte, welke aan de eentoonigheid-, aan de hooggelaarsdheid-zelve, tooverkracht mededeelt.

Even als Bilderdijk..... Inderdaad, er zijn termen om den heer Ten Kate zeer bepaaldelijk als een discipel uit de school van Bilderdijk te beschouwen. Een zijner eerste verzen, een *Achttiende Junij* in den Muzen-Almanak van 1837, was eene navolging van Bilderdijks Waterloo-zang; een zijner vroegste bundels, de *Zangen des Tijds* (1841), was geheel en al in den geest en in de manier van Bilderdijk gedacht en geschreven. In 1843 bekwam Bilderdijks muze in die van Da Costa eene mededingster; en van toen af kon het schijnen, dat Ten Kate reden had, met den Catsiaanschen herder zichzelven aan te klagen wegens verdeeldheid van gemoed. Doch niemand wordt immer te eenemaal ontrouw aan zijne eerste liefde; en in dit bijzonder geval was de koketterie te vergefelijker, omdat beide zanggodinnen in menig opzigt tweelingzusters waren. Zoo is de heer Ten Kate een navolger van Da Costa geworden, zonder daarom op te houden, meer inzonderheid de traditie van Bilderdijk voort te zetten; en slechts in één opzigt (ik spreek van smaak en keuze, meer dan van gaven of geleerdheid) kan hij niet, zonder voorbehoud, voor een erfgenaam van den grooten reaktionair doorgaan. Zijne ingenomenheid met het geopenbaard christendom is namelijk niet polemisch genoeg van natuur. De heer Ten Kate voert niet ernstig strijd tegen de Ongodisten; het staat bij hem niet onherroepelijk vast, dat de rigting, waarin de nieuwere zamenleving zich beweegt, een

Satanisch karakter draagt; onder de Goden dezer eeuw schijnen er enkelen te zijn, die hij des noods zou willen ontvangen in zijn huis en aan zijnen disch. Doch hoe menigvuldig zijn overigens de punten van overeenkomst! In kunstvaardigheid wordt Bilderdijk door dezen volgeling, zoo niet overtroffen, dan toch op zijde gestreefd. Van beiden kan men naar waarheid zeggen, dat zij denken op rijm. Ook de heer Ten Kate zou, indien men hem van een toren stiet, nederkomen aan gruis van verzen. In het universele, hetwelk zijne poëzie kenmerkt, is insgelijks veel, dat aan Bilderdijk herinnert. Even als deze houdt hij er van, de illusie te scheppen, dat hij geheel alleen weinig minder vreemde talen verstaat, dan, op den eersten Pinksterdag weleer, de Parthen, de Meders, en de Elamieten te zamen. En krachtens een natuurlijk verband vloeit ook bij hem, uit dien zin voor taalstudie, eene stille genegenheid voor vreemde godsdiensten en vreemde mythologien voort. Zelfs is Bilderdijks horizont te dezen aanzien nog verder door hem uitgebreid, en heeft hij, behalve aan de Skandinavische sagenwereld, ook menig bezoek gebragt aan de Indische. Dat geen enkele letterkunde van Noord-, of Zuid-, of Midden-Europa hem geheel en al onbekend is, spreekt als het ware van zelf. Bilderdijk in persoon ging met de heldenzangen van Fin, Hongaar, en Italiaan, niet gemeenzamer om dan hij. De verscheidenheid zijner dichtvormen, eindelijk, indien men het klassiek genre uitzondert (klassiek op zijn 18de eeuwsch), voltooit de aangeduide verwantschap. Bilderdijk de romanticus, Bilderdijk de balladendichter, de lierdichter, de dichter van het *Buitenleven*, de dichter van den *Ondergang der eerste wereld* — deze is de man, van wien de heer Ten Kate releveert.

Er is geen twijfel aan, of deze schrijver is toegerust met sommige der eigenschappen, die, in den engeren zin des woords, den dichter maken. Verzen, als thans hem vloeijen uit de pen, als reeds in zijn studententijd hem uit de pen vloeiden, zijn de onomstootelijke bewijzen eener aangeboren bevoegdheid. Toch is er eene bepaalde reden, waarom de aristokratie onzer litteratoren Ten Kate nooit voor een der haren erkend heeft. Bekleedde hij in de maatschappij eene minder ideale betrekking, zijne ligtzinnigheid als kunstenaar zou minder opgemerkt

worden; thans moet men moedwillig de oogen sluiten, om het kontrast niet te bespeuren. Dat hij vóór den herdruk zijner vertaling van Tasso's *Jeruzalem*, een Italiaanschen brief laat drukken, waarin graaf Cavour, die geen Hollandsch verstond, hem als *illustrissimo poëta* begroet; dat hij tegenover het titelblad der *Schepping*, een gedicht vol van den lof van God, zijne eigen beeldtenis laat graveren met twee ridderorden in het knoopsgat, — dit zullen de uitgevers zoo gewild hebben. Een bedenkelijker verschijnsel is de zorgeloosheid, waarmede Ten Kate bij het uitgeven zijner verzen te werk gaat. Zou men gelooven, dat in de Kompleete Werken herhaaldelijk tweemalen dezelfde stukken opgenomen zijn? Maar het voorname bezwaar is, dat Ten Kate met verzaking der beste voornemens, in de laatste vijfentwintig jaren niets gedaan heeft, om zich in de poëzie aan de heerschappij van het *cant* te ontworstelen. Herhaaldelijk is door mij verwezen naar een vers uit het jaar 1843, en een daarbij behoorend voorberigt, waarin hij over de gebreken der toenmalige vaderlandsche dichtkunst zich met de meeste vrijmoedigheid uitlaat, door het grootste gedeelte zijner eigen vroegere verzen zwijgend de pen haalt, en anderen aanmoedigt, met hem eene betere toekomst te helpen openen. Welnu, dat gedicht en dat voorberigt zijn eene welsprekende gisping van hetgeen, in de eerste plaats, Ten Kate zelf na dien tijd geleverd heeft.

»Overal, klaagde hij in zijne *Stem uit de woestijne*, overal ritselde de Hoefbron en kraakten rusteloos, dag aan dag, de zwangere persen; doch uit de witsatijnen bladen, van onder die persen te voorschijn gekomen, en door den binder ten overvloede met klatergoud getooid, gingen niets dan ledige galmen

---

[1] Drie voorbeelden: *Het droomende kind*, op bladz. 21 van de afdeeling *Gewijde poëzy* der Kompleete Dichtwerken, komt op bladz. 61 derzelfde afdeeling nog eens terug. — Op bladz. 369 van de afdeeling *Zangen des tijds* treft men *Een liedeken* aan, waarmede de lezer op bladz. 210, onder den titel *Nog een liedeken*, reeds kennis gemaakt had. — *De Kleine Savoiaart*, een eposje in drie zangen, te zamen zesendertig strofen groot, is mede-oorzaak van de korpulentie, niet alleen der afdeeling *Balladen en Romancen*, bladz. 56—62, maar ook der reeds genoemde afdeeling *Zangen des tijds*, bladz. 181—188.

op. Gevoelden onze dichters welke snaar aangeslagen moest worden, om bij de meer en meer praktische rigting onzer dagen, de poëzie uit haar verval op te beuren? Was er reaktie, was er kracht, was er zelfbewustheid? Helaas, de talrijke dichtbundels en de talrijker almanak-mengelingen gaven telkens een bedroevender antwoord. En waarin bestond het eigenlijk euvel? Hierin, dat men tegen het piedestal van groote mannen opgeklommen was, en zich afgemarteld had om, aan den voet der reusachtige standbeelden, hunne houding na te bootsen, hunne uitdrukking na te wringen. Met veronachtzaming, met verwoesting van eigen subjektiviteit (indien er die al ware), had men die van anderen de zijne gehuicheld, met al de oppervlakkigheid en al de onverstandige keuze der navolging. Met aanmatiging van al de aanmatigingen der genie, maar zonder ééne harer gaven, had men te midden eener van elders afgeziene levensbeschouwing, zich op den troon gezet. Men had *geakteerd* (want anders mogt het niet heeten) voor miskende grootheid, verraden vriend, belogen minnaar, bedrogen gade, voor menschenhater, ja, desnoods voor renegaat en *mauvais sujet*. En die akteurs waren dikwijls de meest tevreden menschen, die, zonder kreun, een Hollandsch stilleventje leidden; te goedhartig om een dier, laat staan een medemensch leed te doen. Dikwijls zelfs waren ze meer, en vonkelde er werkelijk een sprank der echte Muze in hunne aderen. Maar aller handen droegen meê naar het altaar der mode. Het vervelendste, het nietigste harer kinderen, het Berijmd Verhaal, ontstond en kroop, onder daverend handgeklap, al onze zoogenaamd kunstlievende en letterkundige genootschappen rond."

Hetzij hier eene statige Nemesis of niet meer dan een plaagziek nikkertje in het spel is geweest, het ligt er toe, dat de heer Ten Kate onze dichters in 1843 van niets wezenlijks beticht heeft, waaraan niet hijzelf zich sedert is blijven schuldig maken. Uit den berisper der navolgers is een aartsnavolger gegroeid; een dichter van wien men zeggen kan, dat imitatie zijn levenselement is. Het debiet van witsatijnen bladen, met verguldsel aan de buiten- en ledige klanken aan de binnenzijde, is in den loop des tijds door niemand in Neder-

land zoozeer bevorderd als door hem. Talrijke dichtbundels en talrijker almanak-mengelingen, een mistroostig antwoord gevend op de vraag, of er kracht is bij onze dichters, — strijkt niet Ten Kate's eigen kerfstok de dubbelzinnige eer der meeste kruisjes van dien aard? Hij is de goedhartigheid in persoon; indien iemand, hij leidt een Hollandsch stilleven; hij heeft een afkeer van akteren in de poëzie. Hetgeen niet belet, dat hij eene drift van inspiratie voorwendt, die de profetes Deborah, of Mirjam, de zuster van Mozes en Aäron, hem benijd zouden hebben. Er vonkelt in zijne aderen een sprank der echte Muze: niet zulk een krachtige sprank evenwel, of hij offert mede op de altaren der mode. Zoo droeg hij nog onlangs een Berijmd Verhaal, door hem uit het Boek Genesis getrokken en uitgemonsterd met wat vederen uit de voorwereld, onverdroten al onze letterkundige kringen rond.

»Een waarachtig geloovig Christendom; een Christendom waarvan Christus' zoendood het eenige middenpunt uitmaakt" [1], daarmede heeft de heer Ten Kate gemeend, alles te kunnen vergoeden, wat hij sedert 1843 aan zijne poëzie haperen liet. Niet alleen in breede stroomen van eigenlijk gezegde gewijde poëzie; maar ook in *Ahasverus*, in *Chatterton*, in de *Durgerdamsche Visschers*, in de navolgingen van Schefer, in de *Watergeuzen*, overal heeft voortaan eene bepaalde opvatting der christelijke geloofsleer de kosten der poëzie moeten dekken [2]. In

---

[1] *Stem uit de woestijne*, voorberigt bladz. IV. In den herdruk van 1863 (Kompl. Dichtw. III, 431) is alleen het woord „zoendood" weggelaten en zijn de woorden „éénig middenpunt" in „éénig, levend middenpunt" veranderd.

[2] Aan het slot der *Durgerdamsche Visschers*, bij voorbeeld, wordt de weduwe Bording, — wier man veertien dagen en nachten op de Zuiderzee omgedreven, en zich en zijne twee zonen al dien tijd met raauwen visch in het leven scheen gehouden te hebben, — alleen om, aan wal gekomen, zijn éénen zoon aan de gevolgen der uitgestane vermoeijenissen te zien bezwijken en ook zelf weldra den adem uit te blazen; — die zwaarbeproefde moeder en weduwe wordt door onzen dichter tot den volgenden *tour de force* opgewekt:

Maak u een pantser van 't Geloove
Uit de ijsschots, die uw Bording droeg!

zich zelf is dat equivalent ongetwijfeld achtbaar genoeg, en mogelijk heeft Ten Kate gelijk, wanneer hij een waarachtig geloovig christendom juist datgene noemt »wat der dichtkunst onzer dagen ontbreekt." Alleen beweer ik, dat *zijne* dichtkunst door die eigenschap niet uitmunt. De korte slotzang der *Schepping*, Tabula Votiva geheeten, kan als voorbeeld tot opheldering dienen.

Die Tabula Votiva bestaat uit twee elementen. Eerstens uit een Latijnsch motto, ontleend aan het 1ste Boek der *Carmina* van Horatius, de 5de Ode; en voorts uit twee strofen, waarin een aan het slot dier Ode gebruikt beeld, — dat der votieftafels van het godvreezend en erkentelijk Heidendom, — door Ten Kate wordt overgebragt en toegepast op zijn eigen dichtstuk:

Dàt was mijn bede: of vóór mijn dood
Een leste en beste lied mocht trillen,
Waar al mijn denken, weten, willen,
Mijn hoofd en hart, in overgoot [1],
Tot lof des Goeden, Wijzen, Sterken,
Die Lied en Liefde en Leven geeft,
Wiens glorie in Zijn werken leeft,
En — in de werken Zijner werken.

O God! Gij schonkt mijn beê gehoor;
Thands U de dank, als eens de Bede!
De zeeman hangt, zoo pas ter reede,
't Nog vochtig kleed in 't Tempel-choor:
Zóó leg ik, met een heilig beven,
Mijn dichtpen aan Uw voeten neêr;
Neem, Schepper! uit genade weêr,
Wat Ge uit genade hebt gegeven!

Wat karakteriseert de *Schepping?* Dit, hebben wij gezien, dat daarin eene harmonische verhouding aangenomen wordt tusschen het bijbelsch scheppingsverhaal en de wetenschappelijke slotsom aangaande de formering onzer aarde; en vervolgens, dat aan Mozes retrospektief-profetische visioenen worden toegeschreven, waarin de gang dier formering hem van

[1] Deze transpositie van het werkwoord *overgieten* schijnt niet navolgenswaardig.

Hoogerhand geopenbaard is. Neem uit de mechaniek van het dichtstuk die dubbele drijfkracht weg, en gij houdt een rad zonder spil, een verhaal zonder draad over. Doch niet alleen zijn deze twee denkbeelden door den heer Ten Kate eenvoudig overgenomen van Hugh Miller; maar bovendien is onder de geologen van zekeren naam Miller de eenige geweest, door wien zij ooit voorgedragen zijn.

Begeert iemand meer van nabij met Hugh Miller kennis te maken, hij zal uit diens autobiografie gewaar worden, dat Miller bij zijn leven eene plaats onder de merkwaardige Schotten dezer eeuw bekleed heeft; — en misschien zal de wensch bij hem ontwaken, dat ook uit de handwerksklasse in Nederland (Hugh Miller was de zoon van een Schotsch kustvaarder, en is zestien jaren lang steenzagersknecht geweest), menigvuldiger dan nu het geval is, dergelijke mannen mogten opstaan. Doch verzuimt hij niet, tevens een blik te werpen in den nagelaten bundel *Tales and Sketches*, dan zal hij uit Miller's streven om voor den evenknie van Robert Burns door te gaan, — eene eerzucht, die door het getuigenis zijner weduwe bevestigd wordt, — tot de gevolgtrekking komen, dat Miller's aanleg meer litterarisch dan wetenschappelijk was. In de geologische wereld heeft hij dan ook te geener tijd voor eene vokaal gegolden; en wat de godgeleerdheid betreft — de meeste katechiseermeesters in Nederland zijn beter theologen dan, ook al had hij zich niet in de kracht zijns levens een kogel door het hoofd gejaagd, Hugh Miller immer zou geworden zijn. Noch in de theologie, noch in de geologie schuilde zijne eigenlijke gave, maar in zijnen stijl. Wie zijne voornaamste geschriften doorbladert — *The Old Red Sandstone*, *Sketch-Book of popular Geology*, en ook dat *Testimony of the Rocks*, waarvan de Hollandsche vertaling in de Aanteekeningen der *Schepping* geciteerd wordt, — herkent daarin slag op slag den geboren prozaschrijver, den voorwereldlijken landschapschilder met de pen. Miller's liefde voor geologische studien heeft hem, bij het beoefenen van dat genre, uitnemende diensten bewezen. Zijn poëtisch proza heeft het voorregt gehad, naar hartelust te mogen omdolen op een veld, waarop noch Bernardin de Saint-Pierre, noch zelfs Chateaubriand voorgegaan waren.

Men heeft beweerd, dat Miller de handen aan zich zelven geslagen heeft, ten gevolge van inwendigen tweestrijd. Te schander om op den duur aan de mogelijkheid van een huwlijk tusschen zijne geologie en zijnen katechismus te kunnen gelooven, doch tevens door zijne antecedenten te zeer gebonden, om openlijk tusschen die echtelingen het vonnis der scheiding te kunnen uitspreken, is hij, zegt men, allengs tot twijfel en van twijfel tot wanhoop vervallen. Tot aanbeveling der gissing beroept men zich op het feit, dat de nacht, waarin hij zich te kort gedaan heeft, onmiddellijk gevolgd is op den avond, waarin de laatste drukproef van het *Getuigenis der gesteenten* door hem gekorrigeerd was.

Ik verwerp die onderstelling. De denkbeelden, in *The Mosaic Vision of Creation* voorgedragen (zoo luidt de titel van de vierde der twaalf voorlezingen, waaruit *The Testimony of the Rocks* zamengesteld is), zijn bij Miller niet geweest een stel oude vooroordeelen, waaraan hij zich langzamerhand zou hebben ontworsteld; maar een in zijne oogen zeer verheven resultaat, waartoe zijne studien hem allengs geleid hadden. Hijzelf verhaalt ons in *Schools and Schoolmasters*, blz. 373—393, dat hij aanvankelijk geen kans gezien heeft, den Pentateuch te doen rijmen met de roode zandsteenlaag; en dat eerst hetgeen hij voor een dieper inzigt én in de geologie én in de bijbelsche openbaring hield, hem die mogelijkheid als eene zekerheid heeft doen aannemen. Wel ver derhalve, dat hij zich voor zijn *Getuigenis der gesteenten* in zekeren zin geschaamd, en in het vernederend gevoel dier schaamte den draad zijns levens moedwillig doorgesneden zou hebben, houd ik het er voor, dat het denkbeeld, bij Mozes de gaaf der retrospektieve profetie te onderstellen, hem tot het laatste oogenblik toegeschenen is, bij uitstek lumineus te zijn.

Doch zie nu, hoe de heer Ten Kate handelt. Met een heilig beven legt hij zijne dichtpen vochtig neder aan de voeten van God Almagtig, en smeekt den Schepper des heelals, in genade van hem aan te nemen, hetgeen die Schepper hem uit genade heeft geschonken. Niet God, intusschen, maar alleen Hugh Miller heeft onzen dichter geïnspireerd: en niet de goddelijke genade, maar alleen het lezen van *het Getuigenis der Ge-*

steenten is aanleiding geweest, dat hij zich tot het zamenstellen zijner *Schepping* begeven heeft. Wordt den heer Ten Kate het regt ontzegd, Miller's *Mosaic vision of Creation* te versificeren? Neen, maar het regt, in stede van aan Miller de eer te geven die hem toekomt, Miller's naam met vijfentwintig andere namen, als de bladen van een spel kaarten, door elkander te schudden, zoodat het publiek den indruk ontvangt, als ware van de materialen der *Schepping* niet meer dan een enkele scherf door Miller bijgedragen. Het regt, Miller's klerikale geologie, met verduistering van haar waren oorsprong, in vrome taal voor te dragen als een lichtstraal, dien God in Ten Kate's ziel heeft doen vallen, en waarvoor deze dan ook aan God eene openbare dankbetuiging schuldig is.

Thans het motto, aan den ingang der Tabula Votiva.

Horatius geeft in die woorden te verstaan, dat hij in relatie was geweest met eene jonge dame, die hem wel niets geweigerd had (integendeel), maar van wier liefkozingen hij nogtans voor het vervolg verschoond wenschte te blijven. Pyrrha, zoo heette zij, had nu weder iemand anders aan de hand; en Horatius achtte het van zijn pligt, den jeugdigen opvolger in hare gunsten (de opvolger was nog half een kind, *gracilis puer*) uit de verte te waarschuwen voor de gevaren, waaraan hij zich blootstelde. De dichter deed dat, in den vorm van een klein lied aan Pyrrha zelve. »Helaas", roept hij uit, »hoe zal »de ligtgeloovige, die van een eeuwig onverdeeld gemoed in »uwe borst, een eeuwig vriendelijken lach om uwe lippen droomt; »die van geen orkanen weet, in den schoot van bedriegelijke »zuchtjes sluimerend; — hoe vaak zal eenmaal zijn jammerend »gebed uw gezworen jawoord in-, en de Liefdegoden, die hem »overlieten aan zijn lot, smeekend aanroepen! De onervarene, »hoe menigmaal zal hij verwilderd staren op golven, door zon- »verduisterend stormgeloei tot bergen opgezweept! Rampzalig »een ieder, wien het glanzig spiegelvlak uwer schoonheid tot »spelevaren lokt!" — En wanneer de dichter op deze wijze lucht gegeven heeft aan zijne vreezen voor de toekomst van den argeloozen knaap (een fijngebouwden 2den luitenant dier dagen, onderstel ik, die welligt indertijd bij het regiment van kolonel Horatius als vaandrig of kadet gediend had), dan werkt hij het

beeld van den schipbreukeling, omkomend in den Sirenen-storm van Pyrrha's trouweloosheid, met een terugblik op zich zelven, ten slotte aldus uit: »Mij aangaande, de votief-tafel aan den »tempelwand getuigt, dat ik, den magtigen Zeegod ten »dankoffer, Hem mijne druipende kleederen gewijd heb!"

Men bemerkt dat Horatius, hetgeen ook van elders genoeg bekend is, geen gestreng zedemeester was. Hij preêkte, maar deed het schertsend, en zijne scherts was profaan. Doch van den gunsteling van Augustus, van den Epicurist en Scepticus, kon niemand een kinderlijk geloof in Neptunus verwachten.

Behoef ik de toepassing nog aan te duiden? Pas hadden wij, in het Zevende Tafereel der *Schepping*, de Menschwording van den tweeden persoon der Drieëenheid hooren prijzen; met onzen geest verwijld in de sferen der verhevenste mystiek en dogmatiek; de wierookwalmen ingeademd, die de nieuwtestamentische Ark in een romantischen nevel hullen; pas de door het bloed des Kruises vrijgekochte Hemelingen het Sabbathslied der onsterfelijkheid hooren aanheffen, — of daar belanden wij eensklaps, dank zij het aan Horatius ontleend motto, bij de Loretten der antieke wereldstad, en gevoelen ons, van den top des christelijken Olymps, met één ruk nevens de met rozen bestrooide sponde eener romeinsche *Dame-aux-camélias* verplaatst! — Zoo leeft met zijn publiek geen dichter, wien het ernst is met zijne kunst. Zoo maakte Hans Nord, naar Gellert's berijmde anekdote, misbruik van de ligtgeloovigheid der onnoozelen, bijeengestroomd om hem zijn ligchaam te zien wringen door het keelgat eener waterkruik.

Dat oordeel is scherp, zal men zeggen. Doch ik vraag of de heer Ten Kate, toen hij in zijne *Schepping* het gezond verstand met doornen kroonde, zachtmoediger was?

1867.

W. J. VAN ZEGGELEN.
— S. J. VAN DEN BERGH. —

W. J. van Zeggelen, Sprokkels. Leiden, 1862. — S. J. van den Bergh, Heden en Verleden. Schiedam, 1864.

Oefening kweekt kennissen, zeggen de Haagsche meisjes; en met de regtgeaarde bijvoeging, dat men haarzelven niet ligt op eene soortgelijke zwakheid betrappen zal, verhalen zij u van twintig jonge vrouwen, een weinig ouder dan zij, voor wie het letterkundig genootschap, door de heeren Van Zeggelen en S. J. van den Bergh weleer in het leven geroepen, de ongezochte aanleiding geworden is tot het toehalen dier banden, waarvan oude vrijers beweren, dat menigeen naderhand er binnen'smonds een knoop op legt. De druiven, mijne heeren van het cœlibaat, zijn zuur!

Het behoort niet tot de eischen eener litterarische vereeniging, dat zij, aan een regelmatig terugkeerend vaudeville gelijk, telken jare met een stel wettige huwlijken hare werkzaamheden besluite. Doch wij leven ontegenzeggelijk in een praktischen tijd; en zoo onze jongelieden van beiderlei geslacht aan den eenen kant niet weigeren, nu en dan de voordragt van eenige verzen te komen aanhooren, zij zijn tevens en bovenal voorstanders van de poëzie in het leven.

Daarbij is men in Den Haag niet zwaartillend. »De bloem", spreekt in een gedicht van den heer Van den Bergh, *de Redding* geheeten, eene lustige jonge schoone, wanneer zij bij 't ochtendkrieken door haren minnaar zich ontvoeren laat uit een klooster en zij aan zijne borst warm en wel in den zadel zit:

„De bloem verwelkt, die zich geen dauw ziet toegevloten,
De tortel kwijnt, als ze in de kevie is gesloten, —
In Gods natuur alleen voelt zich de stervling vrij;
God schiep hem voor geen cel, maar voor de levenszorgen,
Voor 's waerelds zoet en zuur!...Zijt welkom liefdemorgen,
Zijt welkom levenspoëzij!"

Indien deze de gevoelens der Haagsche juffers zijn, hoe denken hunnerzijds de Haagsche heeren? Van wege de hardigheid hunner harten bekomen zij van den heer Van den Bergh bij voorraad verlof, aan hunne eventuële echtgenooten een *Scheidsbrief* te geven; en met de woorden van een Duitsch lyricus laat onze vaderlandsche zanger hen tot haar zeggen, nadat zij eene poos als man en vrouw met elkander geleefd hebben:

Vaar gij wel, wij zijn gescheiden,
Ga, verlaat mijn hart en huis,
Vaar gij wel en trek in vrede,
Volg' ze u naar uw nieuwe kluis!

Trek als Hagar ter woestijn heen,
Neem uw kind met u — de smart,
Alles wat me aan u herinnert —
Laat mij slechts één ding, mijn hart!

Zoo als ik dees tweelingrooze
Thands van één ruk, scheiden wij;
Ieder heeft zijn eigen weg nu:
En — uw pad loopt ver van mij.

Doch *Oefening kweekt kennis*, dat geen cel en geen kevie is, is evenmin in den grond der zaak een kantoor van echtscheiding. Het is een loffelijk letterkundig genootschap, waaraan de heeren Van den Bergh en Van Zeggelen het aanzijn hebben

gegeven; en hoewel die overwinning niet meer dan eene betrekkelijke kracht verraadt, zij mogen er zich op beroemen, in de stad hunner inwoning de oude Diligentia-verhandelaars op de vlugt gedreven te hebben. De meeste hunner verzen, onderstel ik, zijn achtereenvolgens in *Oefening kweekt kennis* door hen ten gehoore gebragt; en daaraan danken die verzen een karakter, hetwelk aan andere voortbrengselen onzer nieuwere poëzie, of niet, of niet in die mate, eigen is.

Wanneer twee mannen van talent, twee vrienden en kunstgenooten, gedurende meer dan vijfentwintig jaren in eene stad als Den Haag aan het hoofd van eene bloeijende letterkundige inrigting staan, dan leveren hunne werken, met ingenomenheid aldaar ontvangen, ten laatste een maatstaf van den letterkundigen smaak, in den kring waarvoor zij zoo langen tijd en met zoo veel ijver gearbeid hebben.

In de hoofdzaak hebben wij hier, zoo komt het mij voor, met twee poëtische stroomen te doen: een stroom vaderlandsche gevoelens, ontsprongen aan de borst van den heer Van den Bergh, en een stroom vaderlandsche moraal, welks riviergod de heer Van Zeggelen is. Eerstgenoemde dichter is bij uitnemendheid patriot. »Ik vermeen," leest men in de voorrede van *Een dichtbundel voor mijn Vaderland*, »ik vermeen het den Koning, die de geusurpeerde reputatie bezit van de Groote, eenigzins gewijzigd te mogen nazeggen: deze bundel — *c'est moi.*" Van den Bergh's warmste akkoorden zijn bij voortduring aan het vaderland gewijd:

Mijn land, mijn dierbaar land, wiens glorie me altijd *schokte*,
Waar ik mijn bloed voor storten zou,
Mijn land, mijn dierbaar land, dat d'eersten toon me ontlokte,
Toen God mij dichter aadlen wou!

Werkelijk dagteekenen zijne dichterlijke brieven van den 5den Februarij 1831: den dag waarop Van Speyk zich een onvergetelijken naam in onze geschiedenis maakte. Hij schreef toen, zeventien jaren oud, zijn eerste vers; en nooit is het gevoel, dat in dien stond zijne borst doorstroomde, bij hem ingesluimerd. Nog in 1856 was hij er op nieuw vol van:

'k Laat mij nooit de erinring rooven
Aan wat toen de ziel mij trof,
Toen mijn jubel klom naar boven:
„Ik ben Dichter — God zij lof!"

Zijne roeping, indien ik het zoo noemen mag, was van toen af bepaald. Vaderlandsche onderwerpen speelden hem voortdurend door hoofd en hart. Met name werd hij een vereerder van den vaderlandschen worstelstrijd met Spanje. Nederlands heldendaden te land en ter zee, werden dag en nacht door hem overpeinsd. Hij bladerde in Hooft en bestudeerde Prof. Bosscha, steeds met hetzelfde doel voor oogen:

Afgebakend was mijn richting,
En mijn luit mijn volk verpand;
'k Zong voor vrijheid en verlichting,
'k Zong voor 't heilig vaderland;
'k Heb zijn grootheid luid geprezen,
Wie 't misprijze of ijdel schijn —
't Zal altijd mijn glorie wezen
Dichter van mijn volk te zijn.

Voor vrijheid en verlichting zong hij, doch op eigenaardige en in het geheel niet revolutionaire wijze. In de jaren, die onmiddellijk aan 1848 voorafgegaan zijn, was hij een hartstogtelijk tegenstander van de toenmalige behoudslieden; en te oordeelen naar sommige toonen, destijds door hem geslaakt, zou men hem aanzien voor een rood republikein in den dop. Doch dit is hij in het minst niet. Zijne demokratische gevoelens gaan gepaard met eene krachtige liefde voor het Huis van Oranje. Al de leden bijna van het geslacht zijn vroeger en later door hem bezongen. Aan koning Willem II heeft hij, in 1852, deze fraaije regels gewijd:

Gij veldheer zonder vreeze,
Gij ridder zonder blaam,
Gij steun van weeùw en weeze,
Gij vorstlijk als uw naam.

Zijne vereering voor dezen Souverein was in 1848 vooral daarom groot, omdat koning Willem, gelijk wij uit een gedicht van

dien tijd aan Mejufvrouw Toussaint vernemen, gezegd had: »Ik sluit aan 't volk mij aan!" Oranje aan de spits van den vooruitgang, de demokratie met Oranje aan het hoofd: ziedaar de leuze van den heer Van den Bergh. Onze volkshistorie begint voor hem met de afzwering der Spaansche souvereiniteit; en zoo er iets is dat hem vermag te troosten van onze tegenwoordige nietigheid:

Helaas, wat zijn wij thands? wij, die eens wetten gaven!
Met vroeger deugden is de vroeger roem begraven;
Het oude Holland kent men niet —

het is de herinnering der honderd en één stoute stukken, weleer door de Republiek der Vereenigde Nederlanden onder het bestuur der Prinsen van Oranje verrigt. Daarom verwijlt hij zoo gaarne met zijne gedachten in dat verleden; daarom verheerlijkt hij, in geheele reeksen balladen, den tijd toen wij het Spaansch hadden, of ieder oogenblik dreigden het weder Spaansch te zullen krijgen:

Wie die van God een ziel erlangde
En bij die ziel een dierbre luit,
Zag niet, als hem het heden prangde,
Met weemoed naar 't verleden uit:
Gelijk naar Salems verre wanden
De dochter Sions, in haar banden
Aan Babels trotschen Vorst ten buit.

Is 't vreemd dus, dat ik menigmalen
In mijn verbeelding henendool
Naar tijden, die nog schittrend stralen,
Waar de onze zich in nacht verschool,
Naar dagen, toen in 's lands historie
Een iedre morgen nieuwe glorie
Moest boeken met onwischbre *kool?*

Is 't wonder dus, dat vaak mijn tonen
Aan ons verleden zijn gewijd,
Toen wij, als ware vrijheidszonen,
Niet duchtten voor den worstelstrijd;
Toen wij, een handvol, 't al vermochten,
Waar wij den Kastieljaan bevochten,
Die Neêrland joeg ter kettermijt?

Uit een litterarisch oogpunt gezien is deze rigting het tegenovergestelde van wegbereidend geweest. *Nous allons traire la vache hollandaise*, zeggen tot hunne huisgenooten de Fransche predikanten, wanneer zij zich gereed maken een bezoek aan onze weiden te brengen, en zij te onzent penningen komen inzamelen voor een gefailleerd weeshuis of eene half voltooide kerk. Zulk een melker is ook de Haagsche dichter van wien ik spreek. Hij tapt onze volkshistorie tot op den droesem af, giet haar over in kleine flesschen, apothekers-formaat meestentijds, en plakt er etiketten op: *Rochus Meeuwiszoon*, *Hopman Steenbach*, *de Onbekende Konstabelsmaat*, *de Hond van Prins Willem van Oranje*, en zoo voorts. Altegader nalezingen op een afgemaaid veld. In geheel dit gedeelte van zijnen arbeid maakt Van den Bergh den indruk van een uit de nachtschuit gekomen Tollens, een opgegraven en weder overeind gezetten Helmers. Ter eere van den laatsten, dien hij als »Seraf der vrijheid!" apostrofeert, heeft hij een vers gedicht waar men in een kort bestek al de gebreken van Helmers in terugvindt, doch zonder zijne deugden. Aan het slot van dat lied, geschreven in 1848, wordt de wensch geuit, dat God, indien ons vaderland ooit weder de prooi van vreemde overheersching werd, ons tot trooster »een Bard" als Helmers moge zenden; terwijl in eene opdragt aan Koning Willem III, geplaatst voor den in 1852 verschenen bundel *Balladen en Gedichten*, Van den Bergh zichzelven »den Bard" noemt, die, daartoe bewogen door den roem van het voorgeslacht, zijn lied komt nederleggen aan den voet van 's konings troon.

Doch wij zouden spreken over het Haagsch publiek, dat gedurende het vierde eener eeuw nagelaten heeft, protest aanteteekenen tegen de rigting van zijn verdoolden voorganger. Wat te denken van deze verdraagzaamheid? Reeds het toilet van zijne hoorders en hoorderessen is onzen dichter een doorn in het oog, en zij worden om de Fransche snede van hun gewaad, die ook de snede van het zijne is, openlijk door hem gebrutaliseerd:

Gij Hollands volk, dat liefst de sporen
Van nagebuur en vreemdling drukt,
En slechts den dommel u ontrukt,
Wanneer Parijs haar stem doet hooren,
Als ze u verkondt wat dos haar tooit,
Dat ge óók dien om de leden plooit.

Van hunne lektuur heeft hij even geringen dunk als van hunne kleeding. Hij twijfelt of het hun bekend is, hoe gelukkig Jacob van Lennep in zijnen *Pleegzoon* gebruik gemaakt heeft van den ouden Stichtschen hofbeer. Hij gaat uit van het vermoeden, dat zij zich bij voorkeur »omwentelen in het slijk der Fransche romanpers." Wagen zij het, eenige sympathie te koesteren voor den aan zijne rots geklonken Napoleon I, aanstonds rekent hij hen tot de »hoovlingschaar van 't reuzig ongeluk." Doen zij bij Napoleon III aanvraag om eene Sint Helena's-medalje, zij worden van wege hunne »botheid" door hem tot de »flaauwerts" gerekend. Met zinspeling op haar roode kleur, geeft hij aan de vlag van Groot-Brittannie den naam van »bloedvlag", en duidt de Engelsche vloot als een verzameling »plonderkielen" aan. De Belgen hebben in 1830 »een rooverstoet" gevormd; en dat zij de dienst hebben opgezegd aan koning Wiliem I kwam hier vandaan, dat zij zich liever buigen wilden onder het juk »van een heerschziek priesterdom". De Duitschers hebben het in 1848 nog al schaplijk gemaakt, en zoo lang zij zich vergenoegden hunne eigen »vorstenhorden" het mes op de keel te zetten, kon men hen prijzen; doch toen zij er in hun Frankforter parlement van begonnen te reppen, Holland te bemagtigen, maakten zij onder het masker der vrijheid zichzelven tot »despoten" en verwierven zij zich aanspraak op »den schandnaam van barbaar". Gevoelt gij iets voor het monument op den Dam? Zoo neen, dan behoort gij tot eene »bent" van lieden met »kille harten"; dan zijt gij »een onverlaat" wiens kruin, indien 's dichters gebeden aan de zon slechts half verhoord worden, de stralen van dat hemelligchaam vroeg of laat »zengen" zullen.

Men bemerkt, dat hij niet van de ruimsten is, de kring waarbinnen deze dichter zijn publiek vergunt zich te bewegen. Voortdurend worden zij door hem naar een en denzelfden hoek

gedreven: het hoekje van den Spaanschen tijd. Tot aan de enkels waadt men daar door het Spaansche bloed. Spaansche hersenen spatten er u van alle kanten om de ooren. Een onnoemlijk aantal Spaansche matrozen maken er voor uwe oogen kopje onder.

En *Pieter Spa* dan? Ik antwoord met den episode *Schiermonnikoog* uit 's heeren Van Zeggelens *Valkenvangst*. Baron van Deelen en Lord Littlewhit wonen op dat kleine eiland eene boerenbruiloft bij, waar dapper gegeten en gedronken en, ten besluite, ook braaf gedanst wordt:

De tafel was nu afgenomen
  En daarna in een hoek gekruid;
  Men hoorde 's vedelaars geluid,
En nu werd eerst de pret volkomen!
  Reeds hielden allen, paar aan paar,
  Met smachtend ongeduld zich klaar,
Ze wachtten naar des speelmans klanken,
  En toen de man aan 't zagen ging,
  Was 't bij een ieder uit den kring
Met regt: *Van dik hout zaagt men planken!*
Een ieder danste, een ieder sprong,
Naar hartelust, zoo oud als jong;
Men gaf geen kamp, men werd niet moê,
Bij: *Jaap, sta stil!* of: *Steek maar toe!*
Bij 't raaijen naar alouden trant
Met: *Govertlief steek uit je hand*,
Of *Keesje*, *Keesje*, *Kandelaar*,
Ik wou dat jij een ander waar!
En mogt er soms een pauze zijn,
Dan klonk het dra van meet af aan:
Een lapper zou uit lappen gaan!
Of: *'s Avonds in den maneschijn!*
En 'k weet niet wat al slofjes meer;
Het spreekt van zelf, dat evenzeer
De paterdans niet werd vergeten;
De vedelaar stond braaf te zweeten;
  Men schonk dien stumpert rust noch duur,
  Ja, speellui hebben 't somtijds zuur!

Mijn leeftijd in aanmerking genomen, behoorde ik de sentimentaliteit sedert lang ontwassen te zijn, en het moest mij

ongetroffen laten, dat een beminlijk man als de heer Van Zeggelen, door een noodlottig vedelaarstalent, hem aangeboren, een halven menschenleeftijd lang verleid of gedoemd is, tot instandhouding der vaderlandsche letteren achter de kam te strijken.

Doch welke eischen stelt gij aan een publiek, dat er roem op draagt, tot de kern der natie te behooren, en even ver beweert af te staan van den gemeenen man aan den eenen, als van den opgeprikten aristokraat aan den anderen kant? Zulk een publiek behoort in de allereerste plaats inschikkelijk te wezen. Het mag niet overvragen, mag aankomende talenten niet van zich afstooten, mag niet uit het oog verliezen, dat er onder de virtuosen van den tweeden rang somtijds zeer verdienstelijke kunstenaars aangetroffen worden. Doch tevens moet dat publiek met een gevoel van eigen waardigheid bezield zijn, en daardoor gedragen worden. Het mag niet dulden, dat er in zijne tegenwoordigheid worde gedaald beneden zekeren rang. Bij al zijne vergevensgezindheid moet het van hen, aan wien het zijnen bijval schenkt, studie vorderen, inspanning, ontwikkeling, vooruitgang. Zijne eigen beschaving moet een prikkel zijn voor de hunne, en meer en meer moeten zij het eene onderscheiding achten, voor zulk eene schaar te mogen optreden en daaraan te behagen.

Ten aanzien van den heer Van Zeggelen hebben de Haagsche heeren en dames die voorwaarden niet vervuld; zijn onmiskenbaar talent niet helpen ontwikkelen; dat talent veeleer in den grond helpen boren. Instede van met andere woorden tot hem te zeggen, toen hij met *Pieter Spa naar Londen* op de koord verschenen was: Goed voor eens, doch doe dit nu nooit weder! — hebben zij hem met dienzelfden *Pieter Spa* van Londen naar Amsterdam laten sollen, hebben hem ter *Valkenvangst* uitgezonden, hebben met hem *Eene Avondpartij* bijgewoond, zijn met *Koen Verklat en zijn gezelschap* naar Parijs gestoomd, en hebben *Sebastiaan de Zeef* naar de Engelsche tentoonstelling vergezeld.

Dit was te veel! Al deze vertellingen hebben eene zedelijke strekking. Het zijn even zoo vele spiegels, waarin de dichter den Hollanders hun eigen landaard laat zien. Wijsselijk volgt

hij daarbij het voorbeeld van Æsopus na, in Bilderdijks vertelling, en laat ons in het beeld van onzen buurman onszelven uitlagchen en *snobbish* vinden. Voor een enkelen keer gaat dit ook wel aan. Er is iets leerzaams in het karakter van dien Pieter Spa, welke hetzij hij reize onder zijn eigen naam, of onder dien van Baron van Deelen, of onder dien van Koen Verklat, steeds dezelfde Hollandsche lummel is, de speelbal van alle vreemdelingen, een aartsradbraker van Fransch en Engelsch, een domme parvenu, overal misplaatst, en dan alleen waarlijk op zijn gemak, wanneer hij, na in het buitenland naar verdienste geplukt en gedupeerd te zijn, onder de pantoffel eener onoogelijke en onbeminlijke vrouw, met wie hij een volkomen wettig huwlijk aangegaan heeft, des avonds nederzit in zijne binnenkamer, met zijne huisjapon aan, en met op het hoofd de zekere slaapmuts:

— die Katrijn, de meid,
Voor zijn verjaardag heeft gebreid.

Doch iets anders is het, de betrekkelijke waarde en waarheid van deze voorstelling te erkennen, iets anders, met het telkens ten tooneele voeren van altoos dezen zelfden type vrede te hebben; behagen te scheppen in zulk eene verschijning, ook nadat zij eene hebbelijkheid geworden is; aan het zelfzuchtig verlangen naar een vrolijken avond talenten op te offeren, die wel niet monumenteel zijn, maar toch te goed om verginnegapt te worden. Dat zoo iets plaats heeft in een centrum van Nederlandsche beschaving, is een ongunstig verschijnsel. Bovendien spreekt er weinig zelfkennis uit. Pieter Spa is zulk een ongeluk, eene zoo groote en zoo bedroevende nationale ramp, dat, wie te vaak en te hartelijk om hem lacht, onder verdenking komt, 's dichters les niet regt begrepen te hebben.

De heeren Van Zeggelen en Van den Bergh hebben sommige eigenschappen met elkander gemeen. Beiden zijn produktieve talenten. Hunne kennis aan de letterkunde van het buitenland wordt bij voorkeur door hen aangewend tot vermeerdering van hunnen eigen dichterlijken voorraad. De heer Van Zeggelen heeft, om van afzonderlijke stukken niet te spreken,

vijf liedjes van Béranger en vijf uitvoerige legenden van Thomas Ingoldsby vertaald. De heer Van den Bergh, die van Byron en Moore afgedaald is tot Longfellow, heeft met diens Amerikaansche zangen een geheel boekdeeltje gevuld, en twee andere boekdeeltjes met eene bloemlezing uit de werken der vermaardste Duitsche lyrici. Dit teekent, dunkt mij. Om waarlijk te onzent in de behoeften van den tegenwoordigen tijd te voorzien, is het niet genoeg, de werken van den een of anderen buitenlandschen dichter met meer of minder goed gevolg in onze taal over te brengen. Eene studie over den stand der lyrische poëzie in Duitschland, over Longfellow's plaats in de Amerikaansche litteratuur, over het verschil en de overeenkomst tusschen Moore en Byron, zou nuttiger zijn voor ons publiek, en tevens eene betere proef van de kundigheden des vaderlandschen dichters, dan het uit den aard der zaak meestentijds gebrekkig nazingen van uitheemsche klanken.

De vertalingen van den heer Van den Bergh verheffen zich slechts bij zeldzame uitzondering boven het middelmatige. Het aroma van het oorspronkelijk is vervlogen, en er is daarvoor eene taal in de plaats gekomen, die vaak niet eenmaal op den naam van poëtisch proza aanspraak maken kan. Bij den heer Van Zeggelen, die wijsselijk in lager sferen dan zijn dichterlijke stadgenoot pleegt te zweven, wordt men schier op elke bladzijde door averegts gelegde klemtoonen gestoord. Dezelfde legende van Barham-Ingoldsby, die in het Engelsch, al stuit het paljasachtige van 's dichters levensbeschouwing u met reden tegen de borst, door hare zangerigheid nogtans bekoort, is in de Hollandsche vertaling op menige plaats onleesbaar geworden. Doch ook, wat hebben wij hier te lande met overgehaalde lyriek of nagebootste harlekinaden te doen? Onze eigen letteren worden daardoor niet gebaat, en onze wetenschap aangaande de letteren van het buitenland vordert er geen enkelen stap mede.

De heer Van den Bergh meent Bilderdijk te mogen nazeggen, dat hij somtijds »toont wat Hollands taal vermag"; en indien dit zoo ware, zou hij met zijne vertolkingen onze litteratuur in zekeren zin verrijkt hebben. Doch de onderstelling is onjuist. De heeren Van den Bergh en Van Zegge-

len zijn gebrekkige taalkenners, en zoowel in proza als in dichtmaat drukken zij zich keer op keer kwalijk uit. De laatste vangt eene voorrede, geplaatst voor den herdruk zijner gezamenlijke werken, aldus aan: »Mijne werkjes *zullen de eer weêrvaren*." De eerste schrijft in eene noot: »Ik durf van mijne lezers onderstellen, dat ze *in zoo verre geen* vreemdelingen in de Duitsche geschiedenis zijn, *om niet te weten* dat Ulrich von Hutten enz."; waarna verzekerd wordt, dat Ulrich von Hutten geweest is een Duitsch kampvechter voor licht en vrijheid »in de *vijftiende* eeuw." Met het opschrift *Geldersch*, dicht de eerste een liedje, waarvan de aanhef ons dit Hebreeuwsch te ontcijferen geeft:

In bezit of toebedeeling
  Vleit een gunstig epitheet
Als een krachtige aanbeveling
  Wat bij voorkeur Geldersch heet; —

terwijl de laatste ergens deze woorden tot dat vaderland rigt, door hetwelk hij zoo vaak werd geïnspireerd:

Gij toch waart de *magneet*
  Die mijn cithersnaar trok,
En wier *toon*, steeds gereed,
  Haar ontstroomde op uw schok.

Meesterschap over de taal is hier ver te zoeken. Veeleer komt men tot het besluit, dat deze doffe en verwarde geluiden de natuurklanken zijn van hoofden of harten, wien het aan de noodige zelfbewustheid hapert, om zich verstaanbaar uit de drukken. Bovendien heeft de heer Van Zeggelen er iets op gevonden, wanneer zijne taal hem in den steek laat, nogtans voort te rijmen. *Negatieve Wenschen*, *Nieuwjaarsdag*, *In de Bruidsdagen*, *Soldatenstand*, *Zestien jaar*, *Achttien jaar*, al deze gedichten zijn om zoo te spreken in ontheupte volzinnen geschreven:

Geen krakende deuren,
Geen tochtige scheuren,
  Geen lek in je dak;

Geen aanloop van beeren,
Geen pek in je veêren,
Geen gat in je zak —

en hetgeen er meer volgt in dit en de andere stukjes van deze soort.

Voorts komen de heeren Van Zeggelen en Van den Bergh ook hierin overeen, dat beiden geneigd zijn, het dusgenaamd volksleven tot het voorwerp van hunne beschouwing te kiezen. Nevens de meermalen genoemde algemeen-vaderlandsche, bezit de heer Van den Bergh ook eene specifiek-Scheveningsche ader. *In de Boetschuur*, *In het Klaphuis*, *Op het Snijveld*, *Vischvangst*, *Schuitjensdag* zijn even zoo vele tooneelen, ontleend aan het zeestrand; berijmde vischvrouw- en vissehermanspraatjes, die nu en dan door den dichter besloten worden met eene vermaning aan het adres der stedelingen. Het eigenaardige van deze stukjes is, dat ze zeer laag afdalen, doch zonder tevens te rijzen of op te beuren. Men leeft er in eene wereld van onbelangrijke menschen en plompe gedachten. Het zijn teekeningen naar de natuur, waaraan niets ontbreekt dan alleen het eene, waardoor aan de natuur eene plaats toekomt in de kunst.

In *Jan van Katwijk en Geerte uit Apeldoorn* heeft de heer Van Zeggelen dit gebrek bij uitzondering weten te vermijden; doch in den regel — zonder nog de vele verzen in aanmerking te nemen, waarin hij optreedt als de dichter van oude vrijers en stoute kinderen, van onbetaalde rekeningen en aangebrand middageten, van de vulgariteit des huiselijken levens in één woord — in den regel verplaatst ook hij ons in kringen, waarvoor wij dan alleen eenige belangstelling zouden kunnen gevoelen, indien de hoofdpersonen niet slechts lieden uit het volk, maar ook aantrekkelijke lieden waren. *Rika's spoortogt van Haarlem naar Amsterdam* is een onbehagelijke spoortogt, omdat de domheid van dit stoffelachtig dienstmeisje door geen enkelen trek van geest of goedheid vergolden wordt. De *Nabetrachting van eene uitgekookte keukenmeid* staat ons tegen, omdat in de levensgeschiedenis van deze *cordon bleu* alles naar de braadpan riekt, niets naar hooger. De *Betrachting van*

Louw den timmerman, een vervolg op *Grietje's Verzuchting*, lijdt aan hetzelfde euvel. De stille verliefdheid van twee eerzame jongelieden uit de volksklasse is in zichzelve volstrekt niet poëtisch. Louw hunkert naar Grietje, Grietje hunkert naar Louw: zoo miaauwen, in een zoelen voorjaarsnacht, kat en kater op de nok van onze woning.

Het hoofdgebrek van de poëzie der heeren Van Zeggelen en Van den Bergh is hare onwaarheid. *Spoorloos* luidt de titel van een klein gedicht, in 1840 door laatstgenoemde vervaardigd. Sommigen, naar ik verneem, beschouwen dit versje als zijn meesterstuk, en zeker is hij zelden zoo gelukkig geweest als in deze strofen. Ziehier de twee laatsten:

Ontelbare bloempjens verheffen
  In 't eenzame en zwijgende woud,
Waar nimmer ze een zeissen kan treffen,
  Haar kruin door het mosch overschaaûwd:
In stilte haar schittrende verwen
  Te ontblooten, ziedaar heur genot!
En als zij verwelken en sterven,
  Beweent er geen enkle haar lot.

En ook in der Dichteren harte
  Is bloempjen bij bloempjen ontbloeid,
Gevoedsterd door dauw van de smarte,
  Door dauw des genoegens besproeid:
Zij geuren, verwelken, en nimmer
  Heeft sterfelijk oog ze bespied:
Is bloeien en sterven niet immer
  Het lot van de bloem en het lied?

Van den heer Van Zeggelen, dien zijn auditorium tot *bas comique* gestempeld heeft, maar die geregtigd is tot zijn zoontje te zeggen:

Mogt men op uw vader doelen,
  Dat hij slechts in kortswijl leeft,
Kind, ik hoop, ge zult eens voelen,
  Dat hij de ernst wel 't liefste heeft —

ook van hem zal ik een gedichtje aanhalen, *Zaligheid* geheeten, hetwelk, al is de uitdrukking soms gebrekkig, nogtans bewijst,

dat het gemoed van dezen dichter uit eene geheel andere en vrij wat edeler stof gekneed is, dan de nederlandsche Ingoldsby zelf ons zou willen diets maken:

Daar klinkt een magtig tooverwoord
Vol zoete melody,
Maar wat het uitdrukt, wat het meldt —
't Is ons een profecy.
't Vat alles goeds en zuivers zaam
Wat brein ooit heeft bedàcht,
En 't spreekt van 't eêlst en fijnst genot,
Waarnaar verbeelding smacht.
Een Hemel, die 't slechts voeden kan,
Een Hemel, die 't bereidt.
Elk stervling uit dat heerlijk woord —
En smacht naar Zaligheid.
Maar wát het is en wát het geeft,
En wien of wat het geldt, —
Geen wijsgeer, die het zeggen kan,
Geen dichter, die het meldt.

Ziet gij nu wel dat al dat komische, ter wille waarvan men den heer Van Zeggelen eene reputatie gemaakt heeft, slechts sint-niklaasgoud is? Hij is geen speelman van beroep. Dat hij het in den loop des tijds geworden is, komt niet van zijnen aanleg. Hij heeft toegegeven aan een drang van buiten, waaraan hij weerstand had behooren te bieden. Zijne kunst toch is nooit groot genoeg geweest, om datgene tot eene rol te verheffen, wat indruischte tegen zijnen aard. Deze laatste is stil, bescheiden, met eene zachte tint van innemende droefgeestigheid gekleurd, zelfs overhellend tot het mystieke. Onder zijne ernstige verzen, tevens de eenigen bijna die aanspraak kunnen maken op poëtisch gehalte, munt eene bekentenis uit, met het opschrift: *Na mijne eerste Avondmaalsviering.* Toen dit vers geschreven werd, had de dichter den vollen manlijken leeftijd bereikt, en hijzelf maakt ons daar ter plaatse deelgenooten van het geheim, dat de hoogere beteekenis van het menschelijk leven hem eerst toen ter tijd, en onder het vieren der bedoelde kerkelijke plegtigheid, openbaar geworden is. Dit geeft ons het regt, van eene onware poëzie te spreken.

Waar Thomas A Kempis optreedt in de gedaante van Pater Brom, daar wordt aan de menschelijke natuur geweld gepleegd; en aan hoevele *Kijkjes in het Leven* zulk een dichter het aanzijn schenke, men gevoelt slag op slag, dat het altegader kijkjes *naast* het leven zijn.

Hetzelfde geldt van den heer Van den Bergh. Geen sterfelijk oog, beweert deze, is getuige van het ontluiken der bloemen in het hart des dichters. Eenerlei — bloeijen en sterven — eenerlei is volgens hem het lot der bloemen en der poëzie. Nogtans vult hij met zijne verzen bundel aan bundel. Elk sterveling in Nederland kan ze van den boekverkooper op bezien krijgen, en groot zou voor den auteur de teleurstelling zijn, indien iemand beweerde, dat zij weinig kans hebben te blijven voortleven. Of wil men een ander voorbeeld?

Ergens in *Mijn uitstapje naar Engeland* schrijft de heer Van den Bergh aan zijne vrienden in Holland: »Wij hadden des avonds gelegenheid op te merken, hoe Londen wemelt van wezens in zijde en fluweel gedost, wandelende, gepleisterde graven, schaamtelooze vrouwen, die de verstandelooze knapen, welke langs markt en straten zwerven, en waarvan wij in Salomoos heerlijke vermaningen lezen, in hare netten zoeken te lokken."

Voortreffelijk! Doch leg, nevens deze tuchtiging der schaamteloosheid in proza, het volgend fragment uit *de Overspeelster* in versmaat; — niet *de Overspelige Vrouw* van Alfred de Vigny, door onzen dichter in 1837 uit het Fransch vertaald, maar zijne eigen *Overspeelster* van 1847. Het verafschuwd kwaad van daareven wordt hier eensklaps romanesk gemaakt. De te Jeruzalem gepleegde zonde is eene distraktie geweest, meer niet. In hare verwarring ziet de schuldige er inderdaad zeer bekoorlijk uit. Men zou geen wezen van vleesch en bloed moeten zijn, om haar harde woorden te kunnen toevoegen. Dank zij onzen dichter, voor wien de poëzie alleen een strakgespannen koord is, waarop met behulp van den balanceerstok des rijms kunsten uitgevoerd worden, hebben wij ditmaal met eene *charmante pécheresse* te doen:

Daar sleurt een schaar van Farizeeuwen,
Wier naam aan alle volgende eeuwen
  Ten afschuw is en vloek meteen,
  Met drift een vrouw naar Jezus heen;
De doodskleur heeft haar wang betogen,
  Waar nog de schaamte op ligt verspreid;
  En tranen, door 't berouw geschreid,
Ontspringen aan heur *kwijnende* oogen.
  De slinke hand op 't hart gestrekt,
  De rechte, die het voorhoofd dekt,
De zuchten aan haar borst ontvlogen,
Gelijk een golvend meir bewogen,
  Waar langs de wilde stormwind trekt; —
Geheel haar houding, diep gebogen,
  't Schijnt al te smeeken om genâ,
  Wijl zij den eersten plicht der gâ
In onbedachtzaamheid geschonden,
  Aan andren boezem uitgerust
  En andre lippen heeft gekust,
Dan waaraan eed en wet haar bonden,
  Verlokt door 't lied van weelde en lust: —
Een beeld van de allerdiepste ellende,
Die immer zich tot Jezus wendde,
  En 't hart *van deernis smelten doet.*

»Bijbelsche poëzij", noemt onze dichter dit in zijne voorrede! — En toch, wie voor elk der beide heeren Van Zeggelen en Van den Bergh over twee of drie vel druks beschikken kon, hem zou het niet aan stof ontbreken, die uit hunne werken met eene bloemlezing van gedichten te vullen, klein van omvang voor het meerendeel, maar ten volle waardig aan de vergetelheid ontrukt te worden.

Verwijderen zou men uit die bescheiden verzameling de anders niet onaardige Russische fabel, waarin de heer Van den Bergh zichzelven bij een nachtegaal vergelijkt; en er in opnemen zijn *Winter*-stukje, de mededeeling inhoudend, dat hij een Januarij-kind is, en de eenige vogels, die bij zijne wieg gezongen hebben, musschen geweest zijn.

Bij het plukken van een ruiker in 's heeren Van Zeggelens hof, zou men al die vertellingen van hem, waarin hij ons zoo in het geheel niet met den dood van Staring verzoent,

— *de Zigeuners; de Nieuwe Heer*, *de Hyena*, *de Kist*, *de Zeven Zusters*, — aan hare plaats laten; terwijl men in ruil daarvoor de hand zou uitstrekken naar *Vijf Rozenpotten*, naar *Kruis en Kracht*, naar *de Prikkels van het Leven*, naar *Door 't Kreupelbosch*. Ten einde te toonen, dat Van Zeggelen geestig weet te zijn zonder den snaak te spelen, en om aan zijnen humor hetzelfde regt te laten wedervaren als aan zijne andere gaven, zou men den lezer tevens uitnoodigen, een *Week op Weltevree* met hem te gaan doorbrengen, of hem naar den *Wedren bij Zandvoort* te vergezellen, of bij gelegenheid, in Haarlems bosch, het Costerliedje *Huldegroet en Stortbad* nog eens aan te heffen. Ook de *Palmpaasch* is een goed gedichtje, en evenzoo *'s Landmans Avondmaal*.

Tot den heer Van den Bergh teruggekeerd, zou men allereerst met eene schikking voor den dag willen komen. Onder beding, dat de heer Van Zeggelen afstand doen zal van *Valentine van Milaan*, zou men zijnen stadgenoot wenschen te bewegen, van *Eric XIV op Grijpsholm* te scheiden. Verkregen wij deze gunst, dan zou het onzerzijds aan doorslaande proeven van handelbaarheid en waardering niet haperen. Erkennen zouden wij dan, dat *Leven*, *Schemer*, *Vaderzorg*, *'s Dichters Ommegang*, eene verblijdende hoeveelheid dichterlijk talent verraden; dat *Bij het graf van J. D. Koelman*, evenzeer uitmunt door warm en verheven gevoel, als *Aan Andreas Schelfhout* door meesterlijke landschapschildering, en men den dichter van *Heimwee* geluk behoort te wenschen met de wijze, waarop hij deze aandoenlijke anekdote geïdealiseerd heeft.

Wat meer is, wij zouden bereid bevonden worden, aan zijne goede verzen een schulddelgend vermogen toe te kennen; en al moest onze orthodoxie daardoor in verdenking komen, beweren zouden wij dat *de Scheper*, hoe klein van stuk dit liedje wezen moge, de vergelijking niet behoeft te schroomen met den kostbaren traan, door Thomas Moore in *het Paradijs en de Peri* bezongen:

De lent, bij 't eerste groenen,
Zag langs de weî een scheper gaan:
Hij had zijn stoate schoenen
En zondagskleêren aan.

— Och, buurmans blonde Beerte,
Het eenzaam leven valt zoo bang;
Vervul mijn zielsbegeerte,
Mijn hart behoort u lang! —

Zij mogt den scheper geerne
En veinzen kende Beerte niet...
Wat denkt ge dat de deerne
Den scheper raden liet?

Nu klinkt er tusschenbeide,
Wanneer de schemeravond daalt,
Een liedtjen langs de heide,
Waaraan geen echo faalt.

1864.

S. E. HARTHOORN.

— D. CH. DE LA SAUSSAYE. —

D. Chantepie de la Saussaye. De godsdienstige bewegingen van dezen tijd, in haren oorsprong geschetst. Rotterdam, 1863. — S. E. Harthoorn, oud-zendeling. De Evangelische Zending en Oost-Java. Haarlem, 1863.

Het onderwerp, door den heer Harthoorn behandeld, is eene natuurlijke aanvulling van Dr. Pierson's *Rigting en Leven.* Zijne kritische bijdrage tot waardering van den arbeid van het Nederlandsch Zendelinggenootschap, vult eene leemte in Dr. Piersons kritiek van onzen kerkelijken toestand. Naast de beeldtenis van den predikant voegt het portret van den zendeling. Daarbij is de heer Pierson blijkbaar de eigenlijke schrijver van het boekje van den heer Harthoorn. Hetgeen door de voorrede dienaangaande nog in het onzekere moge gelaten zijn, wordt door den inhoud van het werk-zelf boven allen twijfel verheven. Eindelijk en voornamelijk: als daad beschouwd geeft *de Evangelische Zending en Oost-Java* aan *Rigting en Leven* in zedelijken moed niets gewonnen. »Met eene eerlijkheid, die mijn lof vraagt noch behoeft", schrijft Dr. Pierson aan

den heer Harthoorn, — en meer is niet noodig om ons aanstonds te doen gevoelen dat deze oud-zendeling zijn gezelschap ten volle waardig is, — »hebt gij uwe betrekking, hebt gij uwe uitzigten voor de naaste toekomst, aan uwe overtuiging opgeofferd."

Voor het lezend publiek is het eene weldaad geweest, dat Dr. Pierson, gelijk hij het uitdrukt, 's heeren Harthoorns papieren kind voor en met hem heeft aangekleed. Te oordeelen toch naar de geschriften, uitgegeven door of van wege het Genootschap, in welks schoot de heer Harthoorn zijne opleiding ontving, wordt daar van onze moedertaal weinig werk gemaakt. Bladerend in de Extrakt-Akten van 1863, grootendeels gewijd aan de zaak van den heer Harthoorn en aan de toelichting daarvan, ontmoette ik ook het volgend verslag, door eene kommissie van Onderzoek en Toezigt aan het Hoofdbestuur aangeboden:

»'t Is der Commissie aangenaam u te kunnen mededeelen, dat de kweekeling F. Kyftenbelt, wiens ongehuwde uitzending door het Hoofdbestuur in zijne vergadering van 14 Januarij ll. bepaald was, om later door zijn meisje gevolgd te worden, besloten heeft zich aan dat besluit te onderwerpen."

Dezelfde heer Voorhoeve, uit wiens pen deze volzin vloeide, heeft tevens deel uitgemaakt van de kommissie, ten overstaan van welke de heer Harthoorn zich heeft moeten verantwoorden wegens zijne gevoelens en zijne met het Hoofdbestuur gevoerde korrespondentie; en het is als lid dier kommissie dat de heer Voorhoeve heeft ingestemd met de verklaring: »De toon der brieven gaf aanleiding tot een bespreking, waaruit bleek, dat Harthoorn ongevoelig was voor het onbetamelijke, dat daarin [niet in die »bespreking"] van zijne zijde heerschte, zoodat de kommissie moest besluiten, dat hij op dit punt gelijk stond met den muzikaal doove."

Nu kiezen mijne lezers misschien partij voor den heer Harthoorn, die aan eene vreemdsoortige, vermoedelijk in de Javaansche binnenlanden opgedane oorziekte lijdt. Zij zullen echter wel willen dulden, dat mijne volle deernis veeleer aan den kweekeling Kyftenbelt verpand blijft, wiens »ongehuwde uitzending" door het Hoofdbestuur in eene van zijne vergaderingen

bepaald was, »om later door zijn meisje (niet des Hoofdbestuurs meisje) gevolgd te worden," en die zoo moedig »besloten" heeft, zich aan dit »besluit" te onderwerpen.

Doch waartoe met schertsen voortgegaan? De taal der bestuurders van het Zendelinggenootschap kan berispelijk zijn, zonder dat de heer Harthoorn daardoor ophoudt, leesbaar te wezen. Een door hem aan het Hoofdbestuur gezonden brief, waarin hij reden geeft van zijne overkomst uit Indie, eindigt met de woorden: »Ziedaar in enkele trekken en uittreksels den hoofdzakelijken inhoud der correspondentie, tot welker bespreking ik overgekomen ben; ten volle overtuigd zijnde van deze treurige waarheid, dat het Nederlandsch Zendelinggenootschap, hoezeer het goede bedoelende, kwaad sticht, liefdegaven des onbewust nutteloos besteedt, dwaling en vergissing voor waarheid en werkelijkheid aanneemt en verspreidt, en dus niet bevorderlijk, maar hinderlijk is aan de verspreiding van het ware Christendom." Over het algemeen is dit Nederlandsch zeer verstaanbaar; en zonder te willen afdingen op de door Dr. Pierson genomen moeite, zullen de door hem aan de schrijfwijze van den heer Harthoorn besteede zorgen, verbeeld ik mij, te oordeelen naar dit slotwoord, een dankbare arbeid geweest zijn.

Doch waarom zegt Dr. Pierson tot den heer Harthoorn, in een begeleidend schrijven: »Ware hier uwerzijds geen overtuiging in het spel, gij zoudt, meen ik, het regt missen om een zaak, velen zoo dierbaar, met mokerslagen te ontmoeten?"

Dit is overschatting en eenzijdige waardering van het godsdienstig of kerkelijk leven. Een jong man, reeds gehuwd of voor het minst verloofd, begeeft zich uit Nederland naar Java. Hij is opgeleid in een vaderlandsch handelshuis, dat hem daarginds een wel ondergeschikten, doch tevens zelfstandigen werkkring geopend heeft. Hij blijft een tiental jaren in Indie, zet er zich neder, wordt echtgenoot en vader, ziet helder om zich heen, in den kring der europeesch-indische maatschappij, en knoopt, te gelijk, betrekkingen aan met de inlandsche bevolking. Langzamerhand ontwaakt, en ten slotte vestigt zich bij hem de overtuiging, dat zijne patroons hem een verkeerden lastbrief gegeven hebben. Zij verlangen, dat hij veel geld voor hen verdienen zal; doch hunne eigen voorschriften maken

hem dit onmogelijk. Kenden zij Indie door persoonlijke ervaring, zij zouden niet slechts, dit gelooft hij vast, andere diensten van hem vergen, maar zijne geheele instruktie inrigten volgens een ander beginsel. Hij schrijft over de zaak aan zijne chefs. Hun ontmoedigend antwoord lokt zijnerzijds een wederantwoord uit. Er ontstaat eene wijdloopige korrespondentie; zoo wijdloopig, en getuigenis dragend van een zoo groot verschil van inzigten, dat hij alleen van een persoonlijk onderhoud uitkomst meent te kunnen verwachten. Op goed geluk en eigen gezag scheept hij zich met vrouw en kinderen in, komt in het vaderland terug, meldt zich aan bij zijne patroons, en verantwoordt zich zoo goed hij kan.

De patroons, na hem te hebben aangehoord, en met hem tot de overtuiging gekomen te zijn, dat hij hen niet langer dienen kan, geven hem zijn eervol ontslag. Doch omdat de zaak eenige ruchtbaarheid gekregen heeft, en omdat zij ongaarne verkeerd beoordeeld zouden worden door andere handelshuizen in Nederland, zenden ze aan hunne konfraters eene alom verkrijgbare brochure, waarin zij de ware toedragt van het gebeurde, naar hunne opvatting, uiteenzetten.

Gelijk van zelf spreekt, komt onze vriend er in dat geschrift niet te best af. De patroons erkennen wel, dat hij een braaf man is, en een man van talent; zij komen er wel rond voor uit, dat zij omtrent de eischen van den handel op Java van hem geleerd hebben; zij bejammeren het wel, dat hun mandataris niet langer hun mandataris kan blijven: doch zij zouden engelen moeten geweest zijn, om niet in deze honig althans zoo veel azijn te mengen, dat de mandataris er ongesteld van werd.

Meer dan zulk eene ligte ongesteldheid was zijn deel: zich en de zijnen zag hij met maatschappelijken ondergang bedreigd, moreel en materieel. Daarbij had men onwillekeurig, meende hij, van zijne beste denkbeelden eene karikatuur gemaakt. Ook hij derhalve greep naar den hefboom der publiciteit, en klopte bij de drukpers aan. In een bezadigd geschrift, door een man van smaak en oordeel nog daarenboven van allen noodeloozen omhaal en uitweidingen gezuiverd, verhaalde hij aan het publiek, wat hij op Java had gezien en gehoord en beleefd;

welken weg zijne chefs hem aangewezen hadden; hoe verkeerd die weg in zijne oogen was, en in welke rigting volgens hem de betere lag.

Doch nu komt Dr. Pierson — want het was de geschiedenis van den heer Harthoorn die ik verhaalde, niet die van den heer Stieltjes of eene daarnaar zweemende — en zegt dat de heer Harthoorn, die intusschen niets anders gedaan heeft dan zijn karakter handhaven, eene aan velen zoo dierbare zaak *met mokerslagen is gaan ontmoeten.*

Van waar deze ontrouw aan eene juiste definitie der moderne rigting? deze hartstogt zonder werkelijkheid? Het verschijnsel zou onverklaarbaar zijn, indien men niet wist, dat het Nederlandsch Zendelinggenootschap eene kerkelijke, godsdienstige instelling is. Door het doen drukken en het verspreiden zijner Extrakt-Akten heeft dat Genootschap den heer Harthoorn in zoodanige mate gekompromitteerd, dat zwijgen hem verachtelijk zou gemaakt hebben. Aan de geheele protestantsch-kerkelijke wereld is mededeeling gedaan van het verslag der kommissie, die met het onderzoeken van deze zaak belast geweest is, en dat verslag strekt den heer Harthoorn niet tot lof. Al de bijzonderheden van de hem gegeven demissie zijn ter kennis van het publiek gebragt; gebragt in bewoordingen, die geen zuiver man zich mogt laten aanleunen. »De kommissie," leest men in het berigt aan het Hoofdbestuur, »verwacht geene bedenkingen te vernemen tegen het ontslag. Niet zoo zeker is zij, dat de wijze waarop zij dit voorstelt te verleenen [de reiskosten geheel te laten voor rekening van den heer Harthoorn, doch hem over de maanden Oktober 1862—Junij 1863 een wachtgeld uit te keeren van *f* 100 's maands, zijnde twee derden van zijne bezoldiging] algemeen bijval zal vinden. Toch moet zij wenschen, dat ook deze, kon het met eenparigheid, werd goedgekeurd. Zij doet een beroep op uwe welwillendheid jegens den man, die jaren lang met trouw en ijver het Genootschap gediend heeft, die slechts zwicht voor eene krachtige overtuiging, die den moed heeft voor die overtuiging zijn tijdelijk bestaan op te offeren, die zonder middelen toch moet leven met een vrouw en zes kinderen. Had hij ons verlaten als zoo menig ander zendeling, ware hij bij ons gebleven

als een onnutte dienstknecht, wij zouden reden hebben van misnoegen, en niet geregtvaardigd zijn tegenover onze committenten, indien wij toegevendheid jegens hem gebruikten. Nu hij, in meening van ons verschillende, zelf aanleiding geeft om den band, die hem aan ons verbindt, te slaken, en dit doet met moed en zelfopoffering, nu kunnen wij ons ten volle regtvaardigen, indien wij zulks doen op de zachtste wijze."

Het is niet bekend, of de heer Harthoorn zich onderworpen heeft aan deze voorwaarden. Doch hij moest zoo spoedig mogelijk een einde maken aan de in het oog van een deel des Nederlandschen publieks hem toegekende kwaliteit van belangwekkend bedelaar. Te meer moest hij dit, omdat de kommissie zooveel goeds van hem zeide. „Wat hebben wij uit de gesprekken met Harthoorn geleerd? Onze kennis van de Javamissie is vollediger en klaarder geworden. Harthoorn heeft ons doen inzien, dat de thans gevolgde methode zeer gebrekkig werkt." En elders: »Uit het u reeds medegedeelde kan u gebleken zijn, dat hoezeer de overkomst van onzen zendeling Harthoorn, zoo met het oog op hem zelven, als op de diensten, die wij nog van hem hadden mogen verwachten, te bejammeren is, zij althans deze voordeelige zijde heeft, dat wij binnen betrekkelijk korten tijd, beter inlichtingen omtrent de Javamissie hebben opgedaan, dan wij tot nog toe door correspondentie hadden verkregen."

Men ziet hieruit, dat het Genootschap snel en goed bediend is; bediend, daarenboven, op de minst kostbare wijze. Indien althans het Hoofdbestuur goedgevonden heeft, overeenkomstig het voorstel der kommissie, de reiskosten geheel voor rekening van den berigtgever te laten.

Doch vooral één zinsnede mogt van de zijde van den heer Harthoorn niet onbeantwoord blijven. Het is, waar de kommissie zegt: »Waarlijk, men kan niet nalaten diepe smart te gevoelen daarover, dat een man als Harthoorn, die, uwe Commissie is er van overtuigd, het goede wil, ook met opoffering van zichzelven, niet liever dan eene scherpe, hem tegenover zijn bestuur weinig voegende kritiek te voeren, zich niet op nieuw aangegord heeft, om met kracht de schoone taak voort te zetten, waartoe hij geroepen was." — Inder-

daad, hoe meer wij de zaak van nijbij bezien, des te onnaauwkeuriger wordt de door Dr. Pierson gegeven beschrijving van het boekje van den heer Harthoorn. Of zou deze gehandeld hebben als een verstandig man, indien hij werkelijk de hem door het Zendelinggenootschap toegebragte lancetsteken, met mokerslagen beantwoord had?

Eene manlijke daad: dit is ook de uitgaaf van het viertal voorlezingen over de Godsdienstige Bewegingen van dezen tijd, in den winter van 1862—1863 te Amsterdam en te Rotterdam gehouden door den heer La Saussaye. Tot arbeidsveld heeft deze den kring dier »levende christenen" gekozen, van wie iemand gezegd heeft, dat het aangenamer zal zijn met hen te verkeeren in den hemel, dan omgang met hen te houden op deze aarde. Het is aan de opbeuring en wederbezieling der protestantsche orthodoxie hier te lande, dat de heer La Saussaye al zijne krachten wijdt. Een ondankbaar werk is dit voorzeker niet; doch wel vereischt die arbeid een onuitputtelijk geduld, eene groote mate van zachtmoedigheid, en veel vastheid van karakter. Harde waarheden te moeten zeggen aan eene kitteloorige vriendenschaar, is geen gemakkelijke taak. De heer La Saussaye nu, en dit strekt hem tot eer, ziet er niet tegen op, ter wille van hetgeen hij de goede zaak noemt, de schrik der Nederlandsche regtzinnigheid te heeten. Hoewel zelf van een onverdacht orthodox naturel, plaatst hij zich met voorbedachten rade aan de uiterste linkerzijde van zijne eigen rigting, en bestookt van daar de vestingwerken der dogmatische onverzettelijkheid. »Ons vaderland is van oudsher de bakermat der vrijheid en ook, reeds in de midden-eeuwen, een broeinest van ketterijen geweest": door het op den voorgrond plaatsen van zulke stellingen openbaart hij zich aan zijn publiek als een geestverwant en boezemt vertrouwen in. Dat broeinest van ketterijen is misschien zelf eene ketterij. Althans, het verraadt een singulieren blik op de vaderlandsche kerkgeschiedenis. Doch zonder eene wonderspreuk of wat komt men er niet; en, wat het voornaamste is, er steekt geest in het beweren. Dit is eene groote kracht. Onze levende christenen — »niet alle orthodoxen zijn levende christenen," zegt de heer La Saussaye tot zijne hoorders en lezers, »maar toch durf ik

beweren, en die onder u niet orthodox maar toch levende christenen mogten zijn, zullen het mij gereedelijk toestemmen: de meeste, niet alle levende christenen zijn orthodox" — onze orthodoxen of levende christenen zouden zeer ondankbaar moeten zijn, en hun eigen voordeel zeer kwalijk moeten kennen, indien zij niet blijde waren met eene acquisitie als deze. Aan niets heeft de orthodoxie zoozeer behoefte, als aan zekere hoeveelheid vernuft van de goede soort.

Doch door den zijnen vertrouwen in te boezemen, verrigt de heer La Saussaye nog slechts de helft van zijne taak. Bij magte, zijne tegenpartij te staan, moet hij zijne eigen partij voorwaarts weten te stuwen. Daartoe dient de andere stelling: »De Heilige Geest werkt revolutionair."

In het te voorschijn brengen van zulke formulen zijn de virtuosen der regtzinnigheid onuitputtelijk. In eene aanteekening aan het slot eener redevoering van Prof. Opzoomer vind ik dit inderdaad tooverachtig schoon gezegde van Stahl: »Das Wunder ist nicht ein gesteigerter Naturprozess, sondern die Natur ist ein zum Stillstand gekommenes Wunder." Zulk een volzin is als het ezelskinnebakken uit de legende van Simson: eene geoefende hand kan er duizend Filistijnen mede verslaan.

De spreuk van den heer La Saussaye is minder schitterend, dan de spreuk van Stahl. Doch al vonkelt zij niet van dichterlijk vuur, zij is even geducht als de andere. »De Heilige Geest werkt revolutionair": het is alsof men op een smallen straatweg, tusschen twee breede slooten, een eskadron zware kavallerie op zich voelt aankomen. Weder openbaart zich hier de magt van den tegenstander. Doch niet voor ons is ditmaal zijn dreunende volzin bestemd. Ditmaal is het de orthodoxiezelve die omsingeld moet worden. Levende christenen, past op uw tellen! De heer La Saussaye zal u noodzaken, notitie te nemen van een aantal zaken en personen, die gij gewoon zijt buiten uwen horizont te sluiten.

Over Plato hadt gij wel eens eene enkele maal met lof hooren spreken; doch uw voorganger zal u leeren, dat gij ook in Aristoteles, den natuurfilosoof, hebt op te merken »het verband van wijsbegeerte en godsdienst," of met andere woorden: »het

godsdienstig karakter der menschelijke rede." Aan den ouden Fichte, zult gij van hem vernemen, kan men wel in den positieven zin des woords den naam van geloovig christen niet geven, maar Fichte was toch »een der verhevenste geesten, die Duitschland heeft voortgebragt, bezield met de edelste geestdrift en geleid door alles opofferende zelfverloochening." Zijne praktische schriften ademen een »profetischen gloed", en ook in zijne filosofische »spreekt zich een diep gevoel van afhankelijkheid en een vast geloof aan een alles besturende voorzienigheid en aan de toekomst der menschheid op eene wijze uit, die voor zijne innige religiositeit getuigt." Na Plato en Aristoteles zijn Schelling en Hegel de grootste van alle wijsgeerige genieën geweest: »Schelling is als een vruchtbare, aan waterwellen rijke grond, die van verschillende werking en kracht zijn, aan alle zijden opborrelen, en in haar naar boven schieten eene menigte van schitterende regenbogen vormen. Hegel is als de bergstroom, die in majestueuse vaart langzaam naar beneden daalt, zich immer dieper en wijder bed graaft, en zijne wateren uitstort in den onmetelijken oceaan."

Bij deze lofspraken blijft het niet! De aanklager der geloovigen volgt den apologeet der wijsgeeren op de hielen: »Het is zeer te betreuren, dat de, vergunt mij het woord, platte en huisbakken nuttigheidsphilosophie, waartoe wij in Nederland zoozeer overhellen, ons met waarlijk niet prijzenswaardige nederlandsche zelfgenoegzaamheid en zelftevredenheid, iedere aanraking met die »hoogdravende en phantastische" wijsgeerige stelsels onzer duitsche stamverwanten heeft doen schuwen en als ijdele bespiegeling verwerpen." Gewagend van de ontsteltenis, die het *Leben Jezu* van Dr. Strauss weleer hier te lande veroorzaakte, zegt de heer La Saussaye op schertsenden toon: »Men durfde er te naauwernood voor uitkomen, dat men het boek gelezen had; men passeerde dan ligt voor een ongodist." Wat eindelijk Schleiermacher betreft, hij noemt dezen hæresiarch van gisteren een »uitnemenden denker en innig vromen christen," en indien heden ten dage in de Nederlandsche kerk »de orthodoxie zich door eene ontbindende kritiek aan alle zijden in het naauw gebragt ziet, en vertwijfelend uitziet naar het onmagtige redmiddel der onbewezene autoriteit," moet dit voor-

namelijk toegeschreven worden »aan de verwerping van den zegen Gods, in Schleiermacher aan de kerk gegeven."

Blijkbaar beoogt de heer La Saussaye meer, dan het invoeren van enkele wijzigingen in het stelsel van onze regtzinnigheid. Eene omwenteling wil hij tot stand brengen in de gereformeerde kerk van Nederland; anders gewijzigd, maar niet ongelijk aan die, welke eenmaal in Duitschland door het piëtisme, in Engeland door het methodisme in werking kwam. Aan stof daartoe ontbreekt het in zijne oogen niet. Volgens hem valt er inderdaad te onzent iets om te wentelen. Wel bespeurt men vele bouwvallen, doch dit puin behoeft niet voor afbraak verkocht te worden. »De gereformeerde kerk, dit is mijne innige overtuiging, heeft, meer dan eenige andere, eene groote toekomst." En waarom ook zou hij vreezen voor revolutionair te worden aangezien? Zijn devies is ons bekend; en, met zulk een doorluchtig model voor oogen, is oproer maken geen schande meer.

»Mijn standpunt", zegt La Saussaye, »is niet dat eens zoekende, maar van eenen die gevonden heeft, die gelooft en belijdt. Er bestaat eene theologie, die het als haren roem beschouwt, altijd te zoeken en niet te vinden. Deze theologie is de mijne niet. Wel weet ik, dat de waarheid onuitputtelijk is en dat in haar altijd nieuwe ontdekkingen gedaan kunnen worden en gedaan worden; en ik wensch dus niet zoo verstaan te worden, alsof voor mij dat onderzoek gesloten ware en ik aan eigen onfeilbaarheid geloofde. Maar toch, er is een onderscheid tusschen het standpunt van hem, die nog onbevredigd is, voor wien de hoogste levenskwestien nog niet zijn opgelost, en het standpunt van hem, voor wien zij zijn opgelost en die dus vrede gevonden heeft. Dit laatste standpunt — ik zeg het tot prijs van Gods genade — is het mijne." Men moet van zulke bekentenissen aanteekening houden; ze beoordeelen kan men niet. Nimmer zal de beoordeelde de mogelijkheid toegeven, dat hetgeen waarin hij roemt als eene goddelijke genade, bevonden wierd eene goddelijke plaag te zijn. »In den volkomenen en hoogsten zin van het woord orthodoxie, is er slechts één orthodox geweest: hij die de waarheid zelve is, hij, bij wien de waarheid altijd in dezelfde mate, in volkomen harmonie, zede-

lijke ervaring en verstandelijk inzigt was. Jezus kende den Vader omdat de Vader in hem was, en de Vader was in hem omdat hij hem kende". Wat zal men hier tegen inbrengen? Tegenover het beweren dat de grondlegger des christendoms bij uitnemendheid orthodox geweest is, kan men met gelijk regt de stelling plaatsen, dat hij bij uitnemendheid liberaal was. »De orthodoxie is een oogst," zegt de heer La Saussaye, »geen zaaitijd. Onder de heerschappij der besluiten der dordrechter synode, heeft zich, vooral in ons vaderland, een heerlijke bloei der theologie en der kerk ontwikkeld." Ons leven is te kort voor het afhandelen van zulke geschillen. Misschien, indien de heer La Saussaye zijnerzijds een weinig wilde inschikken, zoudt gij u te zamen voor eene poos kunnen nederleggen bij de stelling: »de orthodoxie is een zaaisel." Doch hij zou tarwe meenen, en gij onkruid.

Toen de heer La Saussaye het voornemen opvatte, een historisch-kritische beschouwing te leveren over de godsdienstige bewegingen van dezen tijd, pleegde hij eene wijze daad. Er is een gebied, waarop niets uitgemaakt kan worden; waar men zich bepalen moet tot eene oordeelkundige beschrijving der onderscheiden meeningen. Ik volg slechts zijn voorbeeld, wanneer ik ook van hem zulk eene beschrijving poog te geven. Ziehier weder eene karakteristieke plaats: »Antiek is in de oogen der modernen een iegelijk, die aan traditie, van welken aard ook, waarde hecht; en daar ik mede daartoe behoor, zoo behoor ik tot de antieken, ofschoon ik het modern-zijn voor iets zeer begeerlijks en loffelijks houde, waarnaar met inspanning van alle krachten te streven is. Ja, het modern-zijn is mij geen zaak van schuldige wereldsgezindheid, geen verloochening van den Heer, ontstaan uit vrees van medegerekend te worden tot de Galileërs, wier spraak hen kenbaar maakt; maar het is mij eene zaak des geloofs. Ik geloof toch dat Jezus Christus de koning is ook der negentiende eeuw, dat hij thans evenmin in een hoek van het regthuis van Pilatus staat als in de zestiende, maar ook thans zetelt op den troon der majesteit. Ik geloof dat de Heilige Geest ook thans getuigt aan de kinderen dezer eeuw, en hun leert in nieuwe talen te verkondigen de groote dingen Gods." Niemand houde

dit voor beeldspraak; voor een nieuw en levend geloof, verkondigd onder een oud deksel. Het is integendeel »de juiste geestelijke uitdrukking der zaak." Dezelfde gedachte kan »in de meer gewone, minder juiste verstandstaal" aldus overgezet worden: »Beschaving en christendom zijn ook thans niet onverzoenlijk, en indien het mogelijk ware den geest uit te dooven en de kerk van Christus over te leveren aan de poorten der helle, het zoude juist zijn door de poging om de kerk hermetisch te sluiten voor de wetenschap dezer eeuw en alle ontwikkelden onder het anathema des geloofs te plaatsen."

Men tast hier de worsteling van een geest, die aan den eenen kant te fier is om zich te vergenoegen met een klappermansgeloof dusgenaamd, en tevens, gehoorgevend aan eene aangeboren sympathie voor de edelen onder de nachtwakers, dit achtenswaardig en weldadig gild bij voorkeur onder zijne bescherming neemt. Nog karakteristieker dan de laatst aangehaalde woorden dunkt mij het volgende: »Indien het denkbeeld van schepping, in den christelijken zin van het woord, als vrije, in Gods wezen gegronde daad der goddelijke almagt, aan Plato vreemd bleef, het is omdat het groote mysterie der betrekking van God en wereld eerst opgelost is geworden door de verschijning van Hem, die het woord is, waardoor alle dingen gemaakt zijn, en zonder hetwelk geen ding gemaakt is dat gemaakt is. Erkennen wij in de onbereikbaarheid door de rede van dat mysterie der schepping, dat het eerste en het grondartikel is onzes christelijken geloofs, erkennen wij daarin het teeken van de onmagt dier rede om den grond der dingen te peilen, tevens mag het als een bewijs van hare vatbaarheid om het mysterie aan te nemen, zoodra het geopenbaard zal zijn, gelden, dat de uitdrukking zelve van »woord" aan de platonische wijsbegeerte ontleend is."

Sommigen van des schrijvers eigenaardigste denkbeelden vindt men hier in een kort bestek bij elkander. Den grond der dingen kan volgens hem de menschelijke rede niet peilen; doch terwijl anderen dit als eene gemeenplaats aanmerken en zij daarom naar nuttiger bezigheden uitzien, acht hij die zelfde rede voorbestemd, tot het begrip van het onbegrijpelijke te komen. Deze aangeboren menschelijke vatbaarheid is opgewekt

door de openbaring, anders gezegd door het christendom. Tot dit laatste is de geheele oude geschiedenis, met de grieksche filosofie aan de spits, eene voorbereiding geweest. Het christendom is de formule der hoogste wijsbegeerte. Schelling heeft niets ontdekt; hij heeft slechts een voorgevoel gehad van »de groote waarheden des christendoms." Dat de geschiedenis een proces is, is een »echt christelijk denkbeeld," door Hegel niet gevonden, maar »als teruggevonden." Zoo heeft ook Plato in zijne onwetendheid eene inleiding geschreven op het eerste hoofdstuk van het evangelie van Johannes. Schepping is schepping, zou men zeggen; doch neen, er is eene schepping »in den christelijken zin van het woord." Het groote mysterie der betrekking van God en wereld is geen mysterie meer; in het eerste jaar van onze jaartelling is het opgelost. Ach, dat de menschen geen geopend oog hebben voor de heerlijkheid der gereformeerde kerk! Waartoe ook den zegen Gods verworpen, in een man als Schleiermacher aan die kerk geschonken? Waartoe zich vermeid in eene platte en huisbakken nuttigheidsfilosofie?

Als geheel beschouwd is het boek van den heer La Saussaye een eervol tegenhanger van Heinrich Lang's moderne »Wandeling door de Christelijke Wereld"; niet zoo welsprekend of zoo frisch, maar even zaakrijk en voor een gemengden kring even leerzaam. Het is onwaar, dat La Saussaye's »Godsdienstige Bewegingen" geschreven zijn in gebroken Hoogduitsch. In elk geval komen er minder germanismen in voor, dan in vroegere Nederlandsche proeven van hem. Het werk is goed in elkander gezet, en van meer dan één zijde heb ik hooren getuigen, dat men zich niet herinneren kon, ooit iets van den heer La Saussaye met zoo veel genoegen gelezen te hebben, als dit viertal beschouwingen. Het zijn vlugtige schetsen ja, en iemand die de eischen van een populair geschrift miskent, zal den schrijver van oppervlakkigheid beschuldigen. Hetgeen de lezers van den heer La Saussaye van hem te weten komen omtrent den oorsprong van orthodoxie en moderne theologie, rationalisme en supranaturalisme, methodisme en piëtisme, is voor hen eene wetenschap uit de tweede hand. Dit is ook de kennis aan Hegel en aan Schleiermacher, die men opdoet in de geschriften der Zuricher

theologen. Hetgeen de heer La Saussaye van de Duitsche filosofen der spekulatieve school verhaalt is zoo gebrekkig en zoo onvolledig, dat hijzelf er met loffelijke bescheidenheid verschooning voor vraagt. Doch indien zijne lezers zich met dit weinige moeten vergenoegen, om de eenvoudige reden dat meer voor hen te zwaar zou zijn; en indien hijzelf daarenboven zijne historische bagage aan de schriften van een drietal Zwitsers of Duitschers bekent ontleend te hebben — Hagenbach, Herzog, Julian Schmidt — waarom is hij onvriendelijk voor de lezers van Heinrich Lang? Oude kost, tweedehandsche wetenschap, afgeleide beeken: tot het uitspreken van zulk een oordeel zal men steeds geregtigd zijn, wanneer de pedanterie zich voor grondige geleerdheid uitgeeft. Doch wanneer begaafde mannen, gelijk de heer Lang en de heer La Saussaye, voor het groote publiek en in bevattelijken vorm, een leerrijk en met zorg bewerkt geschrift uitgeven, komt die maatstaf niet te pas. De Zuricher theologie is eene *Vermittelungs-*, of om een van hare eigen lievelingswoorden te bezigen, eene *Ueberbrückungstheologie.* Dit is ook de theologie van den heer La Saussaye. Door beide rigtingen — mogen zij het verantwoorden! — wordt met de woorden van den heer La Saussaye beweerd, dat »beschaving en christendom ook thans niet onverzoenlijk zijn", en dat »de kerk hermetisch te sluiten voor de wetenschap dezer eeuw" het onfeilbaar middel is, eerstgenoemde te gronde te rigten. Dusgezinde mannen liggen onder de zedelijke verpligting, de kloof tusschen hetgeen zij christendom en hetgeen zij beschaving noemen, te helpen dempen. Daartoe vooral strekt hunne litterarische werkzaamheid. De vraag, wanneer zij optreden met een of ander geschrift, is niet of zij bronnen-studie ontbeerlijk wisten te maken, maar met welk geluk en goed gevolg zij zich van hunne eigenaardige zending gekweten hebben.

Vervelende boeken zijn een gruwel, en met grond zouden mijne lezers mij het regt betwisten, van het boek van den heer La Saussaye zooveel goeds te zeggen als ik gedaan heb, indien ik te kort schoot in het aanwijzen van minstens één onderhoudende bladzijde. Tot mijne regtvaardiging deel ik daarom het volgend fragment van des schrijvers beschouwingen over

de wolfiaansche wijsbegeerte mede: »De wolfiaansche wijsbegeerte redde de protestantsche orthodoxie van eenen geheelen terugkeer naar het roomsch-katholieke kerkbeginsel, waarheen zij op weg was, en tevens deed zij aan het piëtisme het ongenoegzame van zijne premissen gevoelen. Geen wonder dat weldra de orthodoxie met volle zeilen in de wolfiaansche haven inkeerde om van alle geledene zeeschade te bekomen, en dat het buitendien mat gewordene piëtisme de zeilen slap liet hangen, nu het de ontredderde vloot, op nieuw bemand en gewapend, op zich zag aankomen. Het wolfianisme veroverde binnen weinig jaren Duitschlands kansels en katheders. Hetzelfde Berlijnsche hof, dat in 1723 Wolf op straffe des doods uit Halle gebannen had, liet zestien jaren later, onder den tweeden koning, den grooten Frederik, een cabinetsorder uitvaardigen, om, ten einde aan de jonge candidaten de ware preekmethode te leeren (daarmede bemoeiden zich toen de hoven), hun in te prenten zich bij tijds de regelen eener verstandige logica, zoo als die van professor Wolf, eigen te maken. Trouwens, welke waarde aan die hofoordeelen over de theologische strijdvragen gehecht moet worden, kan blijken uit de volgende anecdote. Bovengenoemd verbanningsdecreet van den eersten koning was uitgevaardigd geworden o. a. op grond van de beschuldiging tegen Wolf ingebragt, dat hij een fatum leerde. De koning wenschte te weten, wat dat voor een ding was. Een lid van het tabakskollegie, waarin hij vaak de genoegens der gezelligheid ging zoeken, gaf dit antwoord: »Als eenige groote grenadieren door Potsdam marcheeren, dan eischt het fatum dat zij doormarcheeren, en zij kunnen niet wederstaan; weshalve de koning onrecht zou doen met hen te straffen." Onmiddelijk volgde het afzettingsedict in deze woorden: »Daar ons kond gedaan is dat professor Wolf in openlijke schrifturen en voorlezingen zulke leeren voordraagt, welke in strijd zijn met de in het goddelijke woord geopenbaarde godsdienst, en wij geenszins van meening zijn dit verder te dulden, zoo hebben wij met onze eigene hooge hand (*eigenhöchsthändig*) besloten, dat hij van zijn ambt geheel zal worden ontzet, en het hem verder niet meer geoorloofd zal zijn te onderwijzen." —

Weinig komplimenten te maken met vermaarde filosofen is

tot aan het einde der vorige eeuw eene erfelijke eigenschap geweest in het geslacht der Hohenzollern. Toen Fichte, aangeklaagd wegens atheïsme, in 1799 de universiteit van Jena moest verlaten, werd hij van de weimarsche intolerantie getroost met de vergunning naar Berlijn te komen, waar Frederik Willem hem toeliet met de ruwe en oneerbiedige, doch in den grond der zaak niet illiberale opmerking: »Ist es wahr, dass der Professor Fichte mit dem lieben Gott in Feindseligkeit begriffen ist, so mag dies der liebe Gott mit ihm abmachen; mir thut das nichts.'' —

Het vrolijk verhaal van den heer La Saussaye heeft intusschen ook zijn leerzamen kant. Dat Wolf, de vader van het rationalisme, een leerstoel bekwam in het piëtistisch Halle, wordt door den schrijver aangemerkt als eene merkwaardige gebeurtenis. »Wie,'' vraagt hij, »wie ziet hier niet Gods leiding?'' Zeker waren de christenen toen ter tijd evenzeer vervuld met hunne kerkelijke meeningen als men dit tegenwoordig is; zij hechtten er even groote waarde aan; zij waren niet minder geneigd dan nu, daarin eene afspiegeling of kort begrip van het godsbestuur te zien. Het dwaze van hunnen waan wordt door den heer La Saussaye duidelijk in het licht gesteld. Wolf, die door zijne tijdgenooten werd aangemerkt als een nieuw licht, is niet meer geweest dan »een noodzakelijk doorgangspunt in de ontwikkeling der kerk.'' De geschiedenis wijst hem »slechts een zeer ondergeschikte plaats in het ontwikkelingsproces der wijsbegeerte'' aan, en wij in onzen tijd kunnen »op de naïve overtuigingen en welmeenende pogingen van het goedaardige rationalisme eenigzins uit de hoogte neerzien.''

Van de twee andere rigtingen, die nevens het rationalisme de protestantsche wereld destijds in beweging bragten, zien wij het piëtisme bij den heer La Saussaye labberlottig op ons komen aansukkelen, terwijl de orthodoxie zich in de haven van Wolf een nieuw kompas gaat koopen. Dit alles te zamen vormt een onverkwikkelijk schouwspel. Die saaije wolfiaansche haven, die ontredderde vloot der orthodoxie, die slappe zeilen van het piëtisme, zij boezemen u geen van allen een hoogen dunk van de wegen der Voorzienigheid in. Gij hadt van de leiding des Almagtigen iets aangrijpenders verwacht. Doch zoo is het lot

der godsdienstige begrippen! Het hoofd van den tijdgenoot maken zij warm; hij acht ze de belangrijkste aangelegenheid ter wereld; de groote spil waar alles zich om beweegt. Honderd jaren later houdt men er lezingen over, ten behoeve van een gemengd publiek; en hetgeen waarmede zelfs koningen zich moeiden, wordt dan voorgesteld als eene zaak, waarmede ook ernstige burgerlieden zich op onschuldige wijze mogen vermaken.

Ten besluite keer ik terug tot den heer Harthoorn en zijne kritiek van het zendingwerk op Java. De heer Harthoorn zal wel voor de meesten mijner lezers een onbekende zijn. Ziehier zijn signalement, opgemaakt door de kommissie die hem ondervroeg: »Harthoorn is een man uit één stuk; hij wordt niet gedreven door allerlei wind; hij heeft zijne ideën zelf verkregen door aanhoudend nadenken, en verdedigt die dan ook met de kracht der overtuiging. Wat bij hem thans leeft is geleidelijk geworden, heeft zich natuurlijk ontwikkeld, maar hij is nog altijd in staat van wording; daaraan moet grootendeels toegeschreven worden het onbekookte van zijne plannen."

Ernstige beproevingen brengen somtijds in korten tijd verandering in iemands doen; van daar ongetwijfeld dat de in het voorjaar van 1863 door het Hoofdbestuur geportretteerde zendeling, zoo weinig gelijkt op den schrijver van de in het najaar van 1863 uitgegeven kritische bijdrage. »Breedsprakig en apodictisch heeft Harthoorn vonnis geveld over hetgeen hij de nieuwere zending noemt", zegt de kommissie. Doch in zijn geschrift worden die gebreken niet aangetroffen. Het boekje is klein van omvang, laat zich aangenaam lezen, en is van het begin tot het einde opgesteld in den historischen trant, die het beste voorbehoedmiddel tegen magtspreuken is.

Zoo zijn Harthoorn's plannen ook in het minst niet fantastisch. Zijn ideaal zou zijn: het ontstaan hier te lande van »een maatschappij ter bevordering van nationaal school-onderwijs bij de volken van Neêrlandsch Oost-Indie." Zijne denkbeelden hebben eenige overeenkomst met die van zekeren heer Bartholo, schrijver van een viertal brochures over Indische zaken, waaronder eene wier titel luidt: »Het inlandsche schoolwezen en de evangelisatie in Nederlandsch-Indie". De gebrek-

kige inkleeding van dit vlugschrift moet zijne verspreiding in den weg staan; doch niemand zal het na volbragte lezing onvoldaan uit de hand leggen. Het is een met liefde geschreven pleidooi. Bartholo, een voormalig Indisch staatsbeambte, naar het schijnt, moet in kennis aan den arbeid van het Zendelinggenootschap op Java, niet onnatuurlijk voor den heer Harthoorn onderdoen; doch zijne onvolledigheid met betrekking tot het werk der evangelisatie, wordt opgewogen door het belangwekkende van zijne mededeelingen en wenken omtrent het inlandsch schoolwezen.

Onbekookt kunnen de plannen van den heer Harthoorn dan alleen schijnen, wanneer men ze beoordeelt van een specifiek kerkelijk standpunt. Die plannen staan overigens in het geschrift, waarover wij spreken, niet op den voorgrond. De *Evangelische Zending en Oost-Java* biedt zich aan als eene »kritische bijdrage". In overeenstemming daarmede is zij geen profetie, maar een terugblik; geen ontwerp van iets mogelijks of uitvoerbaars, maar eene beoordeeling van reeds genomen proeven. Het boek is er op aangelegd, in 's lezers geest de meening te doen geboren worden, dat het Nederlandsch Zendelinggenootschap de verspreiding van hetgeen de heer Harthoorn het ware christendom noemt, op Java in den weg staat; dit Genootschap met goede bedoelingen kwaad sticht, het de in Nederland bijeenverzamelde gelden in het water werpt, en aldaar een bureau van trouwelooze maandberigten en jaarverslagen vormt. Historische anekdoten maken het hoofdbestanddeel uit. Het tweede en uitgebreidste deel, handelend over de hulpmiddelen der evangelische zending, is er geheel mede gestoffeerd. Het volgende is ontleend aan het hoofdstuk over de door het Genootschap in 1859 opgeheven kweekschool voor inlandsche zendelingen, en dient tot antwoord op de vraag, wat de Javaansche boerenzonen in der tijd naar de zendelingkweekschool dreef:

»Wij zijn ook hier weder op het gebied der zelfmisleiding. De zendeling, vernamen wij, zocht zelf de kweekelingen niet op; hij was het niet, die hen uitlokte. — Zonderlinge mededeeling! De zendeling wist immers, toen hij dit schreef, beter dan iemand, dat hij niet kon opzoeken, niet kon uitlokken?

De achterdochtige Javaan laat zich alleen opzoeken en uitlokken door iemand, liefst een landgenoot en van zijn maagschap, dien hij goed kent en in wien hij een blind vertrouwen stelt. De zendeling had gelukkig zijne handlangers, die aan deze voorwaarden voldeden. En al is het nu waar, dat de zendeling niemand opzocht, het is niet minder waar, dat deze handlangers van den zendeling het wel degelijk deden. Zij bragten Javaansche boerenzonen tot hem, die dan met zekere deftigheid door den zendeling ontvangen en ondervraagd werden, alsof hij gelooven kon, dat zij geheel uit eigen aandrang waren gekomen... De zendeling deed niets, de handlanger alles. Zulk een handlanger had ligt den een of ander op het oog, bij wien hij een gunstig oor mogt verwachten. Met zoo iemand stelde hij zich in aanraking. Hij vertelde hem, dat de zendeling een school had geopend, dat er leerlingen in werden opgenomen, dat die leerlingen goede kost, mooije kleêren en zakduiten kregen, en eindelijk, na voleindigden voorbereidingstijd, *leeraars* werden: leeraars zoo als Timotheus en Zacheus, Marcus en Mattheus, Jacobus en Paulus (namen van algemeen bekende evangelisten en voorgangers bij de verschillende gemeenten). Daar moest de Javaan wel naar luisteren. Een leeraar, een voorganger te worden! Geen handenarbeid te verrigten, *f* 10 's maands traktement te hebben, geëerd in de gemeente en gezien bij de Hollanders te zijn — het kon moeijelijk uitlokkender. — En zal u mij derwaarts geleiden? — Ja, daar zal ik u heenbrengen, was het antwoord. — Zoo; maar als de heer leeraar (zendeling) mij eens het een of ander vraagt, wat moet ik dan antwoorden? — De heer leeraar zal u zeggen »dat gij niet moogt komen om goede gelegenheid te vinden de noodige kundigheden op te doen, om later goede kans te hebben op eene voordeelige betrekking in de maatschappij, of om door uwe landgenooten te worden bewonderd." En daarop moet gij *bóten* — neen! — zeggen. Vervolgens zal de heer leeraar zeggen »dat gij enkel en alleen moogt komen om geestelijke goederen, om godsdienstig onderwijs, ten einde later voor uwe landgenooten nuttig te kunnen zijn," en daarop moet gij zeggen: »*Inggih, naming perkawies poeniko ingkang koelo lerah;* ja, dat alleen is het wat ik zoek." Vervolgens zal u de leeraar

zeggen »dat, gelijk gij vrij zijt in komen en gaan, hij ook insgelijks vrij blijft en zich tot niets verbindt." En daarop moet gij antwoorden: »*O toewan badan koelo koelo pasrahaken ing toewan mawon, petjah gesangngo toemoet loewan kimawon;* o, mijnheer, ik geef mij aan u over; hetzij ik sterve of leve, u volg ik slechts, d. i. ik ben geheel uw eigendom." Hiermede is het voornaamste werk van den handlanger afgeloopen. De les is herhaaldelijk voorgezegd en geleerd. Doch het kritieke oogenblik moet nog komen, als de Javaan voor den zendeling verschijnt. Blijft hij bij zijn stuk, dan zegt hij de les trouw en goed op. Doch raakt hij bij ongeluk van de wijs, dan komt er niet veel meer uit dan eenvoudig. ja! en neen! En dat soms nog geheel te onpas neen! waar een ja, en ja! waar een neen moest komen. Deze kleine vergissing maakt evenwel aan de onderhandeling nog geen einde. De Javaan staat gelukkig niet alleen; hij heeft twee getuigen medegebragt, die hem met goed gevolg te hulp snellen met de verklaring, dat »geringe lieden in de tegenwoordigheid der grooten bevreesd en beangst zijn, als stonden zij voor tijgers." De zendeling neemt met die verklaring genoegen, en de bedoelde kandidaat wordt op de kweekschool toegelaten."

Een andere hoofdvorm van 's heeren Harthoorns manier is het portret. Om den uitslag der evangelische zending te doen kennen, ontwerpt hij in de tweede voorname afdeeling van zijn geschrift de beeldtenissen van drie mannen, — Coolen, Emden, Jellesma, — die gezegd worden, bij uitnemendheid bevorderlijk geweest te zijn aan de verspreiding van het christendom op Java. Volgens den heer Harthoorn is er van dien arbeid niets overgebleven, en is ook Jellesma, de eenige voor wiens karakter men iets gevoelen kan, juist vroeg genoeg gestorven, om zonder onnatuur ten einde toe in zijne illusien te kunnen volharden. Aangaande de bekeerings-methode van Coolen, die intusschen geen zendeling in dienst van het genootschap was, maar een evangelist voor eigen rekening, worden vreemde dingen medegedeeld: »Een Javaan was in het bezit van een raadsel. Hij had het van zijn vader ontvangen, en zijn vader had hem gezegd dat de man, die het op zou lossen, daarmede bewijzen zou, dat hij de echte ilmoe bezat. Onze Javaan kwam met iemand

van Ngoro [Coolen's woonplaats] in aanraking, en niet te vergeefs. Deze kende een leeraar, die in staat was de oplossing te geven. Dat was natuurlijk Coolen. Hij bood zich aan, om hem aan Coolen voor te stellen. Het áanbod werd gretig aangenomen, en nu werd Coolen in de tegenwoordigheid van velen het geheimzinnig raadsel voorgelegd. »Binnenin God is God. Hoe is zijn naam?" Coolen was handig genoeg om zich zeer onthutst te toonen. Strak zag hij voor zich. Onbewegelijk zat hij eenige oogenblikken neder. Eensklaps sprong hij op, sloeg tafel en pilaren met zijn ijzeren vuist, stampte op den grond en liep heen en weder. Eenigzins bekomen van den eersten schrik, trad hij naar binnen, om gelegenheid te hebben tot overpeinzing en gebed, zooals de Javaan dacht. En de Javaan zelf, hij heeft op de omstanders diepen indruk gemaakt door de geleerdheid, waarmede hij zulk eene moeijelijke vraag had weten te doen. De Javaan baadt zich in deze zee van glorie en luister. Aller verwachting is gespannen. Wat zal de uitslag zijn? Zal de groote Goeroe, zal Coolen moeten zwichten, of zal hij de zege behalen? Als een gewoon leeraar zich doen kennen, of ontsluijeren wat anderen verborgen is? Daar gaat de deur open. Coolen verschijnt weder. Nu is zijn gang rustig en vast. Hij zit neder. Kalm en bedaard ziet hij in het rond, en wijst met den vinger naar de vlam. «Is deze vlam," vraagt hij op zijn beurt, »een of drie?" — »Een," is het eenparig antwoord. — »Mis," herneemt Coolen, »zij is drie. Let wel op: de pit is een, de vlam is twee, het schijnsel is drie. Dat is God in God." Allen verbazen zich over de onbegrijpelijke wijsheid dezer diepzinnige woorden. De Javaan moet zich gewonnen geven. Ook valt het hem voor dezen onovertroffen leeraar niet zwaar. Meer nog dan de oplossing van het raadsel heeft hij gevonden: den man immers die de echte ilmoe heeft. En deze ilmoe was drieërlei: de Tien Geboden, het Onze Vader, de Twaalf Artikelen."

Onaangenamer nog is de indruk dien men van Embde ontvangt: »In Duitschland geboren en later in Holland vertoevend, had hij daar tot zijne niet geringe ergernis vernomen, dat er een land bestond in de wereld, waar het nooit winter was. Die mededeeling kon hij op grond van Gods woord, dat in Genesis van eene geregelde opvolging van zomer en winter spreekt,

niet gelooven. Hij zou het zelf onderzoeken, nam als koloniaal dienst, en dit bragt hem, na eenige lotwisselingen, eindelijk op Java. Hij vestigde zich toen, na onderrigt van een vriend in de kunst genoten te hebben, als horologiemaker te Soerabaja en begon al spoedig, door het oprigten van godsdienstige gezelschappen en het uitdeelen van godsdienstige geschriften, onder de inboorlingen te evangeliseeren. Wij zijn thans met hem te Soerabaja, op een dagreize afstand van Ngoro. In het midden der stad, ten zuiden van de hoofdwacht, loopt een kleine straat, die den naam draagt van Embde, den heilige van Soerabaja, gelijk men hem soms heet. In menig opzigt wordt die eeretitel hem niet ten onregte gegeven. Zonderling in kleeding en manieren, een voorwerp van spot voor den een, van eerbiedige bewondering voor den ander; in zijn eigen schatting zoo ingewijd in de waarheid, dat hij op »weltsche gelaartheid," gelijk hij zich uitdrukte, met gerustheid smalen kon en allen zonder onderscheid de les durfde lezen, had Embde dit althans met een heilige gemeen, dat een stralenkrans van legenden hem het hoofd sierde. Doch gelijk onder veel hier op aarde, heerscht er ook onder de heiligen verscheidenheid. Er zijn christelijke en boeddhistische heiligen, roomsche en protestantsche heiligen; er zijn ook schijnheiligen. Tot welke soort behoorde Embde?

Met het verhaal van Embde's en Coolens werkzaamheid als evangelisten hangt bij den heer Harthoorn naauw zamen de geschiedenis van zekeren Pa Dasima; en ook deze episode is weinig geschikt, onze ingenomenheid met het werk der evangelieprediking onder de Javanen te doen toenemen:

»Pa Dasima zou de eersteling zijn van Embde's oogst. Pa Dasima, moet men weten, was een mohammedaansch priester te Wioeng, een dessa bij Soerabaja. Door een zamenloop van omstandigheden, die ons geen belang inboezemen, was hij door Coolen christen geworden. Gaarne was hij dikwijls bij Coolen te Ngoro gekomen, om verder onderwijs te ontvangen; doch Wioeng lag te ver. Toen hij hierover jammerde, troostte Coolen zijn bekeerling door hem te zeggen, dat te Soerabaja een horologiemaker woonde, die even diep in de ware ilmoe was doorgedrongen als hij zelf. Hierdoor merkelijk verligt, vertrok nu Pa Dasima met een

aanbevelingsbrief naar den horologiemaker te Soerabaja, in wien wij niemand anders dan Embde hebben te herkennen. Dit alles geschiedde in 1838, eer nog Embde eenige vrucht van zijn evangeliseeren had geplukt. Welk een blijdschap voor den heilige, toen hij den brief van Coolen had gelezen! Dat was de verhooring zijner gebeden, de lang uitgebleven vrucht van al zijn pogen. Uit de volle borst hooren wij hem Pa Dasima vragen: »Gelooft gij waarlijk, dat Jezus is de zoon van God? Gelooft gij dat God al zoo lief de wereld heeft gehad, dat Hij zijn eeniggeboren Zoon niet heeft gespaard? Gelooft gij, dat Hij voor u gestorven is, dat uwe zonden in Zijn bloed gewasschen zijn?" En toen Pa Dasima daarop antwoordde: »Ja, ik geloof!" bedacht Embde niet, en kon hij wegens zijne gebrekkige kennis van den aard der Javanen niet bedenken, dat Pa Dasima zoo sprak, omdat hij maar al te goed wist hoezeer geen ander antwoord verlangd werd en omdat Embde hem door den grooten leeraar Coolen als iemand van gezag was aangewezen. Dat »ja, ik geloof!" klonk Embde in de ooren als de belijdenis van een man, wiens hart door den Heiligen Geest was geopend. Embde viel op de knieën en dankte God voor de groote genade. Toen reikte hij Pa Dasima de broederhand en drong er op aan, dat zij te zamen aan één disch zouden aanzitten. Men moest spijzen gereed maken, de stoelen bijzetten, en zich vaardig houden om de tafel te dienen. Pa Dasima was geen Javaan meer, maar enkel een broeder in Christus. Wat onderscheid was er tusschen blank en bruin? Kwamen beiden niet even zwak en ellendig ter wereld? Hem was het een voorregt, een zegen, met een Javaan te spijzen — al wat in hem was loofde den Heer. Pa Dasima's eerste indruk was natuurlijk die van stomme verbazing, en vooral niet minder sterk dan dien te onzent de sjouwerman zou ondervinden, werd hij op eens aan de tafel van een kommissaris des konings genood. Hoog zwol hem de borst. De Javaansche trots steeg in deze enkele ure tot buitensporige evenredigheden. Vertrouwelijke omgang met Embde, gelijkstelling met Europeanen, dit was van nu af de droom zijner eerzucht. Arme Pa Dasima! Dit broederlijk aanzitten met Embde was u verderfelijker, dan uw mohammedanisme het u ooit geweest was!"

De in deze laatste woorden doorstralende meewarigheid herinnert mij, dat de heer Harthoorn, die bij voorkeur beurtelings teekent of vertelt, die niet hartstogtelijk is, niet pathetisch, maar bij koel af kalm, en van wien men somtijds aarzelt te beslissen of zijne onderdrukte ironie al dan niet de toevallige vorm eener hem bijgebleven eenvoudigheid is, ook eene enkele maal verhevener toonen aanslaat.

Ik bedoel dat slot van zijn derde hoofdstuk, eerste gedeelte, waar hij een oogenblik stilstaat, en bijzichzelven nagaat wat er van de evangelische zending op Oost-Java geworden is in dat drietal oorden, waar zij nog niet lang geleden gezegd werd, haar hoogsten bloei bereikt te hebben:

»Ngoro, Sido Ardjo en Modjo Warno! bloeijend en veelbelovend in den aanvang, ras en onherstelbaar vervallen, achtereenvolgens heeft elk uwer gediend tot bewijs van de kracht der evangelisatie; profetie heeft men u gegroet van den dag des heils, die over Java op zou gaan. Waarom moest uw bloesem liegen? Welk eene tegenstelling voor de nieuwere zending op Oost-Java tusschen verwachting en uitkomst! De gemeente harer verbeelding was op geloof en overtuiging gegrondvest: de gemeente der werkelijkheid op misverstand en zelfzucht. Geestelijke middelen: dat was haar eenige leus; stoffelijke middelen: dat was haar eenige kracht. Hervorming op zedelijk en godsdienstig gebied voerde zij in haar schild: theologische haarkloverij en ascetisch gebeuzel met verbittering voerde zij in haar sleep. Bij haar zou de oppervlakkigste beschouwer moeten getuigen: »dit is van den Heer! een wonder in onze oogen!" Thans echter staat men peinzend bij dat werk stil, en denkt liefst niet aan de kracht Gods."

Tot opheldering diene dat het zendingswerk op Oost-Java in 1850 door den zendeling Jellesma aanvaard werd met de volgende legerorde: »De tijd is daar, waarop de Koning des heils, die de geheele aarde door zijn bloed heeft gekocht, ook Java in bezit nemen wil. Het plegtige voorwaarts! is uitgesproken en wordt niet weder ingetrokken. Ook Java zal bukken voor het zwaard zijner liefde. Wij moeten overwinnen; want onze Koning, de vorst des lichts, wil van geen vrede of verdrag weten met den vorst der duisternis."

Hoewel een kerkelijk partijgeschrift, bevat het boekje van den heer Harthoorn sommige litterarische elementen van wezenlijke waarde. Het is in zekeren zin een *Max Havelaar* op missionair gebied. De heer Harthoorn mist de zeldzame talenten, die het aanzijn gegeven hebben aan den roman van Saïdja, aan de toespraak tot de hoofden van Lebak, aan den onsterfelijken Droogstoppel. Doch hem staat voor het minst, — en reeds dit is een waarborg voor de toekomst, — geen buitensporig zelfgevoel in den weg. Zijn eersteling getuigt, dat hij als een goed soldaat der litteratuur weet weg te duiken achter zijn onderwerp. Nergens ontploft bij hem de personaliteit des gekrenkten. De heeren van het Zendelinggenootschap verzekeren, dat hij sommige minder loffelijke eigenschappen heeft: eigenschappen »die het hem op den duur moeijelijk maken, met anderen mede te werken." Zijn geschrift doet het tegendeel vermoeden. Dr. Pierson's aandeel in de zamenstelling daarvan levert het bewijs, dat de heer Harthoorn, die zijne ikheid in bedwang heeft, bovendien gezeggelijk is. Niet verwaand en niet eigenwijs: twee goede eigenschappen in een auteur. Ook acht ik den heer Harthoorn in voldoende mate genezen van zijn artificieel idealisme van voorheen, om in te zien, dat de wereld grooter is dan de zendingwereld, en de kunst heiliger dan de polemiek.

1864.

VANITY FAIR.

> Pour faire l'histoire d'une religion, il est nécessaire, premièrement, d'y avoir cru (sans cela on ne saurait comprendre par quoi elle a charmé et satisfait la conscience humaine); en second lieu, de n'y plus croire d'une manière absolue; car la foi absolue est incompatible avec l'histoire sincère.
>
> Ernest Renan.

De genius der billijkheid fluistert, dat het open vak tusschen dit motto en den daarboven geplaatsten titel, de ware ruimte is voor het in den zomer van 1864 te Amsterdam gehouden kongres van de Internationale Vereeniging tot bevordering der Sociale Wetenschappen. Eene regte kermis der ijdelheid is dat kongres geweest, maar ook eene loopplaats van trouwhartige bedoelingen; en zoo men velen aldaar enkel en alleen zichzelven heeft zien zoeken, of zien verbergen, anderen heeft men er aangetroffen, wier liefde voor deze instelling aan eene eeredienst grenst. De katalogiserende geest der geschiedenis vindt hier tevens eene religie te teekenen en eene tooneelvertooning te schetsen.

Kongressen als het Amsterdamsche zijn de openbare godsdienstoefeningen van de kinderen der 19de eeuw. Door leeken worden hier de funktien van den priester waargenomen. Of

laat mij liever zeggen: aan de orde is er het algemeen priesterschap der geloovigen. Men gelooft: daarom gaat men op naar Jeruzalem, zingend de liederen van Hamaäloth. Men gelooft: daarom vraagt men het woord, en houdt het zoo lang men kan. Het ligt in den aard der zaak, en van onzen tijd, dat de belijdenis van deze bedevaartgangers bezwaarlijk onder eene scherpe formule gebragt kan worden. Zelfs met de saksische stokslagen van Charlemagne zou men de meesten dier mannen en vrouwen, het Vader Onzer of de Twaalf Artikelen niet in het geheugen of uit de keel kunnen drijven. Toch houden zij er in zekeren zin een Credo op na. Met den eenvoud der kinderkens gelooven zij aan den vooruitgang. Wanneer zij den kleinen De Graan een koncert van Vieuxtemps en eene variatie van Paganini hooren spelen; wanneer zij Richard III, met de woorden van Shakespere, de hand van Elizabeth's dochter hooren vragen, blijft hun geloof ongeschokt. [1] Zij bekommeren er zich niet om, dat het genie in alle eeuwen den draak steekt met ons getob en gezwoeg. Slechts één ding heeft te Amsterdam aan hunne zaligheid ontbroken. Had het hoofdbestuur, instede van hen te onthalen op het onverstaanbaar en eindeloos verslag van een stemloos algemeen sekretaris, kunnen goedvinden de zittingen van het kongres te doen openen met eene feestrede, uitgesproken door den heer Edmond About en door dezen getrokken uit zijn jongste geschift *de Vooruitgang*, hunne bevrediging zou volkomen geweest zijn.

En gelijk er niemand onder hen gevonden wordt, die niet gelooft aan *l'évangile du progrès* en aan de magt van het gesproken woord, vormen zij ook allen te zamen eene Societeit van Propagande. Hierin is hunne kerk aan de christelijke van het apostolisch tijdvak gelijk, dat zij tevens een zendelinggenootschap is. Men heeft ter openbare vergadering en elders hagchelijke rapprochementen gemaakt tusschen het kongres van Amsterdam en het kongres van Mechelen; heeft het eene tegen het andere overgesteld, als het toonbeeld der vrijheid aan het

---

[1] Jan de Graan liet zich hooren op het Nationaal Koncert in het Park. Van *Richard de Derde* werden in den Stadsschouwburg een paar bedrijven vertoond.

toonbeeld van den dwang; heeft het laatste in de schaduw, het eerste in een voordeelig licht geplaatst; zoo voordeelig en behagelijk, dat het vuurwerk aan de boorden van den Amstel er wel een weinig door overschaduwd is geworden. Doch is dan wezenlijk het onderscheid zoo groot tusschen: *Vivent les jésuites!* en: *A bas les jésuites!* Tusschen: *Il nous faut des couvents*, en *Il nous faut des écoles?* De ijver-zelf waarmede men de tegenstelling deed uitkomen, verried, dat men zich bewust was van eene reeds bestaande konkurrentie. Waartoe bovendien die punten van vergelijking, ontleend aan het katholiek en belgisch Mechelen? De jongste algemeene vergadering van het protestantsch zendelinggenootschap te Rotterdam — want het staat geschreven, dat de twee groote koopsteden des rijks elkander in alles naar de kroon zullen steken — is tot op zekere hoogte het harmonisch voorspel geweest van het Amsterdamsch kongres. In beide zamenkomsten was de konfessie zoo goed als zoek. In beide deed men belijdenis van te gelooven, en met warmte te gelooven, zonder juist te weten wat. Beiden waren openbare zittingen van filanthropische genootschappen tot verbreiding van zaligmakende waarheden.

De schier onbeperkte bijval, dien een Nederlandsch redenaar vond, toen hij in de derde der algemeene vergaderingen het voorstel deed, aan de bestaande vijf sektien eene zesde sektie toe te voegen voor wijsbegeerte en godsdienst, is het min of meer kerkelijk karakter der Internationale Vereeniging nog nader in het licht komen stellen. — Waarom applaudisseert gij niet mede? vroeg ik aan een Franschman nevens mij. Acht gij het niet van gewigt, dat ook godsdienstige kwestien in dit genootschap ter spraak gebragt worden? Stemt gij het den redenaar niet toe, dat het eene bedroevende zaak zou zijn, indien men in de 19de eeuw niet spreken kon over religie zonder aanstonds woorden te krijgen? — Zijn antwoord bestond in de orakelspreuk: *A toutes les questions imaginables il y a une issue; seule, la question religieuse est une impasse.* — Onwaardig kongressant! prevelde ik, op zijn vlaamsch.

Ieder toch die met hart en ziel lid van de Internationale Vereeniging is, beschouwt haar als eene kerk der toekomst. Van onzen geëerbiedigden koning is door den voorzitter getuigd, dat

hij door het openstellen van zijn paleis voor de algemeene en verdere zittingen van het kongres, niet meer of minder gedaan heeft dan »zich verdienstelijk maken ten opzigte van het menschdom": een lof, die slechts binnen zekere grenzen aan Mohammed en Boeddha toekomt. Voorts heeft men hier niet langer te doen met het lastig voorschrift van den apostel Paulus: bedilziek vrouwenhater, die in de vergaderingen der gemeente het schoone geslacht het spreken verbood. Eindelijk en voornamelijk: de Babelsche spraakverwarring, die in andere kerken de prediking der waarheid belemmerend in den weg staat, heeft hier plaats gemaakt voor een nieuw Pinksterwonder. De kerk der toekomst spreekt Fransch; en slechts voorloopig wordt aan dezen en genen partikularistischen brekebeen, die het algemeen idioom niet magtig is, een tolk gegund.

De goede trouw, waarmede sommigen zich van het begin af bij de Internationale Vereeniging aangesloten hebben en ook voor de toekomst zich aan haar verbonden rekenen, is volkomen. Er zijn kongresleden, die dezen debating-club werkelijk als een algemeen intellektueel parlement beschouwen, en zich in gemoede boos maken, wanneer gij verklaart, de zaak niet zoo ernstig te kunnen opnemen. Een hunner heb ik hooren beweren, dat indien de algemeene vergaderingen, waar, in onderscheiding van de sektie-vergaderingen, het groote publiek op afkomt, werkelijk niets anders waren dan eene oratorische representatie, hoofdzakelijk ingerigt *pour l'amusement des dames*, hij aanstonds zijn lidmaatschap opzeggen en nimmermeer den drempel der Internationale Vereeniging overschrijden zou. Doch zulke geloovigen zijn er niet veel! Andere leden, ofschoon even ijverig, hebben andere en aardscher bedoelingen. Het Amsterdamsch kongres is in sommige opzigten een dekmantel van bijoogmerken geweest. Aan den voet of aan de spits van de vijfentwintig vragen des programma's, stond voor menigeen in onzigtbaar schrift het daarom niet onduidelijk alternatief te lezen: Zal ik bij deze gelegenheid eene Hollandsche dan wel eene Belgische dekoratie magtig worden? — Sommige Vlamingen waren gepikeerd, omdat sommige Walen, leden of vrienden van het hoofdbestuur, reeds in de openingsvergadering het Fransch hadden weten te doen aannemen als de al-

gemeene taal van het kongres. Voor de Vlaamsche zon, die er op gerekend had in Nederland haar licht te doen schijnen en den Franskiljonschen flikkerglans eens duchtig in de schaduw te stellen, was deze verduistering eene gevoelige teleurstelling. — Er waren Fransche moderaten, die gaarne in het volgend jaar te Parijs vergaderen wilden, en Fransche ultra's, die het napoleontisch regiment deze zegepraal niet gunden; waarop het hoofdbestuur in vollen ernst aan de vergadering mededeelde, dat het voor 1865 nog geen keus had gedaan — tusschen Luik en Turin! — Er waren Nederlandsche liberalen, die er een geheimen schik in hadden, hunne deftige politieke tegenstanders fatsoenshalve te zien fraterniseren met uitheemsche demokraten; en Nederlandsche konservatieven, die meesmuilden om den trek, door hunne medewerking aan de liberalen van alle windstreken gespeeld.

En wat zal ik zeggen van de redenaars? Gaston betrad onvoorbereid het spreekgestoelte, zeide hij; en men hoorde hem improviseren *ce qu'il avait improvisé vingt fois.* Jasmin verzekerde, dat hij zich ondersteund gevoelde *par la sympathie de l'auditoire*; en alleen aan die omstandigheid ontleende hij den moed, gedurende vijf kwartier het woord te voeren. Zijne rede vonkelde van vernuft; en ten bewijze dat het hem daarbij niet aan hart ontbrak, ontknoopte hij zich den rok en legde, *avec des larmes dans la voix*, de hand op zijn gebloemd fluweelen vest. Jan, minder sentimenteel, deed zich schrappen van de lijst der sprekers, zoodra hij bespeurde, dat Piet niet vóór maar na hem ingeschreven was. De onvoorzigtige Piet verklaarde daarop ook zijnerzijds, af te zien van het woord; hetgeen Jan gelegenheid verschafte, op zijn besluit terug te komen, en de goede gemeente in den waan te brengen, dat hij even als Gaston kersversch aankwam uit Parijs of Brussel.

Voorts was het een peletonvuur van hoffelijkheden. De vreemdelingen maakten eindelooze komplimenten aan de Hollanders. Om strijd noemden zij ons vaderland *cette terre classique de la liberté.* Waren de inlandsche redenaars jong, men gewaagde met lof van hunne talenten, en van *la position élevée qu'ils occupent dans ce pays, malgré leur jeunesse.* Liep er een oude onder, besneeuwd van kruin, hij heette *l'illustre vieillard à qui j'ai l'honneur de*

succéder à cette tribune. Volkomen eerlijk waren alleen de festiviteiten. De *rout* in Frascati was eene loyale mystifikatie; de gala-voorstelling in den schouwburg eene gulle bekentenis van ons dramatisch onvermogen. Doch ook het nationaal koncert was opregt in zijne schoonheid, het Glazen Paleis in zijne gasverlichting, de afscheidsmaaltijd in zijne feestelijke stemming.

Zou men gelooven, dat in eene vereeniging tot bevordering der *sciences sociales*, opgerigt in de 19de eeuw, aan de *sciences exactes* geen afzonderlijke sektie gewijd is? Men spreekt hier over staathuishoudkunde en wetgeving, over kunst en letteren, onderwijs en opvoeding, liefdadigheid en hygieine. Eerlang zal men ook eene plaats openstellen voor de theologie. De natuurwetenschappen, daarentegen, met de historische de meest eigenaardige van onzen tijd, missen hier een eigen orgaan.

Evenwel is dit geen reden, de instelling zelve te veroordeelen of onbruikbaar te achten. Wat niet is kan komen; en daarbij, niemand maakt zich hersenschimmen omtrent het wetenschappelijk karakter der Associatie. Voor zoo ver zij niet is een gemaskerd politiek genootschap, een antiklerikale hefboom, een strijdperk voor gekwetste, of voldane, of nog onvoldane persoonlijke ijdelheden, is zij in den grond der zaak niets anders dan een kollegie tot oefening in de uiterlijke welsprekendheid.

Aan den eenen kant is dit haar voorname waarborg voor de toekomst: het gesproken woord is eene echte levenskracht en kan in behoeften voorzien, die zelfs de journalistiek niet in staat is te bevredigen. Doch tevens is de Vereeniging dien ten gevolge tot altoosdurende onvruchtbaarheid gedoemd. In een ernstig parlement behoeft men geen redenaar te zijn, om ingang te verschaffen aan eene gedachte. Karakter en kunde doen daar meer af, dan uitwendige gaven. Doch op kongressen als het Amsterdamsche, waar de spreker zich niet geplaatst ziet te midden van ambtgenooten en deskundigen, maar tegenover een in weerwil van zijne welwillendheid en van zijne belangstelling onbevoegd publiek, is de keus tusschen *un succès oratoire* en *un échec oratoire* de eenige die hem gelaten wordt. Wie in zulke bijeenkomsten waarheden predikt in een onbehagelijken vorm, wordt niet aangehoord. Daarentegen kan hij, die er met nadruk en gemak het woord weet te voeren, straf-

feloos de onbeduidendste algemeenheden en de jammerlijkste sofismen verkondigen. Spreek over welk onderwerp gij wilt, in welke rigting het zij: mits gij in uwe soort een redenaar zijt, kunt gij u van te voren verzekerd houden van den bijval der schare. De meest uiteenloopende meeningen, de meest volstrekt tegenstrijdige stelsels, zijn te Amsterdam onmiddellijk na elkander door dezelfde personen met dezelfde geestdrift toegejuicht. Niet uit domheid; maar omdat in gemengde vergaderingen van deze soort, het redenaarstalent uit den aard der zaak op den voorgrond staat, en het hier niet de vraag is, wie het meeste verstand van de kwestie heeft, maar wie de geoefendste spreker is.

Slechts in twee of drie opzigten kan de Internationale Vereeniging eenig nut stichten. Zij is een *Oefening kweekt kennissen* op uitgebreide schaal; en al komen er door haar toedoen geen huwlijken of eeuwige vriendschapsverbonden tot stand, zij doet aangezigten aanschouwen, betrekkingen aanknoopen, persoonlijke vooroordeelen wegvallen, en daardoor kleine voorwaartsche bewegingen maken op den weg der algemeene beschaving. Hoe onwaarschijnlijk voorts de zaak wezen moge, het blijft gebeurlijk, dat iemand op zulk een kongres gelegenheid vinde, een waarlijk vruchtbaar denkbeeld onder de menigte te brengen. De wegen der waarheid zijn niet altijd onze wegen, en er steekt achtbare wijsheid in de oude christelijke spreuk, dat men den dag der kleine dingen niet verachten mag.

Voor ons Hollanders kan bovendien de Internationale Vereeniging sommige vruchten afwerpen, waarop van te voren niet door ons gerekend is. Te Amsterdam is het gebleken, niet het minst uit de koloniale debatten, dat het buitenland in eene bijna volslagen onwetendheid verkeert omtrent onzen eigenlijken toestand; en te gelijk, dat wij tegenover de vreemdelingen niets vermogen, indien wij ons niet met vaardigheid en waardigheid weten uit te drukken in het Fransch. Dit zij ons een spoorslag. Wie weet of wij over een tiental jaren niet in staat zullen zijn, de goede zaak van onze nationaliteit te bepleiten voor eene Europesche vierschaar?

1864.

H. DE VEER.

H. De Veer. Trou-Ringh voor 't Jonge Holland, 1876. Derde Druk. — Overtroffen. Roman van H. De Veer. Premie van het Nieuws van den Dag voor 1877. Niet in den handel.

De titel van *Overtroffen* had behooren te luiden: *Niet-geadopteerd;* in welk geval de moraal van den roman geweest zou zijn, dat wanneer een jong cœlibatair van fortuin, die zich vrijwillig met de opvoeding eener vondeling belast, dit kind niet openlijk als het zijne aanneemt en er nogtans eene jonge dame van maakt, hij haar en zich zelven, door dat halve werk, aan allerlei onaangenaamheden blootstelt.

Doch dat geeft de heer De Veer u niet toe. Willem van Hout is de held van zijn roman; en hij laat dit toonbeeld van edelmoedigheid de veertig, en meer dan de veertig halen, zonder dat de gedachte aan zijne eigen sterfelijkheid, en aan den staat van berooidheid, waartoe zijn pleegkind, Marie Brand, door zijnen dood zich veroordeeld zou zien, ooit bij hem opkomt. Niet-alleen verzuimt Van Hout, door eene inschrijving op het Grootboek, de toekomst van Marie in elk geval te verzekeren; maar eerst wanneer hij achttien jaren lang Europa en Amerika heeft doorgezworven, valt, bij gelegenheid van een nader verblijf

in Zwitserland (bl. 244), hem eindelijk in, dat hij bij zijne terugkomst in Nederland met een notaris behoort te gaan spreken. Wat adopteren betreft, — hij en de schrijver vermoeden zelfs niet, dat zoo Van Hout ten opzigte van het meisje zich werkelijk als een man had willen gedragen, het zijn pligt zou zijn geweest, in dien zin de noodige formaliteiten te vervullen.

Waarom gebeurt dit niet? Waarom maakt De Veer een held, van iemand die hoogstens een goedaardig en welmeenend jongmensch genoemd kan worden?

De beste verklaring is, dat den schrijver eene andere zedeles voor den geest zweefde; eene zedeles op eigen hand; en dat hij, om die in beeld te kunnen brengen, noodig had, zijn hoofdpersoon te laten optreden in het karakter, welks flaauwheid wij leerden kennen. Hem hinderde dit niet; want hij keurde, vreemd genoeg, Van Hout in het geheel niet flaauw.

Wanneer de scheepstimmerman Bartels, met verachting van zijn eigen leven, in het brandende huis No. 347 springt, en hij de kleine Marie van een gewissen dood redt, dan vindt Van Hout, jeugdig en niets uitvoerend Amsterdammer van goeden huize, deze daad van den knaap uit de volksklasse poëtisch flink; wat hem vereert. Hij neemt zich voor, een ander, minder onbeduidend, minder zelfzuchtig leven te gaan leiden. In de eerste plaats trekt hij zich te dien einde het lot van het kind aan, hetwelk uit de lucht in zijne armen is komen vallen en blijkbaar aan niemand op aarde toebehoort. Doch daar blijft het niet bij. De zucht, den plebejer te evenaren, doet het lid der *jeunesse dorée* bij die daad van goedheid eene daad van kloekheid voegen. Hij rukt zich los uit zijne nietige, geldverkwistende, ledigloopende Amsterdamsche omgeving, en gaat door reizen eene intellektuële opvoeding voltooijen, die werkelijk aanvulling behoefde. Komt hij na veeljarige afwezigheid weder voor goed in Nederland, en vindt hij Marie eene bloeijende schoonheid geworden, even lief als beschaafd, dan keert hij Amsterdam den rug toe, en begraaft zich met haar, die hij voor zijn nichtje uitgeeft en die zelve niet weet dat zij eene vondeling is, op Vredenhof, eene buitenplaats bij een dorp. Daar wordt zij ondershands ten huwlijk gevraagd; en nu beginnen de moeijelijkheden. Van Hout moet aan de groot-

moeder van den jongeling, die in stilte Marie tot vrouw begeert, opbiechten wie en wat zij is; en het huwlijk springt daardoor af. Thans is het *mijn* beurt! denkt Van Hout. Of neen, dit denkt hij niet; doch hij maakt zich zelven wijs, dat het geschiktste middel om Marie voor het vervolg uit hare valsche maatschappelijke positie te verlossen is, zelf haar ten huwlijk te vragen. Zij is de twintig nog niet binnen-, hij de veertig al voorbijgestevend; doch hij bemint haar met al het vuur, waarmede een ongehuwd man van die jaren, die veel van de wereld gezien, maar zich niet aan uitspattingen schuldig heeft gemaakt, een zeer jong meisje beminnen kan: hoe jonger hoe liever. Hij zal haar gaan vragen, en vleit zich reeds met haar jawoord, wanneer het blijkt, dat een vriend en tijdgenoot van het jonge mensch, wiens grootmoeder van eene verbindtenis met Marie had afgezien, hem vóór is geweest. Marie bemint Maurits, en Van Hout mag toezien. Zal Van Hout zich deze gelegenheid om den ruigmuts Bartels niet slechts te evenaren, maar te overtreffen, onwaardig toonen? Neen! Hij slikt zijn hartsgeheim op (arme kerel!), onderzoekt of Maurits bestand is tegen de openbaring van Marie's proletariaat, en geeft, wanneer hem blijkt van ja, zijne toestemming tot het huwlijk. Overtroffen!

De lezer houdt mij niet voor zoo onheusch, dat ik het genoegen der kennismaking met den gang van het verhaal voor hem heb willen bederven, door er een overzigt van te geven. De Veer's roman is een boek van meer dan driehonderd kompres gedrukte bladzijden, en over negen tiende gedeelten van hetgeen er in te lezen staat heb ik gezwegen. Mij was het alleen om toelichting van den titel te doen, en daarbij om het regt, te mogen vragen: Ziet gij wel dat de schrijver de waarschijnlijkheid en het karakter van zijnen held heeft prijsgegeven voor het voordeel, dezen een zedelijk-romantisch offer te kunnen laten brengen? — Ware Van Hout een man geweest, en daarbij een man van zaken, dan zou hij Marie voor zijn kind erkend en ingezien hebben, dat indien zij vernederingen onderging, niemand anders dan hij daar aansprakelijk voor was. Maar had hij haar erkend, dan zou hij welstaanshalve niet op haar hebben kunnen verlieven; en, mogt hij haar niet anders beminnen dan als zijn kind, dan viel de

gelegenheid, Bartels te overtreffen, in het water. De Veer nu wilde, dat Bartels overtroffen zou worden: het natuurkind door den man van beschaving, het volk door de kern der natie, de vierde stand door den derden, de fysieke held door den morelen, Bartels door Van Hout.

Het is in zichzelf niet af te keuren, dat een romanschrijver vrede sluit met de onwaarschijnlijkheid, en zelfs haar met opzet te baat neemt, ten einde een hetzij komisch, hetzij pathetisch effekt voor te bereiden en te weeg te brengen. Maar geheel en al in den haak is het toch niet, en romanschrijvers van den eersten rang versmaden zulke hulpmiddelen. Bij hen zijn de effekten een natuurlijk gevolg van natuurlijke voorvallen, beurtelings beheerscht en ondergaan door natuurlijke karakters. De onwaarschijnlijkheid van dien Van Hout is te grof, althans voor een roman; met welke beperking ik bedoel, dat Van Hout, voorgesteld door een geoefend akteur, als tooneelheld misschien zou kunnen voldoen.

Evenals uit Johan Gram's *Haagsch fortuin*, ware ook uit De Veer's *Overtroffen* een tooneelstuk te trekken, minder naar het vaudeville, meer naar het drama of naar de zeden-komedie overhellend. Daartoe zou het voldoende zijn, de achttien middelste hoofdstukken, die tamelijk triviaal zijn uitgevallen, weg te laten, en de vijf eerste, met tusschenvoeging van eenige onmisbare bijzonderheden, als aan te schuiven tegen de laatste. Die laatste en die eerste behelzen veel goeds en schoons, en niets van hetgeen in den roman blijvende waarde bezit, zou op die wijze verloren behoeven te gaan.

Een aanmerkelijk beter boek dan De Veer's *Overtroffen* vind ik zijn *Trou-Ringh voor 't Jonge Holland*, nu reeds voor de derde maal gedrukt en derhalve dat zekere stadium ingetreden, waarbij voor een werk de burgerschapsregten aanvangen.

Vergeleken bij den opgang van het werkje van Gustave Droz, waarvan de *Trou-ringh* eene navolging of verdietsching is, en dat reeds meer dan zeventig uitgaven beleefde, is een derde druk niet veel. Maar wèl, wanneer men let op ons zooveel kleiner publiek en op den aard van De Veer's geschrift.

De titel van den *Trou-ringh* is eene herinnering aan Jacob Cats, maar de inhoud geeft slechts ten deele wat de titel belooft.

Wij allen weten, dat indien Cats heden ten dage overluid werd voorgelezen in de kringen, voor welke De Veer's *Trou-Ringh* bestemd is, de volwassen meisjes bloedrood zouden worden, en de volwassen jongens elkander zouden aanstooten met den elboog. Had het in De Veer kunnen opkomen, een zuiver Catsiaanschen triomf te behalen, zijn boek zou op dit oogenblik reeds veel méér dan driemalen gedrukt zijn.

Bij al zijne onhebbelijkheid is Cats naief, en De Veer niet. Dat maakt een groot verschil. Daarbij bezit De Veer wel geest, en zekere heerschappij over de taal, maar niet genoeg om zich met den auteur van *Monsieur*, *Madame et Bébé* te kunnen meten. Het zou reeds eene verdienste zijn, onder die twee kapitale tekortkomingen niet te zijn bezweken; het is er eene wezenlijke, ze overwonnen te hebben.

Hoewel De Veer zijnen *Trou-Ringh* uitgaf onder zijn eigen naam, moet men hem lezend toch evenmin aan zijne persoonlijke lotgevallen denken, als onder het lezen van Pauwels Forestier aan Alberdingk Thijm, van Jonathan aan Hasebroek, van Hildebrand aan Nicolaas Beets, van den Ouden Heer Smits aan Lindo, van Spiritus Asper aan Lublink Weddik, van Chonia aan Kinderman. Waarheid en verdichting, daar houd ik het voor, vloeijen in den *Trou-Ringh* dooreen. Alleen het gezigtspunt, waaruit deze fantasien genomen zijn, is persoonlijk. Het zijn levensbeschouwingen van een modern theoloog — op non-aktiviteit. Met opzet voeg ik er dit laatste bij, omdat de schrijver niet geacht wil worden met zijn kerkgeloof gebroken te hebben, al steekt hij met de theologie een weinig den draak:

»Ik heb ook in 't kerkelijke mijn campagnes gemaakt en »verzeker u, dat ik niet achter ben gebleven. In mijne jeugd »waren de Groningers aan de spits... Ik heb met de keurbende »mijner tijdgenooten die Groningers onder den voet geloopen, »en met al de onbarmhartigheid en den overmoed, welke aan »zoo'n jonge keurbende alle eeuwen door schijnt eigen geweest »te zijn, op mijn tijd den staf gebroken over die geantiqueerde »Groninger theologie. Daarop hebben wij ons met hart en ziel »in den strijd tusschen Scholten en Opzoomer geworpen. We »hebben onze portie leerstellige godgeleerdheid doorgeslikt. We »hebben de taaiste brokken moraal met het helderste en fijnste

»merk onzer jongensphilosophie overgoten. Vervolgens hebben »wij hulde gebragt aan elken nieuwen Duitschen theoloog en »elken Franschman die de wereld verbaasde met zijn fonkel- »nieuwe wijsbegeerte. Ik heb beurtelings ieder der evangelisten »tot den oudsten en meest oorspronkelijken benoemd, en sta »heden, in het centrum van mijn levenstijd, precies gelijk met »den meest geavanceerden christen. Niemand die 't van mij »wint in consequentie, in scherp redeneren, in naauwkeurig »onderscheiden... niemand!"

Men zal mij toestemmen, dat dit niet bijzonder geestig is. Het haalt niet bij de anti-kerkelijke scherts van Droz, die óók een kerkelijk verleden achter den rug heeft, zegt men. Het reikt niet hooger dan de luimige theologie van Spiritus Asper weleer, in den toen pas opgerigten *Tijdspiegel*. Maar het staat er woordelijk zoo, en men leert er het uitgangspunt van den schrijver door kennen.

»We hebben hulde gebragt aan elken nieuwen Duitschen theo- »loog en elken Franschman, die de wereld verbaasde met zijn fon- »kelnieuwe wijsbegeerte."... Ik hoop dat mijne lezeressen niet boos zullen worden, wanneer ik dit de taal, niet van een man, maar van eene onverstandige vrouw noem. Niet van een man: bij al het goede in den *Trou-Ringh*, vertoont dit gebrek er zich te veelvuldig.

De *Trou-Ringh* is geboren uit eene Fransche inspiratie, betaalt tol aan Duitsch gevoel, aan Duitschen arme-zondaars-humor, en kon geschreven zijn door eene ongehuwde Engelsche dame. Met dit laatste bedoel ik een kompliment, in zoover De Veer het hagchelijk onderwerp zijner keus zoo kiesch behandeld heeft, dat de preutschheid zelve zijne sekretaresse had kunnen wezen. Maar er is eene schaduwzijde. Ten einde niet uit zijne ongehuwde Engelsche damesrol te vallen, verzwijgt De Veer zeer veel; zóóveel, dat ons geloof aan zijne naieveteit er bij inschiet. Dat veertienjarig jongentje in het eerste hoofdstuk kijkt niet alleen naar vrouwelijke schoonheden, waar veertienjarige jongentjes geen oog voor hebben, maar slaat in den persoon des schrijvers schoonheden over, waarop de aandacht van zulke jongentjes in de eerste plaats gewoon is te vallen. De Veer vindt ongetwijfeld fraai, wat Proudhon in *Amour et Mariage* verhaalt en ik de vrij-

heid neem onvertaald af te schrijven: »J'ai eu le bonheur d'avoir »une mère chaste entre toutes et, malgré la pauvreté de son »éducation de paysanne, d'un sens hors ligne. Comme elle me »voyait grandir, et déjà troublé par les rêves de la jeunesse, »elle me dit: *Ne parle jamais d'amour à une jeune fille, même »quand tu te proposerais de l'épouser.* Je fus longtemps à com- »prendre ce précepte, absolu dans son énoncé, et qui proscrivait »jusqu' à l'excuse du *bon motif.* Comment l'amour, cette chose »si douce, pouvait-il être réprouvé par la bouche d'une femme? »D'où tenait-elle cette morale austère? Jamais, je le déclare, »je n'ai lu ni entendu rien de cette force. Prétendait-elle que »des époux ne dussent pas s'aimer?... Eh! non: elle avait »deviné, par un sentiment élevé du mariage, ce que l'analyse »philosophique nous a demontré: que l'amour doit être noyé »dans la Justice; que caresser cette passion, c'est s'amoindrir »soi-même et déjà se corrompre; que par lui-même l'amour »n'est pas pur; qu'une fois son office rempli par la révélation »de l'idéal et l'impulsion donnée à la conscience, nous devous »l'écarter, comme le berger, après avoir laissé cailler le lait, »en retire la présure; et que toute conversation amoureuse, »même entre fiancés, même entre époux, est messéante, des- »tructive du respect domestique, de l'amour du travail et de »la pratique du devoir social."

Al zou iemand *Monsieur, Madame et Bébé* niet wenschen geschreven te hebben, tegen Proudhon erkent een ieder in de litteratuur het goed regt der »vrolijkheden", waarvan Droz in zijne voorrede gewaagt. Droz' vrolijkheden *zijn* vrolijk: dat is hare vrijspraak. Doch De Veer, die noch Droz noch Cats aandurft; die voor het gekruide van den een en het ongezoutene van den ander, zouteloosheden in de plaats geeft, — De Veer had de les van Proudhon ter harte behooren te nemen, en de acht of negen eerste hoofdstukken van zijn *Trou-Ringh*, die van een onopregt gymnasiast zijn, achterwege moeten laten. Dit suikerwater smaakt niet. Te minder omdat de lezer, gelijk ik zeide, den indruk ontvangt, dat de auteur aan de maagdelijkheid van zijn eigen oranjebloesem maar half gelooft, en bijoogmerken oorzaak zijn geweest, dat hij zijn Fransch model slechts uit de verte volgde.

Van de hoofdstukken, die men uit het eerste gedeelte van den *Trou-Ringh* zou wenschen te zien verdwijnen, moeten er twee uitgezonderd worden: *Ook een vrouwenleven* en *Mijn neef de celibatair*. Met name die *Neef* is sedert het verschijnen van *Overtroffen* onmisbaar, in zoo ver men er uit zien kan, welke, sedert Marie met Maurits trouwde, naar alle gedachten de verdere levensloop van Van Hout geweest is.

De bundel behelst nog andere fraaije stukken. Onder de huiselijke tafereelen wijs ik op *Klein Vrouwtje gaat heen* en *Met ons beidjes*. Onder de typen, op *Een echte wildzang* en *Mijn vriend Tubal*. Al de genoemde munten door fijne waarneming, zuiver gevoel, gelukkige zegswijze uit. Zij en huns gelijken verzekeren den *Trou-Ringh* een lang leven.

»Ik moet eens en voor altijd verklaren", zegt de auteur halverwege zijn boek, »dat ik niet schrijf voor lezers, die min »of meer verzot zijn op de verrassingen en verschrikkingen van »het romantisme, of op de enormiteiten der jongste realistische »school. Ieder heeft zijn smaak, en de mijne kan zich, ondanks »'t talent van velen harer aanhangers, maar niet gewennen »aan 't geen ze ons voorzetten."

Dat is zeer humaan gevoeld, en in dienzelfden welwillenden toon zijn al de goede partijen van den bundel geschreven. Bovendien zegt de auteur de waarheid. Hij is blijkbaar zoomin een realist als een romanticus. Veeleer een idealist. Gelijk Dr. Kuyper naar die van het kalvinisme, streeft De Veer naar de rehabilitatie van rozengeur en maneschijn.

Dit is geen scherts, maar de getrouwe beschrijving der hoofdgedachte van den *Trou-Ringh*. Indien de heer De Veer ooit een ijverig theoloog geweest is, dan is hij het nu niet meer. Zelfs voor het anti-kalvinisme zou hij thans ongaarne in de bres springen, indien al voor het anti-papisme. Alleen is hem van *les abords du sanctuaire*, zekere zalving bijgebleven. Maar het is hem onverschillig, of vrienden al dan niet beweren, dat zijne begrippen nog altijd eenigzins „naar den kansel" rieken; eene uitdrukking, zegt hij, zich het verwijt in het minst niet aantrekkend, die »in het oog van sommige moderne wijsgeeren het lot van een bepaald soort van denkbeelden en inzigten voor goed beslist." Hij heeft zijn geloof behouden, en daarmede uit.

Voor het overige is hij geheel en al lid van de groote menschelijke maatschappij geworden; en een levend lid, naar hij hoopt.

Het echtgenoot-en-vader-zijn wordt zeer hoog door hem opgevat. Hij is een onbepaald vereerder van het huisgezin; beschouwt het als een uitnemend voorregt, zonen en dochteren niet slechts te voeden, maar ook op te voeden, en heeft tegen de moderne zamenleving, met welke hij in de meeste andere opzigten dankbaar dweept, één grief: dat zij namelijk te weinig poëzie in het huwlijk legt. Dit is wat hij bedoelt, wanneer hij tegen de miskenning der 19de eeuw den rozengeur en den maneschijn in bescherming neemt. Vindt men in Engeland *match-making women*, de heer De Veer is een *match-making man* geworden. Hij heeft in de litteratuur een *bureau de mariage* geopend. Maar het Fransche bedrijf, met Engelsche plegtigheid door hem ter hand genomen, moet, om aan zijne verwachting te beantwoorden, worden uitgeoefend in Duitschen geest. Wil men van sentiment, wil men van sentimentaliteit spreken, daarover zal hij zich niet verledigen te redetwisten: maar hij voorspelt geen zegen aan huwlijken, bij het aangaan waarvan te eenemaal datgene ontbreekt, waarvan men in de poëzie van Rhijnvis Feith teregt het overdadige berispt.

Met De Veer's huwlijks-idealen kan ik mij over het algemeen beter vereenigen, dan met zijne denkbeelden omtrent opvoeding, vooral van jongens. »Eerlijk gezegd weet ik niet wat heerlijker »is", roept hij uit, »de vader te zijn van een minister, of eene »lieve, degelijke huisvrouw te hebben grootgebragt, al dacht »ik er in mijne droomen der toekomst wel eens anders over." Mij dunkt, een Nederlandsch vader van den tegenwoordigen tijd, behoort het niet als het toppunt van geluk te beschouwen, indien zijn zoon minister wordt. Door buitensporige konsumtie van dienaren der Kroon hebben drie Europesche landen zich in onzen leeftijd belagchelijk gemaakt, en Nederland is één daarvan. Doch ik heb minder bezwaar tegen de betrekking, dan tegen het beginsel. Goede ministers worden niet gemaakt, maar geboren. Het is geen ambt, waarvoor men iemand kan opleiden. Vorming van den geest en het gemoed hunner zonen, is het eenige waarmede vaders zich hebben bezig te houden, het overige aan de omstandigheden en aan de Voorzienigheid overlatend. Natuurlijk

vindt De Veer dat óók; maar hij meent het niet ernstig genoeg. Hij gaat voor zijn zoon, den aanstaanden minister, te vroeg en te gezwind uit den weg. »Meneer mijn zoon," zegt hij, sprekend van een gefingeerden knaap van zeventien jaren, die de wereld den rook van duurder sigaren in het gezigt blaast, dan zijn vader zich durft permitteren, »meneer mijn zoon heeft »chemie geleerd, en weet van de natuurkunde meer, dan in »mijn jeugd een professor. Als ik 't nu en dan eens waag, »over economie met hem te praten, dan heeft hij mij en zich »zelven binnen een kwartier vastgeredeneerd. Als wij over de »politiek van den dag spreken, weet hij het altijd beter dan ik, »en is hij mij zeker een halve el (ik wil zeggen meter) vooruit. »'t Is waar, mijn zoon is altijd eerbiedig, zijn opmerkingen »worden met de meest mogelijke bescheidenheid gemaakt. Als »er een ander bij is, een van mijn vrienden en tijdgenooten »bijvoorbeeld, dan zwijgt hij. Ik heb mij volstrekt niet over »hem te beklagen; hij is zoo ordentelijk en beleefd als ik maar »wenschen kan.... Mijne kennissen feliciteren mij, dat ik »zoo'n flinken, knappen jongen heb, die zich naar zij bewe»ren, gunstig van vele anderen onderscheidt.... Toch, ik »vertrouw 't niet regt. Ik ben zeker, dat de jongen mij ouder»wetsch en achterlijk vindt; dat hij zwijgt, omdat ik zijn »vader ben, maar in zijn hart denkt, dat ik in wijsheid en »inzigt beter zijn zoon kon wezen. Ik verbeeld mij, dat hem »dit nu en dan op de lippen zweeft... Hij heeft een open zin »voor al wat schoon en goed en edel is; al vind ik hem nu »en dan wat verwaand, ik wil dat in 't oog houden. Meneer »mijn zoon zegt dat hij gaarne iets *doen* wil, dat de *daad* het »symbool van zijne eeuw moet worden; en ik geloof, dat daarin »stilzwijgend de opinie ligt opgesloten, dat wij ouderen wel »wat veel gepraat hebben; dat wij, in evenredigheid van ons »praten, bedroefd weinig hebben uitgevoerd. Welnu, ik wil »mijnheer mijn zoon gaarne de gelegenheid geven, te toonen »wat hij wil en kan."

Vind ik dit slechte litteratuur? Zoo weinig, dat al wordt De Veer nog zoo oud, hij mijns inziens nimmer een beter boek dan dezen *Trou-Ringh* zal schrijven. De *Trou-Ringh* is de uitdrukking van een persoon en tegelijk van eene rigting; een

geschrift, dat eenmaal zal worden medegeteld in onze nieuwere litterarische geschiedenis. Maar juist omdat ik niet geloof, dat meneer De Veer Junior, al is de *Trou-Ringh* dan geen meesterstuk, bij gelegenheid in staat zal blijken, het zijnen heer vader te verbeteren, kan ik niet wel verdragen, dat die vader zoo vele buigingen staat te maken voor zijn zoon. Wat hamer, iemand van vijf-en-veertig à vijftig jaren, — de ouderdom dien men onwillekeurig den genitor van een knaap van zeventien toeschrijft, — behoort niet aldus in de kracht van zijn leven te abdiceren. Heeft hij naar zijne eigen bekentenis zijn tijd weleer verbabbeld, laat hem zijne schade trachten in te halen. Maar hij strijke de vlag niet! Dat is niet van een man, niet van een vader; en het deugt niet voor het kind. Hebben de vaders grieksch en latijn geleerd, en leeren de jongens tegenwoordig chemie en natuurkunde, dat staat gelijk. Wat zoo'n knaap van staathuishoudkunde weet, kan voor het land een zegen worden, maar is voorshands zijn en 's lands bederf; en wanneer hij medepraat over de politiek van den dag, dan behoort met een roomtaartje en een glaasje curaçao hem de mond gestopt te worden. Dat zwakke in den *Trou-Ringh* hindert mij; en zoo ik niet wist, dat boeken maar boeken zijn, — ofschoon zij altegader daden behoorden te wezen, — ik zou tot de vaders en de moeders zeggen: Haalt aan de fraaije bladzijden in De Veer's humoristischen roman uw hart op, maar laat hij als opvoedkundige u tot afschrikkend voorbeeld dienen!

Voor iemand die over het huwlijk schrijft, dunkt mij, verkeert De Veer in de regte stemming. Zijne wenschen waren in den aanvang bescheiden, en bij het opmaken der rekening, aan het slot, is hij met weinig tevreden. Dat is het middel, alles te laten medevallen. Wanneer na achttien jaren en negen maanden huwlijks de kinderen van zijn ander-ik, origineel genoeg, in afwachting van een Christoffel-zilveren feest, — dat aan het echt-zilveren vooraf moet gaan, — een Berlijnsch-zilveren improviseren, dan vinden bruid en bruidegom dat symbool niet onaardig. »Berlijnsch zilver! Ja, dat was, zoo-»als ik zei, het metaal waaruit ons huwlijksleven bestaan had; »vreugde en leed, kleine verrassingen en groote zorgen, groote

»uitkomsten en kleine angsten, duizend vriendelijkheden en even »zoo vele teleurstellingen."

Dit staat niet hoog. Poëtischer is de bruid, die eene maatschappelijke positie en een lang leven ten offer brengt aan de liefde: »Één dag in Uwe voorhoven is beter dan duizend elders!" Poëtischer de bruidegom, die levenslang in zijne droomen een lieven mond aanschouwt, zich tot het jawoord plooijend: »Jeruzalem, indien ik U vergete!" Doch de poëzie, waarmede De Veer zich vergenoegt, is eene *moyenne* van poëzie. Het stuit hem niet, dat »de sylphide van weleer ondertusschen veran»derde in een mollig, dik vrouwtje, dat, altijd bedrijvig en »altijd druk, niets ongeschikters en misdadigers kent dan jonge »dames, die 's nachts de droomen van het laatste bal zien »verdringen door die van het concert van morgen." Wat het voornaamste is: hij heeft gevoel voor vrouwelijke bekoorlijkheid op alle leeftijden en onder alle vormen. Van eene bejaarde en zwaarbeproefde zegt hij: »Figuren als mijn goede oude tante zijn *de heldenfiguren* van den huiselijken kring." Van eene kinderlooze in de kracht des levens, die zich beschuldigde een gestorven peetekind te hartstogtelijk te hebben liefgehad: »In dien ik *een priester* geweest was, ik zou haar in den naam der eeuwige liefde vergiffenis hebben geschonken." Van eene ontluikende bloem: »Toen zij zestien jaar oud was, moest 't »iedereen in het oog vallen dat zij verwonderlijk mooi werd. Men »zou blind hebben moeten wezen om dat niet te zien. Men zou »*een kapelaan* hebben moeten zijn om er van te kunnen zwijgen."

Met die gunstige predispositie ten aanzien van het vrouwelijk in- en het vrouwelijk uitwendig, stemt overeen wat De Veer van het huwlijk verlangt. De man die de exakte wetenschappen uit zijne studeerkamer of uit zijne fabriek overbrengt in den huiselijken kring, schiet in iets zeer voornaams, volgens hem, te kort. De vrouw van dien man komt niet tot haar regt. Als jongeling mag hij het aardig gevonden hebben, op sentiment of sentimentaliteit te smalen, naderhand breekt hem dat op. Vroeger of later herneemt de natuur hare regten; en dan gaat, zooals bij »Mijn vriend Salomo" of »Mijn vriend Tubal," de machine stuk:

»Een paar weken na zijne begrafenis deed ik op eene

»eenzame wandeling mijn eerste bedevaart naar Tubal's graf. »'t Was een goddelijk schoone avond. Een geur van frischheid »en leven steeg uit de kerkhofbloemen op. Daar lag mijn »vriend tusschen rozengeur en maneschijn, onder een hard- »steenen zerk, met een opschrift dat gegoten was in zijn ei- »gen fabriek. *Hier ligt begraven* — zoo las ik — *Tubal*, *diep* »*betreurd door zijne weduwe*, *zijn eenig kind en talrijke werklie-* »*den*, *wier weldoener hij was*. Door zijne weduwe, zijn eenig »kind en talrijke werklieden, wier weldoener hij was! prevelde »ik. In zijn huis als in de fabriek; in de fabriek als in zijn huis! »Wee ons als dat de regel werd...."

Uitmuntend! »Een dichtstuk," zeide Simon Stijl, de versmaders van Cats in Cats' eigen taal geestig teregtwijzend, »een dichtstuk is wel plat, indien het niet en heeft een ik en weet niet wat." Dit geldt ook van het huwlijk. De levensgeschiedenis van alle gehuwden eerbiedigend, en zonder over de binnenkamer van wie het ook zij het anathema uit te spreken, wie kan zich eene gelukkige echtverbindtenis denken, waarover, met andere dichters, niet ook Rhijnvis Feith de handen zegenend ophief?

Doch mijns inziens overdrijft De Veer, en handelt hij in strijd met zijn eigen ideaal, wanneer hij met weinig minder nadruk dan of het eene uitbreiding der Tien Geboden gold, tot zijne tijdgenooten zegt: »Gij zult trouwen!" Met eene zoo dichterlijke opvatting van het huwlijk als de zijne, kan ik de volgende uitboezeming niet rijmen; en ik geloof de ervaring op mijne hand te hebben, wanneer ik beweer, dat naarmate men aan den echt hooger eischen stelt, men voor zijne beperking meer speelruimte moet laten:

»Wat de urgentie betreft, stel ik 't vraagstuk van het »huwelijk met die der afschaffing van de doodstraf, der volko- »men vrijheid van gedachte-uiting, der verbetering van het »lot en de bewaring onzer gevangenen, der voor- of nadeelen »van arbeidersvereenigingen en coöperatie gelijk. In mijn oog »is de toenemende minachting voor het huwelijk, is de afkeer »van zijne zorgen en lasten, de paalworm van ons maatschap- »pelijk gebouw. De maatschappij rust op 't gezin. De wezen- »lijke deelhebbers in de maatschappelijke vennootschap zijn

»de huisvaders. Zij, die uit de derde of vierde hand toe-
»vallig een aandeeltje, ver beneden pari gekocht hebben, zij
»doen 't 'm niet. Ik voor mij wacht al 't heil der wereld
»uit het huisgezin. Wie er anders over denkt, moet 't maar
zeggen."

Nous voilà en plein bureau de mariage, advertentiestijl inkluis! Maar kan de schrijver zijne taal goedmaken? Indien, zonder naar evenredigheid toegenomen inkomsten, het leven in de laatste jaren overal zooveel duurder is geworden, moeten de aarzelingen van den man, die huivert eene eigen huishouding op te zetten, dan juist aan minachting voor het huwlijk, kunnen zij niet aan andere en edeler beweegredenen worden toegeschreven? De vernederingen, die uit onvoldoende inkomsten voortvloeijen, zijn de paalworm van het huiselijk geluk. Een huwlijk, uit liefde aangegaan, moet een huwlijk uit liefde kunnen blijven. Het mag niet ontaarden in eene reeks verachtelijke, liefdeverwoestende ontberingen. Zelfzuchtige cœlibatairs komen niet in aanmerking. Die zijn er altijd geweest, en zullen er altijd zijn. Maar nevens de zelfzuchtige, zijn er ook edelmoedige en eerbiedige, die, uit liefde voor de vrouw van hunne stille keus, haar *niet* ten huwlijk vragen.

De schrijver van den *Trou-Ringh*, gelijk men ziet, miskent het betrekkelijk goed regt van het cœlibaat, en hecht bovendien, in verband met dat scheren van alle mannen over één gepredestineerde kam, te veel waarde aan de moederlijke predestinatie van alle vrouwen:

»De eigenaardige roeping der vrouw verloochent zich nooit.
»Hoe vriendelijk ook haar levenszon aan den hemel prijke, als
»ze voor den man harer keus waken en zorgen mag, hoe rijk
»en breed haar geest zijn vleugelen ontplooije als zij hare vrije
»uren dienstbaar maakt aan kunst of smaak... zet een kind
»op haar schoot, plaats haar te midden van eenige kleinen,
»die de handjes naar haar uitstrekken en hare hulp begee-
»ren... en ge zult haar oog zien schitteren van een ongewoon
»vuur... een glans van hooger en reiner licht spreidt zich
»over haar gelaat. Zij staat voor u in al hare heerlijkheid;
»profetesse der liefde en zelfverloochening is haar naam."

Aan de vrouwen wordt hier een even zwaar juk opgelegd, als daareven aan de mannen. Laten blijken, dat zij gaarne in het huwlijk zouden treden, dit verbiedt haar de zedigheid. Toch moeten zij trouwen... als zij gevraagd worden. Bitter voorbehoud! Is er dan buiten het huwlijk geen vrouwelijke waardigheid, onafhankelijkheid, gulheid, vrolijkheid meer? En niet-alleen moeten zij trouwen; maar, willen zij profetessen der liefde en der zelfverloochening worden, ook nog kinderen krijgen! Inderdaad, De Veer kon niet veeleischender zijn, indien hij, naast zijn huwlijks-agentschap, en in hetzelfde locaal, een verhuurkantoor van doopgewaden had opgerigt.

Op deze dingen te wijzen is voldoende, om er het buitensporige en ongezonde van te doen gevoelen. De natuur is minder doktrinair. Geeft zij te kwader uur aan sommige mannen een vrouwen-, zij maakt het goed, door aan vele vrouwen een mannenhart te geven. De eenen onder haar zegent zij met den moederlijken staat, aan de anderen onthoudt zij dat voorregt, maar geeft er schadeloosstellingen voor in de plaats. De eenen maakt zij gelukkig in, de anderen buiten het huwlijk; de eenen gelukkig met, de anderen zonder schoonheid. Allen hebben zij hare beproevingen, hare ontberingen, hare teleurstellingen. Onverklaarbare rampen treffen de vrouwen, evenals de mannen er door getroffen worden. Maar dat, wie zonder onderscheid van karakter of neigingen haar in hare volle heerlijkheid wil zien schitteren, haar een kind op den schoot moet zetten, — al is het maar het kind van een ander, — dit kan wel beweerd, maar niet bewezen worden.

Wat heeft De Veer de vrouwen aan te bieden, van welke er volgens hem niet één hare roeping vervult, tenzij zij met hem of zijns gelijke in het huwlijk trede en zij hem kinderen bare? Ziehier een der portretten van zijn Alter Ego:

»Ik ben een man van vooruitgang, met geheel mijn ziel een »liberaal. Ik meen 't opregt met de vrijheid. Ik zie niets liever, »dan dat de groote staatsmachine met kracht wordt voortbe»wogen. Als de wind ons om de slapen waait, als de vonken »uit de lokomotief vliegen, als mijn medereizigers elkaar on»rustig aankijken en de een of andere conservatief van mijn »leeftijd mij bij de hand grijpt en zijn hoed vasthoudt, uit

»vrees hem door de vaart te verliezen, — dan voel ik mij »eerst regt op mijn gemak, dan stroomt het bloed eerst frisch »en vrolijk door mijn aêren, dan zou ik wenschen nog harder »te gaan, nog meer stoom te ontwikkelen; dan bid ik, dat »ik nog vóór mijn dood de volle waarheid en den vollen vrede »aanschouwen mag. Ik neem dus ook deel aan elke beweging, »die tot vooruitgang kan leiden. Ik stel mij graag aan de »spits, als het voorkomt. Ik voel mij dan weêr jong en durf »gerust verzekeren, dat er geen liberaler man, geen grooter »vriend van den vooruitgang is, dan ik"...

Dat zijn, of waren, Alter Ego's neigingen en gaven. Welk gebruik heeft hij er van gemaakt? Wat is er teregt gekomen van zijne schietgebeden? van zijnen zin voor stoom-ontwikkelen? Volkomen helder is het antwoord niet; maar uit de volgende mystieke beeldspraak blijkt toch, dat hij niet gezegd wil worden, zijne krachten verbeuzeld te hebben:

»'t Was geen ligte taak, de maatschappij als 't ware op »nieuw in te rigten, op de grondslagen welke door zoo veler »ongeloof en twijfel werden gewraakt en in verdenking gebragt. »'t Was geen ligte taak, de beginselen, van wie gelasterd werd »dat zij de misdaad gewettigd en het zwaard van den beul »gescherpt hadden, in eere te brengen bij zeker geslacht. 't Was »niet gemakkelijk, bij veel aanvankelijke teleurstelling, het »hoofd op te houden en te blijven gelooven aan de zaak, die »zoo menigmaal scheen te zullen bedolven worden onder het »puin der tempels die waren ingestort, of onder het zand en »leem dat men aanvoerde om nieuwe heiligdommen te bouwen."

De eenen mogen met een ondeugenden, de anderen met een weemoedigen glimlach het hoofd schudden over deze grootspraak, ik neem haar gelijk de auteur haar geeft: voor de beschrijving van een ideaal en welbesteed leven.

Maar ik vraag, óók denkend aan zeker geslacht, het zwakkere: Zijn de bekoorlijkheden van Alter Ego's inborst van dien aard, dat — niet deze of gene exceptionele vrouw, in de wieg gelegd om met zulk een karakter te dweepen en er zich aan over te geven, maar — dat eene vrouw uit de groote massa der vrouwen van den tegenwoordigen tijd, opgewektheid moet gevoelen, dien trouwring, welke Alter Ego's beschouwingen

tot middenpunt dient, zich door hem aan den vinger te laten steken?

Dat kan ik niet gelooven!

Alter Ego mag de maatschappij als het ware op nieuw hebben ingerigt, elke verstandige vrouw gevoelt aanstonds, dat met die nieuw ingerigte maatschappij niets anders of verheveners bedoeld wordt, dan een reeds eenmaal gereformeerd kerkgenootschap, in een klein land; en dat, al heeft Alter Ego, burger van dat land, diensten bewezen aan die kerk, dit hem nog niet aannemelijk maakt als echtgenoot. Er is, verzekert hij, geen liberaler man, geen grooter vriend van den vooruitgang dan hij. O ja, maar Alter Ego's liberalisme is van de historische, niet van de morele soort. Het is van de soort, welke gebiedt dat alle mannen moeten trouwen, op straffe van tot maatschappelijke paalwormen veroordeeld te worden; alle getrouwde vrouwen kinderen moeten krijgen, zullen zij in al hare heerlijkheid voor Alter Ego kunnen verschijnen. Van de soort, die, wanneer zij op een verschil van meening stuit, zich afwendt met het onvriendelijk, in vrouwelijke ooren hardklinkend woord: »Wie er anders over denkt, moet 't maar zeggen". Ik meen het opregt met de vrijheid, betuigt Alter Ego. Jawel, met de vrijheid van vereeniging en vergadering, de vrijheid van gedachte-uiting, zooals hij het noemt; en andere even onvrouwelijke, als politieke en kerkelijke vrijheden meer. Maar hij voegt er in één adem bij, weinig aanmoedigend voor haar, die de kleine machine zijner huishouding zou moeten drijven: »Ik zie niets liever, dan dat de groote staatsmachine met kracht wordt voortbewogen." Welke kracht zou hij bedoelen? denkt zij. »Als het voorkomt, dan stel ik mij graag aan de spits!" Maar hij zegt niet waarvan. *Hoffentlich* aan de spits der uitgaven voor haar toilet, al begrijpt zij niet waar het van daan moet komen, en al zou hij 'vermoedelijk niet in staat zijn, verbeeldt zij zich, indien de hoed afwoei van dien behoudsman, welke nevens hem achter de pijp der lokomotief is gaan zitten, den stumpert een nieuwen aan te bieden en de rekening te betalen. Wat dat harde rijden en dien wensch naar het ontwikkelen van nog meer stoom aangaat, daarvan ziet zij de geestigheid niet in. De dooden, vindt zij, rijden

reeds snel genoeg. Het leven wil bij kleine teugen genoten, niet ademloos doorgehold worden.

Ironie ter zijde: De Veer, die in zijnen *Trou-Ringh* zoo krachtig op het huwlijk aandringt, laat onbevredigd wanneer het op stuk van zaken komt. Hij schildert een gezin, dat nooit door nijpende geldzorgen gekweld wordt, ofschoon het uit vader, moeder, en zes kinderen bestaat. De vrouw schijnt eene kleinigheid ten huwlijk te hebben gebragt; ten minste, er is spraak van effekten, in bewaring bij een bankier. De zuinigheid, waarmede huisgehouden wordt, grenst aan bescheiden overvloed. Men houdt maar één meid, maar geeft niettemin eene enkele maal een klein diner, schertsenderwijs groot genoemd. Er is eene logeerkamer, en er komen logés. De middelen gedogen bij zeldzame uitzondering (het is een stadsgezin) de weelde van een optrekje buiten, gedurende de zomermaanden. Eens, na de geboorte van het eerste kind, was er in de huishoudelijke kas een deficit. De vader zeide: ik zal een boek schrijven! Maar hij deed het niet; het geld werd geleend bij een bejaarden bloedverwant, die het voorgeschotene aftrok van de erfportie. Wat deed de vader, toen hij dat boek niet schreef? Wat daarvóór? Wat daarna? Dat is het geheimzinnige van het geval! De vader voert niets uit, de moeder doet geen winkel, het getal der kinderen wordt grooter, er is geen noemenswaardig fortuin. Toch komt men altijd rond, hoe krap ook.

Ziet gij, indien alle jonge en ongehuwde mannen uit den middenstand, genoeg geld van zichzelven bezaten, of bij het meisje van hunne keus geld genoeg aantroffen, om op die wijze te kunnen rentenieren; indien zij konden rekenen, dat naarmate het gezin aangroeide en de huishoudelijke kas uitgeput raakte, deze, aan de beurs van Fortunatus gelijk, zich van zelf telkens weder vullen zou, dan kon De Veer zijne klagten over de hedendaagsche minachting voor het huwlijk veilig terugnemen. Er kwamen in dat geval trouwlustigen in overvloed; en wie weet zelfs, of niet eerlang het aanbod de vraag te boven zou gaan? Minstens de helft der jonge mannen van de soort, tot welke De Veer meer inzonderheid het woord rigt, hechten aan het geld niet zulk eene allesbeheerschende waarde, of, zoo zij bij een nederig fortuin eene lieve vrouw

en het vooruitzigt op aardige kinderen bekomen konden, — wat minder of wat meer, al naar het viel, — dan zou hunne keus spoedig gevestigd zijn. Geluk is meer dan een groot vermogen. Zelfs door millionairs wordt dit erkend; en, al bezat men vijf milliarden, ontberingen zijn er altijd. »Beter een stuk droog brood, met vrede, dan een huis vol geslagte beesten, met een knagend gemoed": dit is eene dier onsterfelijke waarheden, waar rijk en arm het hoofd voor buigt.

Maar gesteld dat Alter Ego's rentenieren algemeen kon worden, *zou* er dan vrede zijn? Zijne kinderen (het oudste dochtertje althans, en al wordt de oudste zoon in den grond bedorven) hebben eene gelukkige jeugd. Zijne vrouw is geheel en al de Hollandsche type, die onlangs door Henry Havard keurig werd nageschetst in *Amsterdam et Venise.* Als jong meisje en jonge bruid zoo vrij als een vogeltje in de lucht; wat onafhankelijkheid van manieren betreft eene Parijsche grisette bijna, verdwijnt zij kort na het huwlijk in de kinderkamer en doet van elke verdere vreugde met ingenomenheid afstand. Maar Alter Ego zelf? Zoudt gij Alter Ego willen zijn? Indien gij eene vrouw zijt, zoudt gij hem tot man willen hebben?

De Veer laat hem ergens van zijne »quasi-manlijke vastberadenheid" spreken, doch zonder te doen uitkomen, dat dit lagchend erkend gebrek een veel storender invloed uitoefent, dan Alter Ego in zijne zelfgenoegzaamheid vermoedt. Dat onmanlijke of quasi-manlijke, straalt in alles bij hem door. Niets omhanden hebbende, of gehad hebbende, moet hij bij het terugzien op zijnen levensweg zich opdringen, dat hij verdiept is geweest in grootsche ondernemingen. »Wij hebben", zegt hij in den pluralis majestatis, »wij hebben de hoofden gebogen »over de plannen, welke men ons voorlegde; gewikt en gewogen »hoe wij onze opvolgers tot beter koningen en priesters zouden »maken, dan wij zelven zijn geweest." Altijd rentenier, altijd echtgenoot en vader, altijd over den vloer, heeft hij de ledigheid van zijn bestaan aangevuld door het scheppingswerk der eeuwen, gelijk het volk zegt, nog eens dun over te doen en de maatschappij »op nieuw in te rigten." Doordat hij geen openbare betrekking bekleedt, geen boeken schrijft, niet liefhebbert op eenig gebied van kunst of wetenschap of politiek, leeft hij

met niemand in onmin. Niemand smaadt of verguist hem, of verdenkt zijne bedoelingen. Zijne quasi-manlijkheid echter doet hem het onmisbare van dien toetssteen van het manlijke erkennen, en hij slaat zijne onbeduidendheid tot kruisridder van beginselen, van welke gelasterd wordt, dat zij »de misdaad gewettigd, en het zwaard van den beul gescherpt hebben." Altijd van die deftige algemeenheden, waarmede de onmanlijke man zijne ligtgeloovige wederhelft zand in de oogen strooit, en die tusschen het te logeren krijgen van een erfoom en het organiseren van een buitenpartijtje, de plaats van bedsermoenen vervullen. Welke teleurstellingen heeft Alter Ego ondervonden? Dat blijkt niet. Zijn karretje rolt over een zandweg. Om het hoofd op te houden, behoeft hij niets anders te doen, dan een stel nieuwe halsboorden te koopen en zijn kleine meid te verzoeken, een netten strik in vaders das te leggen. Maar dat voldoet de gewigtigheid zijner onmanlijkheid niet. Hij houdt het hoofd ook overdragtelijk op, en zijne huisgenooten moeten weten, dat hij ondanks alles »blijft gelooven aan eene zaak." Aan eene bovenaardsche zaak, niets gemeen hebbend met tabaks- en andere zaken, uit wier opbrengst een wezenlijke man in de klimmende behoeften van een aangroeijend huisgezin voorzien, en zijne vrouw met een nieuw kleeding- of een prettig meubelstuk verrassen kan. Eene zaak, zoo Alter Ego-achtig diepzinnig, zoo wereldherschepperig verheven, zoo blijkbaar opgedolven uit het binnenst ingewand van het renteniers-desœuvrement, dat zij niet onder woorden te brengen is, en men zich vergenoegen moet met de omschrijving in grafschriftstijl: »Zij scheen menigmaal te zullen bedolven worden »onder het puin van oude en ingestorte, of onder het zand »en leem, aangebragt voor het bouwen van nieuwe tempels."

Neen, zoo eerbaar trouwlustig kunnen de Hollandsche meisjes van den tegenwoordigen tijd niet zijn, dat zij niet liever ongehuwd zouden blijven, en trachten in haar eigen onderhoud te voorzien, dan aan de zijde van zulk een vreeselijken man haar leven te slijten; hem van den ochtend tot den avond door het huis te zien dwalen, en dag aan dag zijne met welbehagen voorgedragen bespiegelingen over het huwlijk en over de opvoeding te moeten aanhooren. En wat de ongehuwde jonge mannen betreft, laat hen met alle vormen van een fier cœlibaat de

proef nemen, liever dan het getal der Alter Ego's te gaan vermeerderen! Aan het vrouwelijk zoowel als aan het manlijk geslacht zullen zij, door hunne onthouding, eene dienst bewijzen.

Mij is het een raadsel, hoe De Veer aan dat schrikbeeld gekomen is, en het voor een lokvink heeft kunnen aanzien. Alleen bemerk ik uit zijn nieuwen roman, dat hij voortgaat rond te tasten in dezelfde duisternis. De Willem van Hout in *Overtroffen* is, wat zwakheid van karakter, wat ingebeelde flinkheid betreft, de waardige dubbelganger van Alter Ego in den *Trou-Ringh*. Alleen trouwt Van Hout niet, — zeer tegen zijn zin, — en blijft alzoo de maatschappij, wat hém betreft, voor vermenigvuldiging der soort bewaard.

Ten slotte hebben beide geschriften ook dit met elkander gemeen, — en misschien geeft zulks den sleutel tot het raadsel, — dat, in beiden, de schrijver het voortreffelijke aanhoudend vereenzelvigt met zijn eigen graad van zedelijke en verstandelijke beschaving, en met de klasse der zamenleving, waarvan hij zelf deel uitmaakt. Een mensch kan niet tot menschenkennis, een romanschrijver niet tot objektieve karakterschildering komen, zoolang hij voor zich zelven, en voor zijn eigen kroost, figuurlijk en eigenlijk, in aanbidding geknield ligt. Bij scheppende genieën op het gebied der kunst, is het treden buiten hun eigen persoon en werk; het zien van anderen en van zich zelven, gelijk zij eigenlijk zijn; het zich waarnemend atoom gevoelen, tegenover waargenomen atomen, eene natuurlijke gaaf; iets afgescheidens van hun karakter en van hun levensgedrag. Bij geesten van minderen rang kan die gaaf zich alleen ontwikkelen, en dan nog slechts gedeeltelijk, in verband met het karakter; door gedurige scherping van het verstand; door oefening in de onverschilligheid voor lof en blaam; door telkens vernieuwde ontworsteling aan het zelfbehagen; in één woord, door op te wassen in die humaniteit, welke gestadig strijd voert tegen den waan, dat zij den steen der wijzen gevonden heeft, en die desnoods op hare eigen schouders klimt en zich zelve uitlacht, liever dan de anderen niet te zien, of hun geen regt te laten wedervaren. Wordt die zedelijke kamergymnastiek nagelaten, of uit overmoed te vroeg gestaakt, dan teekent de roman-

schrijver helden, die flauwerts zijn; geïdealiseerde ander-ikheden, die weerzin wekken; onuitstaanbare wezens, getooid met de vederen van deugd, onfeilbaarheid, en vernuft. Wèl hem, indien zijn goede genius hem een- en andermaal eene bladzijde van beter soort ingeeft; indien zijn werk blijft leven, niet omdat het in zijn geheel schoon of goed, maar omdat het uit historisch oogpunt, de uitdrukking eener eigenaardige wijze van denken en gevoelen is.

1877.

LAATSTE NEDERLANDSCHE GEDICHTEN.

Deze *Post van den Helikon* bedoelt in omvang noch in geestigheid te wedijveren met die, welke, eerlang honderd jaren geleden, litterarische mededingster der politieke *Post van den Neder-Rijn*, werd uitgegeven door een Utrechtsch student, Bilderdijks toekomstigen bestrijder en toekomstige nachtmerrie, maar, in die vroegere dagen, met Bilderdijk bespotter van Feith. Ook wordt voor het aankondigen der dichtbundels nevens mij, — laatste voortbrengselen van den Nederlandschen zangberg, een gezamenlijken oogst van vierd'half honderd meest kleine dichtstukken vertegenwoordigend, — zoomin de geheele jaargang van een weekblad, als het genie van Kinker geëischt. Aan de ruimte van één vel druks heb ik genoeg.

De schoone verzen in deze bundels zijn namelijk zeldzaam; en, wil ik den lezer niet ontstemmen, dan zal er zuinig moeten aangehaald worden. Hetgeen niet wegneemt, dat ik voor mijne dichters reeds dadelijk partij trek en beweer, het publiek eene dienst te bewijzen, door opmerkzaam te maken op het koren, aangetroffen tusschen veel kaf.

K. Willemsen. *Distels en Bloemen. Eerste Gedichten.* Neuzen 1875, — Anth. L. de Rop. *Gedichten.* Leiden 1876, — M.

Coens. *Gedichten.* Haarlem 1876, — Soera Rana. *Licht en Schaduw; Mosaiek.* Utrecht 1876, — *Jaarboekje voor Rederijkers en Beminnaars der Poëzij*, onder hoofdredaktie van D. F. van Heyst. Een en Twintigste jaargang. Amsterdam 1877: zoo heeten de bedoelde bundels en hunne schrijvers of uitgevers.

Soera Rana maakt zichzelven bekend als I. Esser Jr., kweekeling der Utrechtsche akademie, geboren in Indie, zoon van den oud-resident van Timor. De heeren De Rop en Willemsen schijnen werkzaam te zijn bij het lager onderwijs: de laatste te Neuzen, in Staats-Vlaanderen, de eerste te Amsterdam. M. Coens is de pseudoniem van een geheimzinnige, woonachtig te Rotterdam of te Dordrecht, zou men zeggen, en opgeleid voor den handel.

Dit weinige, meest gissingen, is alles wat ik omtrent den persoon, de lotgevallen, of de maatschappelijke positie onzer dichters, weet te verhalen. Geen van allen is een man van geboorte of van fortuin, te oordeelen altoos naar hunne verzen; ofschoon een hunner, de heer Coens, zich de weelde veroorlooft, zijne gedichten half buiten den winkel te houden. Allen hebben zij hun eigen weg gemaakt. De meeste kennis van het vak der poëzie vindt men bij den heer Esser; de meeste menschenkennis bij den heer Coens; de meeste geestdrift bij den heer Willemsen; de meeste heerschappij over de taal, of althans de vloeijendste versifikatie, bij den heer De Rop. Met elkander hebben zij gemeen, dat zij zoowel rijmlooze als rijmende verzen schrijven; hunne poëzie bovenal een Duitschen familietrek vertoont, meer dan een Franschen of een Engelschen; hunne taal onder den invloed staat van het Vlaamsch; aan gemakkelijke dichtvormen door hen de voorkeur gegeven wordt boven moeijelijke; het gebruik van verkleinwoorden bij hen gelijken tred houdt met de voorkeur voor kleine onderwerpen; en dat aller arbeid, hoewel alleen De Rop bijdragen voor het Jaarboekje der rederijkers leverde, in den rederijkersbodem wortelt.

Wil men nog een ander punt van overeenkomst, toelichting van hetgeen ik met Duitsch-Vlaamsche verwantschap bedoel, het is dat een groot gedeelte dezer verzen zoogenaamde »liederen" zijn: zangstukjes zonder muziek; geen volksliederen in

den trant van Heije, die met refreinen werkte, maar iets zwevends en onbestemds; iets dat zich aanbiedt als zinrijk en fijngevoeld; die belofte somtijds houdt, maar ligt in onbeduidendheid ontaardt, en neiging heeft uit te gaan als eene nachtkaars, gelijk het werd aangestoken als een lucifer. Bij Soera Rana is de ingenomenheid met »het lied" hartstogt geworden. Hij stelt het boven het treurspel, boven het heldendicht. Gelukkiger is Coens, die reden weet te geven van het genre, en er nogtans zulke hooge eischen aan doet, dat men het dichten van goede »liederen" teregt voor eene even moeijelijke zaak gaat houden, als het komponeren van eene melodie, welke de twee zeldzame eigenschappen in zich vereenigt, kunst en natuur te zijn. In *Aan het Lied* leest men bij hem:

Kleinood! waartoe verbeelding 't puik
Der reine parels leent,
U dient vernuft als eel metaal,
't Gevoel als eelgesteent;
Een zielsgedachte heeft u 't licht
Des levens op doen gaan,
En lieflijk schuilend straalt uw kern
Als morgendauw in 't graan.

Een ieder predikt voor zijn kerspel: en men moet het ten goede houden, dat kunstenaars bovenal dweepen met de soort, waar zij aanleg voor meenen te hebben. Maar al doet het volgende te zeer denken aan Monsieur Josse, die goudsmid was en gouden parures aanbeval, het herinnert daarom nog niet aan den vos, die de druiven welke hem te hoog hingen, zuur vond:

Oorspronkelijkst deel van alle kunst,
Natuurlijkst evenzeer,
Aan lach en traan ontwoekerd „lied,"
Zoo klankrijk en zoo teêr;
Gezegend wie vol liefde u schiep,
Uit ingeschapen drang;
Zoovelen als uw schoon bekoort,
Behoort het levenslang!

Doch genoeg theorie! Ik begeef mij tot den heer Willemsen, die in een eerzuchtig vers: *Kunstenaarswijding*, óók aan theorie

doet, doch wiens praktijk mij beter bevalt dan zijne bespiegelingen. Daar Willemsen's eerstelingen zijn opgedragen aan het schoone geslacht, en de rij der gedichten bij hem geopend wordt met *Verzen en Vrouwen*, kan het schijnen, dat in de rigting dier ader zijne kracht ligt. Dit is echter het geval niet. Willemsen blijkt, in strijd met zijne overvloedige betuigingen van het tegendeel, een onhoffelijk dichter. In *Laura's Gezang* verklapt hij zoo onverholen Laura's hunkeren naar het mannetje in de maan, dat men bij het mannetje aan een volwassen man gaat denken, en het voor Laura's reputatie beter zou zijn geweest, indien het versje ongedrukt gebleven ware. Wanneer *Rosa* den dichter laat loopen, omdat hij arm is, en zij hare hand schenkt aan een oud man met geld, dan zou Willemsen willen, dat Rosa daar berouw over toonde aan hem, haar voormaligen aanbidder, en zij niet beproefde, tegelijk met het eenmaal den grijsaard gegeven woord, ook haar fatsoen tegenover den afgewezene te houden. Hij hangt aan de groote klok, dat jonge meisjes, »vervoerd" door »blakenden hartstogt" voor zijn persoon, hem verweten hebben, hare liefde niet te beantwoorden; en dat hij tot eene van haar, toen zij beweerde door hem te zijn bedrogen, gezegd heeft, haar tevens herinnerend dat hij in elk geval geen misbruik had gemaakt van hare zwakheid: »Het geloof eener maagd mag mijn rigtsnoer niet zijn!" Agatha doet hij opschrikken, door haar overluid de vraag te stellen, of »in haar boezem" nog altijd »die dweepende liefde" blaakt, welke zij altijd voor hem »gekoesterd" heeft; en wanneer het arme kind uit de verte van ja knikt, dan verzoekt de wreede haar, te bedenken, dat een dichter door zijne zangen »de bloemen, die wit zijn, niet rood maken kan." Zelfs laat hij Agatha »onverbloemd" bekennen, wanneer in de afzondering zijn »godlijk beeld" voor haren geest verrijst:

Mijn kloppend hart zegt mij, bij 't eenzaam zuchten slaken,
Dat uwe omarming slechts mij kan gelukkig maken.

Lamartine, dien Willemsen in *Waarom ik zing* navolgde, Alfred de Musset, wien hij zijn motto ontleende, zouden het uitbrengen van al die delikate geheimpjes eene onridderlijke daad genoemd hebben, en indien Longfellow, die in *Mijn*

Excelsior herdacht wordt, er van hoorde, schudde hij het grijze hoofd. Dit alles bewijst echter slechts, dat onze jonge dichter zich aan het vrouwelijk geslacht vergaloppeerd heeft; geenszins, dat hij niet weet wat galopperen is. Zelfs galoppeert hij somtijds op innemende wijze, en niet het minst innemend, wanneer hij ons zijne eigen inwendige geschiedenis verhaalt: hoe een ideaal zijner jonglingsjaren verwoest, hoe hij van zijne kinderlijke godsdienstige twijfelingen verlost werd. Men kan het eene fout tegen den goeden smaak noemen, dat de volgende regels te duidelijk zinspelen op een bekend vrijzinnig tijdschrift in Nederland; maar het gedicht *Aan den Morgen*, waarin zij voorkomen, doet, wanneer men het leest in zijn geheel, door zekere inwendige warmte weldadig aan:

Schoon geen zestien jaar nog oud,
Was ik 's levens zat;
Scheen mij de aarde wreed en koud,
Op mijn twijfel prat.

'k Had geen hoop, geen levensdoel,
Geen verwachting meer;
Wonder, onbestemd gevoel
Drukte mij terneêr.

Maar die donkre twijfel vlood
Voor een morgen heên.
Waarheids helder ochtenrood
Leidde toen mijn schreên!

In mijns levens donkren nacht
Drong een lichtstraal door:
Bode die mij kennis bragt
Van des *levens* spoor!

Meer nog voldoet het gedicht *Mijmering*, gewijd aan een vriendinnetje van 's dichters jeugd, dat het verkeerde pad opging. De geschiedenis van dat meisje is niet goed verteld, ik erken het. Uit dezen en genen trek behoorde te blijken, dat in het schoone ligchaam een hart of eene ziel huisde, die, ofschoon ontluisterd, nogtans onze belangstelling verdiende. Maar de aanhef en het slot zijn niettemin merkwaardig:

't Gaat al voorbij — ziedaar de leus
Alom geschreven!
't Gaat al voorbij. Een ijdle droom
Is 's menschen leven.

De blijde leeft voor ijdlen damp,
Maar ook de droeve;
Hetzij hij slaaf of koning is,
Hem wacht de groeve.

Wat baat het hem, of levenslust
Zijn borst doet jagen?
Zijn schoonste bloem wordt vaak het eerst
In 't zand geslagen.

Ik streefde, als andren, naar een doel,
Schoon vaak onwetend!
Voor nevelbeeld en hersenschim
Mij zelv' vergetend,

Totdat de wijze werklijkheid
Mij deed ontwaken,
En 't vuur verdoofde, dat mijn hart
Van hoop deed blaken...

Zoo droomde ook ik mijn jonglingsdroom
Van 't schoone en goede;
Zoo ben ook ik te vroeg ontwaakt
En mat en moede.

Zoo zag mijn jeugd ook mij mijn kracht
Vergeefs besteden
Bij 't zoeken naar een Paradijs,
Een ander Eden;

Zoo ging mijns levens morgen heen
In vreugde en smarte,
En liefdloos liet hij mij alleen
Met ledig harte.

De ervaring heeft mij wijs gemaakt
En — ontevreden.
En 'k zie met wreevlig hart terug
Naar 't schoon verleden.

O, vaar gij wel, mijn jonglingsdroom!
Met al uw bloemen;
Gij hebt mijn hart te wreed misleid,
'k Zal nooit u roemen.

O, vaar gij wel, mijn jonglingsdroom!
Met uw herinneringen!
Ik ga een lied der werklijkheid,
Der koude waarheid zingen!

De heer Willemsen is de belofte, in deze twee laatste regels vervat, nog niet in voldoende mate nagekomen: zijn lied der werkelijkheid wordt met belangstelling te gemoet gezien. Maar valt er tot heden in zijne verzen, al schijnt de toon droefgeestig, meer moed dan gevoel of verbeelding waar te nemen, ook het enthusiasme is eene onmisbare dichterlijke eigenschap, en hij daarvan niet misdeeld.

Een der beste gedichten, waarop ik in deze aankondiging te wijzen heb, is De Rop's *Naar School.* Moet men een tijdlang op een Nederlandsch dorp gewoond hebben, om de volgende kleine schilderij in alle opzigten te kunnen waarderen? Moet men zelf dorps-onderwijzer geweest zijn, om met zoo weinig trekken den hinkenden kleinen Arie, Neeltje het onechte kind, Mensje in den rouw, Mensje's vader met dat strikje aan zijn pet, blond Joortje, zwart Kaatje, of het schreijend Jantje te kunnen teekenen? Zoo ja, dan verdienen in den persoon van den heer De Rop de Nederlandsche dorpsschoolmeesters een groet uit de verte:

Ze buitelden heel den langen dag
In moeders bleekveld rond;
Ze roerden heel den langen dag
Zoo druk den kleinen mond.

Ze klauterden heel den langen dag
Den hooiberg op en af;
Ze luijerden heel den langen dag,
En kregen toch geen straf.

Ze kleedden heel den langen dag
De pop in nieuw gewaad;
Ze regen heel den langen dag
Glaskraaltjes aan een draad.

Ze solden heel den langen dag
Met Bruno, den trouwen hond;
Ze liepen heel den langen dag
Met vader den tuin in 't rond.

Ze zagen er heel den langen dag
Als roosjes uit in het groen,
Ze plaagden heel den langen dag
Lief moedertjen om een zoen.

Maar nu? — Dat is nog nooit gebeurd!
't Is gistren eerst Zondag geweest,
Toch steken ze ook nu in hun beste pak,
Als moesten ze naar een feest.

Hun haar is in de krul gezet;
Zij hebben geen klompjes aan,
Maar schoenen, blinkend opgepoetst, —
Waar of dat heen zal gaan?

Zij stappen meê aan moeders hand,
Doch hebben niet veel jool;
Half lagchen, half huilen! Zij gaan voor 't eerst,
Voor 't eerst van daag naar school.

Zij treden vol bange verwachting nu
Door 't groene laantje voort;
En daar aan 't einde gaapt ze wijd,
De groote schooldeurpoort.

En op den drempel van 't reuzengebouw
Staat meester en wacht hen op;
Arm hartje! wat weegt het daar binnen zwaar;
Wat tikt het met snellen klop.

„Goê morgen, meester! Dit is mijn Jan,
Een zoet en gezeggelijk kind; —
Niet huilen, Jantje! dan krijg je straks
Van meester een mooije print."

En fluisterend aan meesters oor
Vervolgt de moeder dan:
„U moet maar wat door de vingers zien,
't Is nog maar zoo'n kleine man."

Zwart Kaatje houdt moeders rok stijf vast,
En schuilt voor meester weg,
Gelijk voor een sperwer de schuwe vink
In 't loof van de dorenheg.

Maar moeder maakt de handjes los,
En Kaatje ziet moeder aan,
Doch vruchteloos smeekt ze: „Moederlief!
Och laat me weer medegaan."

Blond Joortje, met krulletjes in 't haar,
Wordt ook naar school gebragt;
Die kijkt lang niet verlegen rond,
Groet meester flink weg, en lacht.

Clementia, of Mensje — zooals
Geheel de familie haar heet —
Komt ook in 't nieuw naar school, maar 't is
In ach, zoo'n droevig kleed.

't Is niet aan moeders hand, dat zij
Haar eerste stapjes hier zet, —
Dat is haar vader, die ernstige man,
Die man met dat strikje aan zijn pet.

Ook Dorus komt naar meester toe,
Zijn zusje brengt hem meê,
Want moeder heeft het te druk met de wasch,
En vader moest naar steê.

En Neeltje! — De moeder kleurt als zij
Den toenaam zegt van haar kind;
En toch is 't vast dat die moeder meer
Dan de vader het meisje bemint.

Zoo komen zij allen, en Arie sluit
De rij, geleund op zijn kruk;
Het hinkende kereltje voelt van daag
Geen leed van zijn ongeluk.

't Is of hij er voorgevoel van heeft:
Zijn makkers zijn hem de baas
In 't slootjespringen; maar hier? — Komt op!
Hier staat hij zijn vlugste maats.

Nu plaatst de meester hen naast elkaâr,
De meisjes aan dezen kant,
En geeft met een blijmoedig woord
Aan elk van de kleinen een hand.

Dat dient ook wel, zoo goed als wanneer
De klok hun vaarwel zal slaan,
En meester hen de schooldeur uit
Het leven in ziet gaan.

Zoo is de kennis dan gemaakt
Die daaglijks vermeerderen zal,
Die eens tot vriendschap groeijen moet,
Tot liefde bovenal.

Zoo vangt voor die bloesems van ons geslacht
De Mei der ontwikkeling aan,
Waarvan de herinring in 's levens herfst
Het hart nog weer jong doet slaan.

Want ziet van die bloesems de meester ook
Wel gaarne rijpe vrucht,
Geen trekkast is daarom zijn school
Met overpriklende lucht.

Ze moeten hier geen poppen zijn,
Als staken neergezet;
Ze moeten hier maar gehoorzaam zijn,
Hun pligt doen uit louter pret.

En komt er al eens een booze bui,
Och, meester weet wel goed raad:
Een ernstig woord, geen hand om vier uur,
Is dubbele straf inderdaad.

Toch valt zoo iets niet daaglijks voor
In dit groote huisgezin; —
Als hij door de kracht der liefde leidt,
Is 't meester eerst regt naar den zin.

Dies hartelijk welkom in dit huis,
Klein volkje van moeders haard!
Gods zegen ruste op des meesters werk,
Met hart en ziel aanvaard!

Doch om niet vromer te schijnen dan 'k ben,
Verzwijg ik mijn verdere beê: —
Zingt gij nu maar met meester voor 't eerst
Een prettig liedje meê.

Aan lezers, die, behebt met de rhythmofobie der 19de eeuw, dit gedicht reeds lang genoeg vinden, heb ik mede te deelen dat de heer De Rop er twee gemaakt heeft, die veel minder fraai, maar nog oneindig langer zijn: het oratorium *de Hollanders op Nova Zembla*, en het leerdicht: *'t Eerste vaartuig*. Ook bij den heer Willemsen ontmoet men één vers, dat uitgebreider is dan al de overige: *Versmade Liefde*, bijna een vel druks. De lengte is hier in zoo ver karakteristiek, als bijna alle andere gedichten kort zijn. De heer Coens is er zelf over verbaasd, durf ik wedden, dat zijn *Eind der Mei* elf bladzijden haalt, de voorafspraak deugdelijk medegeteld. Het is een gevolg der overheersching van »het lied." Waar de adem zich verdeelt over vijf en twintig of vijftig kleinere stukken, daar schiet niet over voor één groot; of indien het grootere nogtans volgt, dan lijdt het aan kort-ademigheid. *Versmade Liefde* is eene achteraankomende Faust- en Gretchen-geschiedenis, in nagemaakten Jan van Beersstijl, eerste periode. Een zeer braaf meisje, Maria, moet in de kraam bij een schoonen maar trouweloozen jongeling. In het geheim brengt zij een kind ter wereld, vermoordt het, en sterft niet lang daarna van verdriet. De jongeling komt in den omtrek zwerven; wil, maar kan geen berouw gevoelen; zegt God eene grofheid, en doorsteekt zich.

Dit zelfde kenmerk van ouderwetschheid draagt ook het bovengenoemd oratorium van De Rop. Zijne *Hollanders op Nova Zembla* verplaatsen u van 1877 in 1807, toen Tollens dergelijke stoffen behandelde en hij door nieuwheid wist te boeijen. Bijna nog ouderwetscher ziet het *Eerste Vaartuig* er uit: eene proeve over den oorsprong der zeevaart, den lezer terugvoerend naar de dagen van Genesis, vóór den Zondvloed. Een bewijs dat de tegenwoordige tijd zulke onderwerpen niet meer meester is, en men er het ridikule van gevoelt, zonder dit geheel en al te kunnen vermijden, is dat De Rop den priester

Abaran, uit het geslacht van Seth, 's morgens vroeg, in de open lucht, eene »zielsbehoefte" laat vervullen; eene uitdrukking in dit verband zóó koddig, als er in de *Hollandsche Natie* of in *le Génie du Christianisme* één wordt aangetroffen.

Bezingen de Nederlandsche dichters thans weinig groote onderwerpen, kleine des te meer; en veelvuldig is het gebruik, dat zij daarbij van verkleinwoorden maken. Van geaffekteerde verkleinwoorden, bedoel ik; want die, welke in *Naar School* en meer zulke verzen voorkomen, vormen een natuurlijk en bevallig geheel met de stof. Van Soera Rana's bundel moest ik het vierde stukje nog beginnen te lezen, toen ik reeds een onbepaald getal *twijgjes*, een *zwijmend koeltje* dat voor eene bloem aan 's dichters boezem *een plaatsje* vroeg, *kabbelende golfjes* die dit schuchter fluisteren niet verstonden, en eene jonkvrouw ontmoet had, die haar *lagchend kopje* heenboog over het spiegelvlak van een *heimelijk stroompje*. Bij Willemsen vond ik van *baartjes* melding gemaakt en meende, omdat de uitdrukking voorkwam in eene toespraak aan eene beek, waar kleine visschen in konden zwemmen, dat er *baarsjes* moest gelezen worden. Maar neen, het verband wees uit, dat het diminutief van *baar* bedoeld was, en de dichter *baartjes* geschreven had, omdat hij oordeelde dat beeken geen *baren* kunnen hebben; ofschoon hij, ter wille van het rijm, op eene andere plaats in hetzelfde gedicht, nogtans de *baren* handhaafde. Bij De Rop treft men op de eene bladzijde een woest natuurtooneel aan (de Zomer, in den vorm van een ratelend en bliksemend onweder, komende aanstormen op de Nacht, die in eene indecente houding aan den oever van een stroom in het mos ligt en om haren beminde roept); op de andere een lichtstraal, die breekt in een *regendropje*, dat van een *rozeblaadje* leekt; een zefier, die een *pluimloos vooglijn* kust; een *kikkertje*, dat goede reis wenscht aan de wegtrekkende ooijevaars; een dartel *eendje*, dat tusschen het riet plast met de *pootjes*. Op de eene bladzijde eene toespraak tot de koeijen, prozaïsch als de taal van een nuchter kalf (»Uw boter is ver boven lof van dichtharp of penseel!"); op de andere, eene jonge dame, die als *allerschoonste meisje zoet* wordt toegesproken; met wier *lokjes* het *avondkoeltje* speelt; wie dat koeltje de geuren van al de

bloemkens aan 's dichters voet te gemoet voert; van wie deze zegt: de stralen der ochtendzon zoeken met even sterk verlangen als ik de *liefste mijn*, en zij kussen, door het venster van haar *kamerkijn*, rozen op hare wangen.

Het toeval wil, dat terwijl ik bezig ben deze plaatsen uit te schrijven, een exemplaar der nieuwe editie van *Roselijn's Oogjes*, door Dr. Daniel Jonctys, mij in handen komt.[1] Geen meer afdoend bewijs misschien, dan deze klassieke, mythologische, met verkleinwoorden rijkelijk gestoffeerde minnedichten; geen meer afdoend bewijs dan zij, dat het laffe, verwijfde, gemaakte, hetwelk *ons* in het bezigen dier woordekens mishaagt, niet gelegen is in de woordekens zelven, maar veroorzaakt wordt door het gevoel, dat het ledige klanken zijn, bestemd de afwezigheid te verbergen van iets, welks ontbreken men vruchteloos poogt te bemantelen. Soera Rana en de zijnen wekken door hunne flaminganten- en andere diminutieven onzen lachlust en onzen afkeer op, omdat uit alles blijkt, dat hunne *lentespellende windekijns* en hunne *bloempjes van der wei* niets anders zijn dan spraakwendingen; arme zondaarsgeluiden, overgebragt uit een Katechismus in eene Ars Poëtica. De Dordrechtsche medicus van 1620 daarentegen, met zijne *lonkjes* en zijne *vonkjes*, zijne *vruchtjes* en zijne *zuchtjes*, zijne *oogjes* en zijne *boogjes*, — Dr. Jonctys weet de overtuiging in ons te doen ontwaken, dat hij in zijne veelzins lompe eeuw de vrouwen in zijne verkleinwoorden eene uitgezochte hulde aanbood, en hij het waterpas der algemeene beschaving hielp verhoogen. *Roselijn's Oogjes* zijn eene poëtische kracht geweest. De *vinkjes* en de *sijsjes* der dichters, wier werken ik aankondig; hunne *geurige viooltjes*, hunne *morrende beekjes*, hunne als *schuchtere duiven* op *teedere wieken* uitvliegende *liedekens*, vertegenwoordigen eene met de poëzie slechts schijnbaar verband houdende infirmiteit.

Bij de heeren Coens en Willemsen heeft zich nog geen sterk sprekende individualiteit ontwikkeld. Althans, ik heb van hun gemoedsbestaan geen klare voorstelling, al is het beeld van

---

[1] Dr Daniël Jonctys' Roseliins Oochies. Nieuwe uitgave van H. M. Labberté (hoofdonderwijzer te Aarlanderveen). Met een woord vooraf van Dr. G. D. J. Schotel. Sneek 1877.

den eerste mij minder schemerachtig dan dat van den laatste. De bundel van den heer De Rop is met een portret versierd, dat meer licht over de handen, het overhemd, en den halsboord, dan over den inwendigen mensch doet opgaan. Soera Rana daarentegen, hoewel óók nog jong, vertoont reeds een karakter. Hij is de type van den aankomenden man, die zich bewust is talent te hebben; dit openbaart, door op den voorgrond te stellen dat het klein is (»Ik ben van 't vorstelijk geslacht, doch niet der vorsten een"); maar, door tevens te laten blijken, dat hij niet weet wat hij wil, twijfel aan zijne toekomst wekt.

De heer Willemsen laat tegenover den titel zijner *Eerste Gedichten* de regels van Alfred de Musset afdrukken:

> ...ne me condamne qu'en somme.
> Mes premiers vers sont d'un enfant,
> Les seconds d'un adolescent,
> Les derniers à peine d'un homme.

Zoo schrijft ook eene jonge Nederlandsche dame, die zich Henriette van Overzee noemt, tegenover het titelblad van haar romantischen eersteling, insgelijks woorden van Musset tot de hare makend:

> Surtout, considérez, illustres seigneuries,
> Comme l'auteur est jeune et c'est son premier pas.

Mag ik jufvrouw Henriette en den heer Willemsen naar Soera Rana verwijzen, om van hem te leeren, dat wanneer dichters zulke nederige verzoekschriften tot het publiek rigten, of optreden met zulke beden om verontschuldiging, zij het tegenovergestelde bedoelen van hetgeen er staat? Niet omdat Musset zich werkelijk jong, werkelijk onbedreven, maar omdat hij, in weerwil van zijne jeugd zich een groot en onsterfelijk dichter gevoelde, sprak hij zoo; en zij alleen hebben in de litteratuur het regt, kwanswijs kinderwerk aan te bieden, die het getuigenis in zich voelen leven, dat het meesterwerk is. Natuurlijk hebben noch de dichter der *Distels en Bloemen*, noch de schrijfster van *Frieda de Montigny* het zóó bedoeld.

In hunne eenvoudigheid zochten zij voor hunne vermetelheid elk een vijgenblad; en het viel hun niet in, dat zij, door Musset's woorden over te nemen en op zich zelven toe te passen, eene daad van aanmatiging pleegden, die een man belagchelijk maakt, en waarover eene jonge vrouw tot achter hare ooren behoort te blozen.

Soera Rana gevoelt zulke dingen beter. Hij heeft gelijk, dat hij zich klein maakt. Zijn *Proloog*, met dat »ik bèn van het vorstelijk, ik bèn van het priesterlijk geslacht," is al gewaagd genoeg, en geeft regt, hooger eischen te stellen, dan hij tot hiertoe wist te vervullen. Maar de inkleeding is poëtisch, en men zou den jongen man zijne ingenomenheid met zich zelven, bedwongen en omsluijerd, ten goede houden, zoo men slechts wist, wat men aan hem had. Doch hoe kunnen wij dit weten, zoolang hij het zelf niet weet?

Hij wil dat men hem Soera Rana zal blijven noemen, en die naam prijkt met groote letters op het titelblad van zijn bundel; maar aan het slot zijner voorrede teekent hij zich I. Esser Jr. Hij vraagt strenge, onverbiddelijke kritiek, zoo meêdogenloos mogelijk; maar wanneer Prof. Beets (of was het een ander auteur van gezag?), door de opdragt zijner verzen te weigeren, daarvan eene alles behalve vleijende beoordeeling levert, dan betuigt Soera Rana, de redenen dier afwijzende beschikking op zijn rekest »niet geheel te verstaan." Hij erkent, dat het niet eigenaardig is, de voorrede van een dichtbundel te vullen met taalkundige mugge-zifterijen; en hij doet het nogtans. Hij beklaagt zich, slechts geringe poëtische gaven te bezitten; en in plaats van ons te verrassen door bewijzen van het tegendeel, laat hij de nietigste invallende gedachten drukken: op eene geheele bladzijde staan somtijds niet meer dan zes, dan vier, dan twee met moeite bijeengebragte regels, die zich te vergeefs als zoetvloeijender of diepzinniger dan andere aanmelden. In een gedichtje wederlegt hij eene beroemde uitspraak van Labruyère, en verklaart in eene noot, dat hij Labruyère niet heeft willen bestrijden, maar aanvullen. Eene enkele maal parodieert hij; maar zoo onduidelijk, dat hij het feit moet konstateren in eene aanteekening. Hij zou wel lust gevoelen, zijne verzen parelen voor de zwijnen

te noemen; maar hij durft niet, en zet het er daarom boven in kapitale Grieksche letters, die voor oningewijden met hiëroglyfen gelijkstaan. Van een versregel van Dante kent hij eene betere lezing, dan de onder het vertalen door hem gevolgde; daar hij echter geen kans zag, van de betere gebruik te maken zonder zijne vertaling te »bederven", hield hij zich aan de minder goede. Hij keurt het af, dat men niet goed gereformeerd zij, en gaat nogtans zelf gebukt onder »orthodoxe preêken." Hij polemiseert tegen de Haagsche kermis, doch maakt tegelijk het hof aan Nora, de met alles lagchende grisette. Om »in het oog vallende redenen" laat hij van een Italiaansch minnedichtje de eerste helft onvertaald, en deelt dat onvertaald geblevene, dat hij voor onbetamelijk houdt, nogtans mede. Hij acht het geoorloofd *eiber* te zeggen; maar zegt gij liever *ooijevaar*, óók goed. Hij vermoedt dat eene plaatsbeschrijving van zijne hand onnaauwkeurig is, omdat hij de plaats alleen van hooren zeggen kent; nogtans wordt de lezer verzocht, dat vermoedelijk onnaauwkeurige voor lief te nemen. Van de optimisten moet men het niet hebben, leert hij; maar ook niet van de pessimisten. Geen ellenlange berijmde vertoogen, geen gejammer, geen gefleem, geen vaderlandsch gerel, geen humoristische tentoonspreiding van vernuft; maar ook geen saterspel, geen treurspel, geen wijsgeerige poëzie, geen heldendicht zelfs, al is het nog zoo schoon. Men moet maar kinderlijk aan het toekomend leven blijven gelooven; doch tevens bedenke men, dat dit geloof eene bedriegelijke Morgana is. Vrije liefde loopt uit op een brekend hart; maar trouwt een meisje uit raisonnement, dan blijft haar hart ledig. Men moet mede-arbeider geweest zijn van eene courant, met wier beginselen men maar half instemt, om te gevoelen, hoe goddelijk schoon de leeuwrikken zingen; het ware beeld der poëzie echter is eene fontein, en de leeuwrikken zijn maar wereldlingen en levenmakers. Een mensch moet een hart in het lijf, in dat hart een wil hebben; en wars van gril en luim, moet die wil altijd dezelfde blijven. Maar ligt hij te droomen en dichterlijk te genieten in het voorjaarsgroen, niets natuurlijker dan dat hij een forsch gebouwde boer, en, zit hij 's avonds op zijn studeerkamer in Homerus, Tasso, Vondel, Hooft, of Heine te lezen, dat hij een matroos wenscht te zijn.

De knaap dweepte met de emancipatie der Javanen: dat was dwaas. De man luistert naar het gegons der Tweede Kamer: dat is óók dwaas. Verstandig daarentegen is het, wanneer een jongeling zich bij zijn meisje „aller dichteren koning" gevoelt, ook al luistert niemand anders naar zijne verzen. Verstandig, wanneer hij boven »arendsvlugt en zienersoog" de voorkeur geeft aan een talent van dezelfde beknoptheid als het zijne: musschen- en krekelzangen.

Er schuilt poëzie in dit alles; maar het is, met loffelijke uitzonderingen, de poëzie eener ziel van potaarde; eene treuzelende en beuzelende, gevende en nemende, zich gestadig ongelijk wordende poëzie; eene wier sprekendste karaktertrek is, dat zij, hoewel er geen voldoende termen voor bestaan, behagen schept in zich zelve. *De Karavane*, *Afscheid aan Amsterdam*, *Afscheid aan het dagblad* * * *, *Verzuchting*, *Orientale*, zijn schoone gedichten, uitmuntend door onmiskenbare bezieling, geschreven in onberispelijk Hollandsch. Maar op een totaal van honderd dertig of honderd veertig stukken en stukjes, is zulk een vijf- of zestal te weinig.

Ik ben overtuigd, dat wanneer mijne lezers kennis zullen gemaakt hebben met Soera Rana's *Orientale*, door geen hunner op mijne lofspraak het geringste zal worden afgedongen:

Zwervende op besneeuwde wegen
Droom ik van vervlogen dagen
In het verre en weeldrig Oosten,
In 't smaragden Insulinde;

Mijn verbaasde kinderoogen,
Scheemrend van den gloed der kleuren,
Zien in bloemenparadijzen
Schaduwbeelden van daemonen;

Uitvaart- en geboortfestijnen,
Der pengantens bonte staatsie,
't Zinverbijstrend spel der wajangs
En der ronggèns dansgebaren;

Duizendvervige lantaarnen,
Kronklende papieren draken,
Vuurge monsters, — al 't gewemel
Der Chinesche nieuwejáarsvreugd.

Als verwarde slaapgezigten
Dwarlen ze in mijn geest dooréenen,
En daartusschen, in den luister
Van den keerkringsnacht: een Kerstfeest.

Wijl de dobberende kaarsvlam
Met het vlottend geestenoffer
Afdrijft op de troeble waatren
Van den Tji-Liwong, — rijst ginder

Cierlijk rank, de gavenrijke
Bamboesboog, met flonkerlichten
Overgoten, op ten hemel;
En de glans der flonkerlichten,

Menglende in de roode schijnsels
Van de sparkelende toortsen,
Valt op bronzen aangezigten,
Half nieuwsgierig, half eerbiedig

Luistrend naar de welgeliefde,
Vrouwlijk teedre stem huns meesters,
Die in vloeijende oosterklanken
Spreekt van de eeuwge Blijde Boodschap.

Boven de waringiboomen
Ruischend in de bergwindkoelte,
Als het licht op Bethlems velden,
Stralen Insulindes starren.

Duitsche lyriek, zoo men wil: uit rederijkers-verwantschap nagezongen op zijn Vlaamsch. Maar nagezongen in een eigen toon, uit een eigen gemoed, door den natuurlijken drang van eigen herinneringen. Wezenlijke poëzie. De meeste verzen van Soera Rana rijmen; maar het rijm is zijne kracht niet. Althans, geen van zijne rijmende gedichten gaat boven dit rijmlooze.

Wanneer ik van den heer M. Coens zeg, dat hij door menschenkennis uitmunt, dan late men dit niet slaan op zijne wijze van in het openbaar te verschijnen. Een dichter behoort te weten, of het oogenblik om zich aan de vuurproef der publiciteit te wagen, voor hem gekomen is, ja dan neen. Laat hij buiten op zijn boekje drukken: *Niet in den Handel*, en

zendt hij het tevens, met een formulier-geleibrief, ter lezing aan bekende letterkundigen, die allen zonder onderscheid met dezelfde typografische buiging door hem gegroet worden; verzoekt hij uitdrukkelijk, in dien brief, vooralsnog niet in het openbaar over hem te spreken, en betuigt hij daarin tegelijk zijnen dank aan een ongenoemde, die dit wèl deed, dan schokt hij het geloof in zijn zelfvertrouwen en mist niettemin zijn doel. Halve publiciteit geeft niets. Wie niet beoordeeld wil worden, houde zijn handschrift in portefeuille. Wie het laat drukken en rondzendt, vrage geen uitstel van beoordeeling. Elke andere handelwijze is onmenschkundig.

Doch dit onderscheidt den heer Coens, dat, tusschen de natuur-tooneelen en de subjektieve indrukken, hier en ginds bij hem menschenbeelden te zien, en die beelden geen kinderen, maar volwassenen zijn. In *Eind der Mei*, opgedragen aan een jong kunstenaar in den vreemde, die, gebrouilleerd met zijn meisje, nu ook met de kunst meende te moeten breken, worden al de fasen van een zielsproces geschilderd, vastgeknoopt aan het overgaan van den laatsten voorjaars- op den eersten zomerdag. De invallende duisternis hoort verwenschingen slaken, straks wanhopige besluiten nemen. De stemming van het gemoed wordt, als de nacht, somberder en somberder. Heel in de vroegte begint bij den slaap- en radelooze de gedachte te rijzen, dat men slechts in schijn heeft opgehouden, hem te beminnen. Er ruischen twee beken in zijne nabijheid, wier ineensmeltend geluid een gelukkig verleden in herinnering brengt en op nieuw eene gelukkige toekomst doet hopen. Gaat het dagen in het Oosten, dan beginnen de vogelen te zingen in het bosch. Uit den dauw op de weiden stijgt de leeuwrik naar omhoog. Eindelijk komt de zon door: het is Mei geweest en Junij geworden. Ik noem alleen de hoofdpunten.

Men kan voor het lijden van dien jongen kunstenaar niet veel gevoelen; men weet te weinig van hem; het is wel wat overtoevallig, dat de verloren geliefde »slechts koel in schijn" was. Maar het vers lezend, zegt men niettemin tot zich zelven: Hier is iemand. Er spreekt gevoelde wanhoop uit de met opzet niet rijmende klagt:

Ach, heel 't geloof des kinds
Groeide op een woordenspel,
Waaruit den denker
Meer wensch dan hoop,
Meest droeve vragen spreken.
Geen weg, geen spoor meer!.....
Duisternis, —
De nood spreekt gruwzaam
Door uw stilte......
Niet te beven
Waar' méer dan held zijn......
Voort?...... Terug?......
Om 't even misschien!
Wat is het eind:
In 't korte leven
Voor niets geweest te zijn
Dan voor den dood?

Drie gedichten, waarvan het eene *De Zwerfster*, het andere *Martha*, het derde *Aan Martha* heet, vormen te zamen de geschiedenis eener jonge dame, schoon en beschaafd, maar misdeeld door de fortuin, en genoodzaakt voor zich zelve te zorgen. Ook dit vrouwenbeeldje leeft, evenals de jonge kunstenaar van daareven. Eene zonnige jeugd, een moeitevol bestaan, een vroege zachte dood: men blijft aan die Martha denken, al worden hare lotgevallen maar even aangeduid. Iets uitvoeriger is de cyclus van gedichten, aan het echtpaar F. en L. gewijd: *Op den trouwdag*, *Lijkzang*, *De jaargetijden*, *Onderweg*, *De Rouwende*. Men ziet de jongelieden elkander het hof maken, wanend dat zij bestemd zijn als broer en zuster te blijven; ziet, als ze nog niet lang getrouwd zijn, de jonge moeder sterven; ziet den jongen weduwnaar, met een kind aan de hand, een bezoek brengen aan haar graf. De verdienste dezer verzen is, dat zij een gewonen aandoenlijken toestand, door fijnheid en soberheid van schildering, ongemeen maken. Een andere, vrolijker toon klinkt uit *Goede Herberg*: het verhaal der vriendelijke ontvangst, den dichter en twee zijner makkers ten deel gevallen, bij gelegenheid van een voetreisje in den vreemde. Eene gastvrouw van leeftijd, een zingend en pianospelend nichtje, een gezellig souper, een luimig ontbijt, vormen de incidenten en de stoffering van deze dichterlijke reis-aanteekeningen.

Ik kom uit de nachtschuit, wanneer ik naar aanleiding dezer verzen van gisteren, hier melding maak van de reeds in 1871 verschenen *Gezangen* van Geka, in het licht gegeven door Nicolaas Beets. [1] Het geschiedt echter met een goed doel, en slechts in het voorbijgaan. Welluidender en innemender dan haar pseudoniem, ademen Geka's gedichten, bij uitzondering afgewisseld door herinneringen aan sprookjes van Andersen, van het begin tot het einde een regtzinnig protestantschen geest: en ik weet een gemengd publiek geen juister voorstelling van de *Gezangen* te geven, dan door ze te kenschetsen als de poëzie van een gereformeerd Begijntje, — eene kwalifikatie waaraan alleen zij aanstoot nemen kunnen, die met het edelaardig bestaan dezer vrome vrouwen onbekend bleven. Eene scherpe tegenstelling wordt er in geen geval door aangeduid. De heer Willemsen, die zijne verzen aan de dames opdraagt, zal Geka voorwaar niet willen uitsluiten; de heer De Rop heeft met Geka de sympathie voor Andersen's sprookjes gemeen; de heer Esser is haar geloofsgenoot; de heer Coens verhaalt in zijne aan Martha gewijde rijmen eene geschiedenis, welke met die van Geka punten van overeenkomst aanbiedt. Aan goede gevoelens, waarin door al de leden van het gezelschap om strijd gedeeld wordt, ontbreekt het niet; de vaderlandsliefde staat daaronder boven aan. Geen reden dus, zich door het »kerkelijk goedgekeurd," boven den ingang tot dezen poëtischen lusthof, te laten afschrikken. In de beeldende kunst heeft Geka het niet ver gebragt. Hare verzen zijn, ook al op zijn rederijkers, meer welsprekend dan dichterlijk. Sommige uitdrukkingen zijn krachtig, maar verstoren het kunstgenot. De goede smaak komt in opstand, waar eene fiere en beminnelijke vrouw, dertigjarige teringlijderes, die tot herstel van gezondheid naar Montreux en naar Genua toog, zuchtend uitroept: »Dit logge vleesch der zonde belemmert mij!" Niet zonder weerzin kan men dezelfde pen, waaruit de bevallige bladvulling vloeide:

---

[1] Van Geka's *Gezangen* kwam in 1872 te Utrecht een tweede goedkoope druk uit.

Zoo, Heiland! ik U bloemen koos,
Uw hemel ten festoen:
Mijn zuster ware een lenteroos,
En ik, ik waar het groen!

zich zien leenen, zooals Geka het de hare doet, tot het neêrschrijven der betuiging, dat zij »in 't kwaad volleerd" is en »slechts onrein vuur" in zich zelve vindt. Maar al gelijken Geka's verzen te zeer op berijmde paragrafen uit de *Imitatio Christi*, eene enkele maal uit den toon vallend door tegen »Rome's valsche leer" te protesteren, dit wordt meer dan goedgemaakt, het wordt uitgewischt, door het vele schoone en gevoelde in hare telkens terugkeerende hulde aan de natuur. De volgende wending in het gedicht *Montreux*:

Bekoorlijk oord! Bij 't zachte maanlichtstralen,
Of als de zon in middagluister gloort,
Steeds hoort mij berg en dal herhalen:
Bekoorlijk oord!
Maar als de zon, bij 't ondergaan zoo prachtig,
U met haar goud, haar purper overstort,
Dan is uw schoonheid mij te magtig,
Dewijl zij godlijk wordt.
Dan is mijn hart niet ruim genoeg en heilig
Voor zoo veel groots, voor zoo veel heerlijk schoons, —

die wending is in hare menschelijkheid zoo voortreffelijk, dat men haar onwillekeurig medetelt onder de trekken, door den heer Beets bedoeld, wanneer hij in zijn voorberigt zegt in staat te zijn, Geka de vervaardiging van sommige harer gedichten te benijden; — een pluimpje, waarmede zelfs Soera Rana, die overigens wat het bestuderen van goede modellen aangaat door Geka alleen in de Nederlandsche overtroffen wordt, niet mogt gaan strijken. Werkelijk bezit Geka een talent van versbouw, dat de dubbele verdienste in zich vereenigt, èn met uitsluiting der Vlaamsche, naar sommige der beste nationale voorbeelden gevormd te zijn, èn in de uitdrukking eene helderheid te bereiken, die, al wordt het poëtisch waas er hier en ginds door geschonden, daarentegen elk misverstand, elke onzekerheid omtrent de bedoeling, aanstonds voorkomt.

Dit nu is de zwakke zijde van M. Coens; wiens speeltuig wel is waar meer snaren telt, maar zonder dat vaardigheid en aanschouwelijkheid van uitdrukking met die veelzijdigheid hand aan hand gaan. Hij beklaagt zich ergens, te ver naar zijn zin van Gelderlands helderen hemel te wonen en door zaken, of wat ook, gebonden te zijn aan een Zuid-Hollandschen polder, die niet nader wordt aangeduid, maar aan de Nootdorpsche Plassen denken doet. De verzen van den heer Coens schijnen iets te hebben overgenomen van de nevelen, die boven zulke uitgeveende vlakten plegen te zweven. Zij drijven in een mist; en slechts in flaauwe omtrekken ziet men de zoo even geprezen beelden heenschemeren door de mistige taal. De kleinere gedichten lijden aan hetzelfde euvel. De dichter is zijn orgaan niet meester. Ten einde van de tweede lettergreep in *zalig* af te komen, schrijft hij het woord zóó, dat men het moet uitspreken alsof er *galg* stond, met twee a's. Van *geloofd* maakt hij *gloofd.* De zon laat hij in den winter *ons Noorden wijken;* edele vrouwen herbloeijen bij hem *in warm te omvatten.* Den weemoed vindt hij zoo bekoorlijk en begeerlijk, dat hij die aandoening toeroept: *Zelfs geen heilstaat delve uw graf!* Zulk dichten is stamelen, in plaats van spreken. Wanneer ik 's heeren Coens' *Aan een knorrigen wandelaar* aanhaal, dan maak ik hem een opregt gemeend kompliment; en toch is het onzeker, of alle lezers dit duidelijkste onder zijne goede stukjes buitengewoon duidelijk zullen vinden:

Lokkend glimlacht weer de vijver;
Feestlijk, aan zijn groenen boord,
Graast het rundvee met een ijver,
Die geen helder spieglen stoort;

Rustig leegren zich de schapen
Onder lommerrijk geboomt;
De oude herder staat te slapen,
En zijn trouwe makker droomt;

Droomrig ook, den blik ter aarde
Naar 't vertrouwlijk blatend lam,
Leunt aan 't hek een koppel paarden
Onder d'ouden wilgenstam.

En een grauwtje, diep verzonken
In 't beschouwen van den schijn,
Knipt met oogen die éens blonken
Maar nu dof van 't denken zijn —

Knipt zoo teer, en balkt afgrijslijk!...
Aan de vliet, bij volop gras
En mooi weer, bedenkt hij wijslijk
Hoe 't kon zijn, als 't anders was?

Ezelachtig denk' wien 't luste:
Snoeren wou ik ieder'en mond
Die het bloeijend oord ontrustte,
Waar 'k mijn vogels wedervond!

Den dichter (want zulk een versje te kunnen schrijven geeft een begin van aanspraak op dien naam) den dichter het ongestoord genot van het terugvinden zijner vogels! Zoo hij maar niet een ieder, die zijne verzen hooger zou stellen, indien zij anders waren, voor een knorpot houdt.

Uit het *Jaarboekje voor Rederijkers en Beminnaars der poëzij*, jaargang 1877, kan ik om geldige redenen geen verzen mededeelen. *Niets volmaakt* luidt de titel boven tien of twaalf voor de vrouwelijke dienstbodenwereld bestemde strofen, waarin de redakteur, van wien ik mij herinner gelukkiger proeven gelezen te hebben, ditmaal eene onomstootelijke waarheid bezingt. Hetzelfde geldt van den geheelen bundel. Niets daarin bezit dien graad van al is het slechts betrekkelijke volkomenheid, welke het aanhalen regtvaardigt en eene aanbeveling doet zijn. De gedachte in *De vogel Phoenix*, — het eenige vers der verzameling dat denken doet aan een gedicht, — is eene gedachte van Andersen, en werd door Anth. de Rop, die aan het jaarboekje twee bijdragen afstond, naar Andersen's proza berijmd.

De beteekenis echter van het boekje ligt niet in de dichterlijke bijdragen waarmede het is aangevuld, maar in de *Naamlijst van Rederijkerskamers en Genootschappen van Uiterlijke Welsprekendheid*, die de bijdragen voorafgaat. Volgens opgaaf van belanghebbenden bestonden er op ultimo December 1876 in Nederland twee honderd vijftien of zestien rederijkerskamers, verspreid over alle provincien, steden, en dorpen des rijks. Aan het hoofd

staat een rederijkersbond, waarvan de zetel zich te Utrecht bevindt. De Utrechtsche kamer *Jan van Beers* heeft den Prins van Oranje, de Utrechtsche kamer *De Génestet* heeft Prins Alexander tot beschermheer. Een feest, door deze kamers in den zomer van 1876 gegeven, werd bijgewoond door Prins Hendrik. De derde Utrechtsche kamer heet *Nicolaas Beets*. Of deze kamer dezelfde »letterlievende vereeniging Nicolaas Beets" is, welke het weekblad *Euphonia* uitgeeft, dit blijkt uit de opgaven niet. Kamer, vereeniging, weekblad, schijnen onder het patronaat van Prof. Beets te staan; ofschoon ik mij niet herinner, in *Euphonia*, dat in het voorjaar van 1876 werd opgerigt, bijdragen van zijne hand te hebben aangetroffen, en men bijna niet gelooven kan, dat hij het oog laat gaan over den inhoud, of gekend is in de verzen, waarop men Prins Hendrik, wiens edelmoedigheid bij die gelegenheid de muzen voor eene scène bewaarde, verleden jaar onthaald heeft.

Twee honderd rederijkerskamers! Of indien men het aantal dienstdoende leden, door elkander, op tien per kamer stelt, twee duizend meest jonge mannen, die werk maken van reciteren; de waarde van een gedicht afmeten naar zijne mindere of meerdere geschiktheid voor de openbare voordragt; de kunst in de eerste plaats als de schatpligtige der gezelligheid, en van welke gezelligheid! beschouwen. Te Wormerveer bloeit de rederijkerskamer *Orion*. Te Vlaardingen de rederijkerskamer *Chrysostomus*. Te Pekel-A de rederijkerskamer *Palamedes*. Te Noordscharwoude de rederijkerskamer *Cicero*. Te Middelstum de rederijkerskamer *Hypolites*. Te Marum de rederijkerskamer *Demosthenes*. Te Loppersum de rederijkerskamer *Saffo*. Ik doe maar een greep uit de tweehonderd. Uit de eerzuchtige namen, die sommige kamers zichzelven geven, blijkt genoeg, dat men met niet meer dan een glimp van beschaving te doen heeft. Zoo te Loppersum als te Wormerveer, zoo te Pekel-A als te Noordscharwoude, kan het publiek, hetwelk de openbare vergaderingen der rederijkers bijwoont, heeren en dames, ouders en dochters, bezwaarlijk anders zijn zamengesteld dan uit personen, wien het niet bovenal om het bevorderen van het schoone of het smaken van een kunstgenot te doen is, maar om, voor weinig geld, en met weinig onkosten van toilet, een avond buiten

's huis door te brengen: te zien en gezien te worden. In de steden gaat het ongetwijfeld eenigzins anders toe, dan op de dorpen; maar niet véél anders. Hebben de rederijkerskamers alom aan het klankvol orgaan en de roemzucht van zeker aantal burgerzonen haar ontstaan, overal hebben zij haar bloei te danken aan een evenredig aantal onbemiddelde burgermeisjes, die, bruiden, zusters, nichtjes, of vriendinnen, kwanswijs naar het reciteren gaan luisteren, maar in den grond der zaak alléén bedoelen, iederen winter voor een keer of wat, binnen de grenzen van haar speldegeld, zich te tooijen en te vertreden. Eere aan die onbemiddelde jonge meisjes! Slimmer dan vader en moeder, die maar half begrijpen welke bekoring de rederijkerskamer *Hypoproslambanomemos* (zoo heet die van Abcoude) voor de zedige nufjes bezitten kan (doch zij denken daarbij aan hypocras); slimmer vooral dan de neven, de broeders, en de bruidegoms, die in het geheel niet peilen om welk motief men hen voor Cicero of Demosthenes, voor Chrysostomus of Orion laat spelen, handhaven zij, aardig en waardig, de overlevering van haar geslacht. Maar ook: arme poëzie, die door deze oolijke deernen als voorwendsel wordt misbruikt, om in haar vreugdeloos bestaan wat wereldsche afwisseling te brengen!

Genoeg om voelbaar te maken, dat het *Jaarboekje voor Rederijkers en Beminaars der poëzij* met deze laatste weinig heeft uitstaan. De rederijkerskamer *Augustinus*, te Appelscha, verkondigt daarin op ongezochte wijze, hoe haar president, haar sekretaris, haar penningmeester, haar bibliothekaris, haar kommissarissen van orde heeten; en verneemt wederkeerig de namen van de bestuursleden der vereeniging *Philomusos* te Beesd. De kamer *Mnemosyne*, te Buiksloot, ziet met onschuldige afgunst, dat de letterlievende vereeniging *Hooger zij ons Doel*, te Amsterdam, behalve een kompleet bestuur en een eere-voorzitter, ook een vice-president, een vice-sekretaris, een vice-penningmeester, een vice-bibliothekaris, een vice-lokaal-kommissaris heeft; en zij troost zich met de gedachte, dat de kamer *de Grashalm*, te Berkhout, en de kamer *'t Ontluikende Bloempje*, te Blijham, het óók nog niet verder gebragt hebben, dan de Buikslootsche zuster. Geheel Nederland kan in het jaarboekje

lezen, dat Bodegraven de kamer *H. K. Poot*, Blokzijl de kamer *Fenna Mastenbroek*, Bolsward de kamer *Gijspert Japicx*, Diepenheim de kamer *W. J. van Zeggelen*, Dockum de kamer *Camphuijzen*, Enter de kamer *Jacob van Lennep*, Enkhuizen de kamer *S. J. van den Bergh*, het nederig Goor, evenals het trotsche Utrecht, drie kamers bezit: de kamer *Jakob Cats*, de kamer *J. J. L. ten Kate*, en de kamer *Tollens*.

Persoonlijk heb ik niets tegen Goor. Ik wensch het stedeke Gods besten zegen, en bezig zijn naam alleen als eigennaam voor mijn denkbeeld. Zoo in het onaanzienlijk Goor, tusschen 1858 en 1871, behoefte is gevoeld aan drie rederijkers-kamers; zoo die genootschappen, — tot in plaatsen, wier namen men in een aardrijkskundig woordenboek moet naslaan, om zich van haar bestaan te vergewissen, — over het geheele land verspreid zijn, volgt daaruit dan, dat van op één na de onderste lagen der Nederlandsche zamenleving, zich een geest van wansmaak en kleingeestigen naijver heeft meester gemaakt, waarbij dorps-ijdelheid, ook in de steden, eene hoofdrol vervult? Is het geen wonder, zoo te midden dier verstikking van het natuurlijk gevoel, onder het juk van den ondichterlijksten vorm der pedanterie, de bodem weigert een volks-, een werelddichter voort te brengen? Zeker zou eene natie, over wier grondgebied de zichzelf behagende onbeduidendheid, met de gekrenkte eigenliefde der onvruchtbaarheid in verbond, er in slaagde, een net als die meer dan twee honderd kamers te spannen, allengs tot een lagen trap van ontwikkeling moeten dalen. Er komt bij, dat de Vlaamsche wedstrijden de hand aan de Nederlandsche reiken; het Zuiden en het Noorden elkander steeds verder van den weg helpen; en er in beide landen zich eene litteratuur dreigt te vormen, zoo ledig van inhoud en zoo slap van vorm, dat de rederijkerslitteratuur der vijftiende eeuw, in weerwil van hare stijfheid, er gunstig bij afsteekt.

Ongetwijfeld is dit gevaar niet volstrekt denkbeeldig. Wanneer de raap zich eenmaal verbeeldt, ananas te wezen, en Schiedam zich naar Eschylus noemt, dan vindt de waarschuwende toespraak in den regel doove ooren, en bevestigt het zich, dat geen andere amazone zoo vast in den zadel zit, als de toegejuichte verwaandheid. Doch mijns inziens moet er meer

gebeuren, alvorens men het regt heeft, de Nederlandsche rederijkerskamers eene nationale ramp te noemen. Hare vermenigvuldiging is een natuurlijk gevolg van het uitbloeijen of zich terugtrekken der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, die in steden en op dorpen weleer verhandelde en bijdroeg, waar de rederijkers thans reciteren. Over hetgeen tot tempering van het kwaad de schalksheid der vrouwen doet, sprak ik reeds: bij gebrek aan waaijers houden zij, achter haar zakdoek, de mannen weldadig voor het lapje. Het meest echter mag men verwachten van den invloed der jonge dichters zelven, die regtstreeks of langs een omweg uit de rederijkers-beweging zijn voortgekomen. Bespot men u en mij, omdat wij te hunnen aanzien het werk der Arabische gidsen van Caïro verrigten, die den reiziger tegen de groote Egyptische pyramide opduwen, — zoo zij slechts op den zangberg aankomen, dan hebben wij er dien glimlach voor over. Laat hen bedenken, dat met uitzondering van sommige veteranen, waaronder krachtige, en sommige navolgers, waaronder gelukkige, Nederland heden ten dage, hetzij dan ten gevolge der twee honderd rederijkerskamers, hetzij buiten verband met dat verschijnsel, geen andere dichters bezit dan hen. Laat de omstandigheid, dat zij toevallig het woord alléén hebben, een levendig gevoel van verantwoordelijkheid bij hen doen ontwaken. Heeft Schimmel eenmaal van de rederijkers gezegd, dat zij bezig waren aan de beschaving van het menschdom te arbeiden, laten Soera Rana en de zijnen thans arbeiden aan de beschaving der rederijkers. Uit het *Jaarboekje* kunnen zij leeren, dat de oogst groot is en de arbeiders weinigen zijn; dat eene litterarische dijkbreuk, gelijk die welke de Vereenigde Provincien thans onder rederijkers-water zet, niet te stoppen is met tobberijen over eene opdragt, of met gehaspel over het gebruiken van een verouderd woord; dat de poëzie in Nederland zich op dit oogenblik met ernstiger zaken heeft bezig te houden, dan het vijlen en oppoetsen van versjes, waarin het vijfde gedeelte van eene gedachte het vierde gedeelte van een gevoel naloopt; dat dichters mannen behooren te zijn, en mannentaal behooren te spreken; en dat niemand, zelfs omhoog geduwd, den top der pyramide bereikt, zoo het niet zijne ernstige begeerte is, een blik te mogen werpen in het beloofde land.

Ik herstel een verzuim, wanneer ik aan het slot dezer beschouwingen over de jongste teekenen van leven op den Nederlandschen zangberg, ook nog melding maak van *Das Hohelied und andere Gedichte* (*Deutsche und Holländische*), door Holda, Leiden 1876. Niet alleen dat jaartal geeft het bundeltje regt, in mijn overzigt te worden opgenomen; ook om hunne soort verdienen Holda's verzen hier eene plaats. Zij lichten de door mij ontwikkelde stelling van verschillende zijden toe.

Elders vestigde ik de aandacht op Holda's boekje, als teeken des tijds en uitvloeisel der betrekking tusschen eene schipbreukeling der vrouwelijke emancipatie, en een der moderne theologie. Werkelijk is dit, zoo men van de versjes eener dame gewagend, zulk een gewigtig woord mag bezigen, het zwaartepunt der kleine verzameling. Thans echter spreek ik alleen, hare verzen onderscheidend van die van Geka, over de Holda die bij het rederijkers-jaarboekje, bij de bundels der heeren Coens, Esser, de Rop, en Willemsen behoort.

Al dadelijk treft het, dat ook Holda mededoet aan »het lied." Ook zij »zingt": de geijkte uitdrukking tot aanduiding dier kleine gedichten, waarvan Coens eene definitie poogt te geven. Willemsen legt van zijn zingen rekenschap af in zes strofen, gerigt aan een werkelijk of denkbeeldig vriend:

Gij vraagt, waarom ik zing, mijn vriend!...
Ik zing, omdat voor 't zonnelicht...
Ik zing, omdat de levenslust...
Ik zing, omdat de bloesem geurt...
Ik zing, omdat de winter steeds...
Ik zing, omdat zoo menigmaal
De rijke erinnering
Aan vroeger vreugd mij denken doet, —
Ik zing, omdat ik zing!

Bij Holda mist men met welgevallen de overdreven eenvoudigheid, welke uit dien laatsten regel spreekt. Maar de stemming is dezelfde. Houd mij vast, of ik zing! roepen ook hare liederen den lezer toe. »In mir quillt es," luidt het in *Geistesdrang*:

In mir quillt es,
In mir wogt es,
Und es regt sich tausendfach;
Immer dichter,
Immer wilder,
Drängen sich die Bilder vor.

Aus dem Herzen,
Aus der Seele
Bricht hervor der Töne Strom;
Singen will ich,
Jauchzen möchte ich,
Ob des Geistes reicher Fülle.

Denn es ist ein
Ungekanntes,
Wonnevoll, erglühend heiss,
Das zu Liedern
Sich gestalten,
In Gesang sich äussern will.

Möchte singen
Allem Schönen,
Leben in der Wunderwelt
Welche hohe
Menschenseelen
Einst erschaffen und geträumt.

Dit gedichtje opent den bundel en dient als kommentaar van het voorafgaand vierregelig *Motto:*

Und wenn's mir durch die Seele zieht
So muss auch gleich ich singen.
Mir ist als würde sonst das Herz
Im Leibe mir zerspringen.

Met De Rop heeft Holda gemeen, dat ook bij haar één gedicht gevonden wordt, hetwelk al de andere in omvang overtreft: het op den titel vermelde *Hohelied.* Het is bijbelsch gekleurd, evenals De Rop's *Eerste Vaartuig*, maar behoort meer tot de orde van het lier-, dan tot die van het leerdicht. Twee kleine houtsneden in assyrischen of egyptischen stijl, een aan het begin en een aan het slot, doen aan de medewerking van

Vosmaer denken, wiens *Londinias* in denzelfden trant geïllustreerd werd, en die reeds vroeger in een van zijne bundels Holda eene plaats afstond. Overigens is de vorm eenigzins die van het tekstboekje van een oratorium, hetgeen weder aan De Rop's *Hollanders op Nova Zembla* herinnert. De twee vignetten geven wat lokale kleur, en de algemeene inhoud van het bijbelsch Hooglied is gevolgd; maar door de herinnering aan Tannhäuser heeft het geheel een subjektief karakter gekregen. Holda heeft in hem hare *Schwesterseele* gevonden, en de oud-testamentische beelden worden onveranderd tot schildering van zijn persoon gebezigd:

Mein Freund ist weiss und roth,
Und unter Tausend wohl
Ist auserkoren er.
Wie feinstes Gold, so werth
Ist mir sein edel Haupt;
Sein Haar ist rabenschwarz
Und kraus die Locken sein.
Die Augen wunderhell,
Die Backen blühend, wie
Ein würzig Blumenbeet.
Die Lippen Rosen gleich,
Und seine Hände fein
Wie Edelsteine. Weiss
Und Glänzend ist der Leib,
Wie reines Elfenbein.
Schlank, kräftig, auserwählt
Wie Cedern Libanons
Ist die Gestalt, und süss
Die Stimme seines Munds.
Volkommen ist er ganz!
Ein solcher ist mein Freund, mein Vielgeliebter;
Ihr Mädchen, hört! das ist der Liebste mein!

Een pendant van dit portret van Tannhäuser door Holda, is Holda's portret van zich zelve, Tannhäuser door haar in den mond gelegd. Ook hij bezigt de bekende salomonische rhetoriek. Holda's oogen noemt hij *taubenmild*. Hare tanden zijn zoo glanzig en zoo wit als eene kudde pasgeschoren schapen; woorden als honig vloeijen over de purperen snoeren harer

lippen; hare borsten welven zich even teeder, als onschuldig slapende reebokjes; de wendingen harer heupen doen aan eene golvende keten, de slankheid harer *goldurchglühte* taille aan een klapperboom denken; haar zachte hals is als een toren van ivoor, en daarop verheft zich, hoog en rustig als de berg Karmel, Holda's schoon en fier hoofd.

Onder het veertigtal stukjes in den bundel worden er zes of zeven Hollandsche gevonden. Het beste daaronder zou door Soera Rana kunnen geschreven zijn. Men vindt er sommige van zijne wendingen, van zijne vrijheden, en een gedeelte van zijne verkleinwoorden in terug:

O, toen de jasmijnen bloeiden,
Toen was 't ook lente voor mij;
Door bloemrijke lanen dwaald' ik,
Mijn liefste aan mijn zij.

Wij droomden en minnekoosden,
Wat was toen het leven goed!
Hoe heerlijk scheen er de zonne,
Wat geurden de bloemekens zoet!

Nu is de zomer gekomen,
Die bloemkens, ze zijn vergaan!
Doch die in de ziel mij ontloken,
Die lagchen nog heden mij aan.

Naar men bemerkt, regtvaardigt geen dezer proeven den ophef, dien Holda zelve van hare zangdrift maakt. De typografische vormen der poëzie zijn voorhanden, maar de poëtische inhoud ontbreekt. Tusschen den aangekondigden barensnood, en het gehalte zoowel, als den omvang van het gebaarde, heerscht zoo weinig evenredigheid, dat men door teleurstelling ongeduldig wordt en, wanneer Holda uitroept:

Ach, meine Seele ist so alt,
Sie hat so viel gelitten,
Mich dünkt sie hätt' schon tausend Jahr
Gelebet und gestritten, —

men er onwillekeurig en binnensmonds op laat volgen:

Als ik een bidder zie loopen,
Dan slaat mij 't hart zoo blij.
Dan denk ik, hoe hij ook weldra
Uit bidden zal gaan voor mij.

Het overdadig gebruik van eene andere dan de moedertaal moet als eene voorname reden van het gebrekkige dezer verzen beschouwd worden. Jufvrouw Opzoomer's voorbeeld heeft bewezen, dat zelfs een nabootsingsvermogen, zoo buitengewoon als het hare, het ontbrekend kunstvermogen niet vergoeden kan. Het blijven spraakwendingen, overgenomen uit boeken: tot de natuurgeluiden der spraakmakende gemeente komt het niet. Allerminst »het lied", indien het lied in Nederland eene toekomst heeft, kan het bondgenootschap der moedertaal ontberen. Wat men van dien aard bij Gœthe, bij Uhland, bij Heine vindt, is zoo door en door nationaal, dat een Nederlander het niet kan overnemen, zonder het te schenden. Zeer juist is hetgeen in de laatste aflevering van Multatuli's *Ideeën* wordt gezegd; zóó juist, dat men het geschreven waant met het oog op onze Holda's en Soera Rana's: »Niemand gelijkt zoo weinig »op Heine, als zij die, Heine navolgende, op Heine meenen »te gelijken. Het slagen is hier een verongelukken, en wie »den zoodanige een kompliment maken wilde, zou daartoe de »stof moeten zoeken in een — zeer onwillekeurige! — afwijking »van Heine, in een vermeende fout. Hier zijt ge nu waarlijk »eens een oogenblikje u zelf geweest, zou 't dan kunnen luiden; »de passage is wel niet schoon, niet fijn, niet natuurlijk, »niet . . . al wat men wil; maar ze is ten minste niet *Heinisch*, »en dit is altijd iets."

Waar niet in de moedertaal geschreven wordt, daar ontbreekt in den regel, zelfs al waagt men zich niet verder dan het proza, de kunstvorm. Lindo schreef beter Hollandsch, dan Vosmaer Fransch schrijft: toch zullen Lindo's vertalingen niet blijven leven. Van Vosmaer's *Rembrandt* wordt eene nieuwe uitgaaf aangekondigd; landgenoot en vreemdeling zullen voortgaan het boek te raadplegen; maar de kanselarijstijl van het atelier zal eerst uitgewischt kunnen worden, wanneer de schrijver zijn werk durft overschrijven in het Hollandsch. Holda's Duitsche verzen geven ons den kanselarijstijl van »het lied", en de

Hollandsche worden op sleeptouw genomen door de Duitsche. Te zamen vertegenwoordigen zij het cijferschrift van het genre, maar zonder de taal, die alleen in staat is, het genre nationaal en onsterfelijk te maken.

Eene andere dwaling is, dat men gelooft, door middel van één theorie twee feiten in het vergeetboek te kunnen brengen. De verwaarloozing van het rijm heeft in de geschiedenis der laatste honderd jaren van onze letterkunde eene dagteekening, en die dagteekening is de dagteekening van eene vermindering, een achteruitgang, een verval. Van Alphen, Van de Kasteele, Bellamy, ook Bilderdijk en Kinker in hunne jeugd, hebben een klein getal voortreffelijke metrische verzen geschreven, die echter alleen bij zeldzame uitzondering het burgerregt konden verwerven. Vrucht eener reaktie tegen het alexandrijn van Feitama en van de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, vertegenwoordigden zij tevens, onder de vanen van Klopstock voor het hoogdravende, van Gleim voor een bescheidener genre, de eerste invasie der Duitsche lyriek in de Hollandsche poëzie. Maar omdat de reaktie niet wortelde in den nationalen bodem der geschiedenis van het Nederlandsch vers, is op de invasie eene *libération du territoire* gevolgd. Kinker en Bilderdijk, twee meesters in de techniek der poëzie, gingen hunne rijmlooze verzen al spoedig als knutselwerk hunner jonge jaren beschouwen. Zij en Tollens, Da Costa, Van Lennep de Vader, Van Lennep de Zoon, Potgieter, Heije, Beets, Alberdingk Thijm, Ten Kate, De Génestet, Schaepman, al degenen wier meesterschap over de taal hun tusschen beide vormen de vrije keus liet, hebben alleen in het rijm voldoening gevonden. Jakob van Lennep's *Aan een mijner kleinzoons* is eene dier bevallige uitzonderingen, welke den regel bevestigen. Zulke wenken worden niet straffeloos in den wind geslagen. Al de beste Nederlandsche dichters hebben het metrische vers beneden zich geacht; en de enkelen onder de ouderen, die er in uitgemunt hebben, waren tegelijk gebieders over het rijm. Elke natie heeft hare godentaal, welke, naar de fraaije bepaling van Alfred de Musset, hieraan herkend wordt, dat de wereld haar verstaat, maar niet spreekt; en alle eigenlijk gezegde Nederlandsche dichters hebben instinktmatig gevoeld, dat die taal te onzent, in den regel, door het metrisch vers

ontwijd wordt. Het poëtisch gesukkel, waarvan bij het doorbladeren van het half dozijn bundels, die ik voor hen opensloeg, mijne lezers getuigen zijn geweest, behoeft geen andere verklaring. Het zijn verzen van dichters, die, de taal der goden niet, of slechts ten halve magtig zijnde, ten bate van hun onvermogen eene mindere taal in zwang zoeken te brengen en daartoe vreemde hulptroepen in dienst nemen. Of zij zich al op handboeken bij de beoefening der prosodie beroepen, het baat hun even weinig, als in omgekeerde reden het de *Letteroefeningen* van 1770 baatte, in naam van Feitama's theorie de verzen van Van Haren der vergetelheid prijs te geven. Onvermogen, hoe ook bemanteld, blijft onvermogen, en de feiten spreken te luid.

Een treffend bewijs, dat verzen schrijven eene hemelgaaf, en er in Nederland slechts voor één uiting van dat talent plaats is, heeft *De Vorstenschool* van Multatuli geleverd. In de wieg gelegd om door zijne eenvoudigheid en natuurlijkheid te verkwikken, gaf Multatuli ons in de verzen van dat tooneelspel eene pedante soort van proza; dubbel pijnlijk, omdat het ongeluk gewild heeft, dat de hoofdpersoon van het stuk eene koningin is, eene vrouw. En een ongeluk komt nooit alleen! Terwijl nog niemand — ik zonder eenige dames uit, die hare kracht zoeken in *mens* voor *mensch* te schrijven, — beproefd heeft, Multatuli's proza na te volgen, hebben reeds een dozijn onvruchtbaren en onvermogenden, aan zijne verzen een voorwendsel tot het uitgeven van allerlei metrische verveling ontleend.

Om bij de gelukkigste onder die proeven te blijven, men leze Holda's *Ysmaagden*, Holda's *Herfstavond*, Holda's *Middag*, Holda's *Winter*, en zegge of er in deze zich noemende verzen iets anders steekt, dan in pedanterie gehulde magteloosheid. De belofte der dichteres, vervat in de betuiging dat de aandrift tot dichten haar tot berstens toe het hart doet opspringen in het lijf, blijft onvervuld. Onbeduidende opmerkingen over den aanblik der natuur worden in pretentieuse woorden op pretentieuse wijze onder, in plaats van nevens elkander gesteld. Nogmaals breuken van gedachte en gezond verstand, jagt makend op breuken van gevoel. Nogmaals de oude geschiedenis.

Telkens als in Nederland het metrisch vers een schijnregt van bestaan verovert, daalt de standaard onzer poëzie, en komen, bij ontstentenis van adelaren, van alle zijden de musschen als uit den grond kruipen.

Mr. Vosmaer's *Londinias* is mijns inziens eene gelukkiger proeve dan Multatuli's *Vorstenschool*, en zal, omdat de versbouw kunstiger is, minder navolgers vinden. Wanneer men, gelijk het onderwerp daartoe onwillekeurig noodigt, de *Londinias* naast Van Zeggelen's *Pieter Spa* legt, dan is in alles, — opvatting, behandeling, taal, standaard van beschaving, — het verschil tusschen de eene en de andere Londensche Odyssee zeer groot. Vosmaer's parodie van Homerus zal blijven leven. Van Maerlant tot op den Schoolmeester en Piet Paaltjens, heeft onze litteratuur in alle tijden sommige satiren, kluchten, noem het zelfs flaauwiteiten voortgebragt (ik denk aan Van Lennep en Compagnie's vermakelijk voorgestelde Tafereelen uit de geschiedenis des vaderlands), welke men bij tusschenpoozen met onveranderlijk genoegen ter hand neemt. Het is, met het leerdicht, het eenige specifiek-nederlandsch genre; het eenige, waarin wij van oudsher geheel en al onszelven geweest zijn. Doch zoo de *Londinias* geen parodie was, zou zij leesbaar bevonden worden? Dit is twijfelachtig. Een dichtvorm, die, om te slagen, genoodzaakt is zichzelven in het narrenpak te steken, met zichzelven te sollen, heeft geen toekomst, blijft een eenling. Wordt hij ernst, dan kan het gevolg alleen zijn, dat wij, om onze eigen Nederlandsche hexameters te verstaan, Duitsch zullen moeten leeren. De Duitschers, wier opkomst in de nieuwere Europesche letterkunde eerst uit de tweede helft der vorige eeuw dagteekent, hebben aan dit achteraan komen het voorregt te danken gehad, in den vollen bloei van hun litterarisch heldentijdvak hunne taal tot alles te kunnen dwingen, zonder haar geweld aan te doen. Vruchteloos zouden wij, hedendaagsche Nederlanders, beproeven, hen daarin na te volgen. Onze taal en onze litteratuur zijn te oud; namen reeds te lang geleden eene andere plooi aan. *Ons* heldentijdvak reikt te ver achteruit.

Is de zucht tot verzenmaken een vorm der erfzonde? Eene der openbaringen van de algemeene, uit het Paradijs afkom-

stige broeder- en zusterkrankheid? Waarlijk, indien ooit eene eeuw begeerlijker premien uitloofde aan het proza, dan de onze. En wat vallen er op dit gebied nog een aantal overwinningen te behalen! De roman, de geschiedenis zelve, ziet zich met ieders toejuiching opgenomen in de orde der poëzie; en hoe weinig geschiedwerken, hoe weinig romans en novellen worden er in Nederland nog geschreven, welke zich die onderscheiding waardig toonen! Hoe weinig proza-schrijvers en schrijfsters bezitten wij nog, die van pligtgevoel ten aanzien der taal doen blijken! Hoe zelden verschijnt nog te onzent een boek, dat niet gebabbeld of gebroddeld, niet geleuterd of gesproken, maar geschreven is! Aan niets heeft onze litteratuur minder behoefte, dan aan het onbehagelijk proza, hetwelk in den laatsten tijd ons voor verzen wordt aangeboden. Aan niets meer of dringender, dan aan een dichter of eene dichteres, die het vers de eereplaats hergeeft, waaruit het, als een andere zoon des dageraads uit een anderen hemel, thans gevallen schijnt.

1877.

DE GÉNESTET'S UITVAART.

I.

Sterft een koning, reeds zijn de voeten zijns opvolgers voor de deur; en de zon gaat niet onder, of de openstaande plaats is weder aangevuld.

Anders in de koningrijken, die niet van deze wereld zijn. In het vorstendom der kunst ontbreekt de orde der kroonprinsen. Erfopvolging is hier — reden tot grooter droefheid — eene hersenschim. Te zamen met den kunstenaar daalt ook zijn talent, zijn eerstgeborene, ten grave; de vader met den zoon, de stamhouder met den stam.

Wij deklameren niet en zeggen: troosteloos weent in deze dagen de vaderlandsche Muze bij het graf van De Génestet. Bij ons spreken over dezen jonggestorvene moet alle onnatuur geweerd. Want hijzelf was de natuurlijkheid in persoon. Hooger wijding — en de zijne was onmiskenbaar — heeft zich nooit bij hem in woordenpraal geopenbaard. Hij was dichter, geen rhetorijker. Hoewel zijn rapier niemand kwetste, was het niettemin geen ritselende schermdegen. Het was een edel staal, zilverachtig van klank. Van den vroegen morgen zijns levens, nog een knaap en bijna een kind, tot aan den vroegen avond waarin dat jonge en rijke leven ontijdig en raadselachtig onderging, steeds is in hem de troubadour den ridder op zijde gebleven. Doch hoewel bijna vrouwelijke teederheid het gemoed van den jongen man en dichter vervulde, verwijfdheid was hem vreemd en, met haar, lafheid, ongezonde pathos, valsch

gevoel. Week was hij, niet weekelijk. Tot liefhebben geschapen, onbekwaam te haten, haatte hij niettemin zoo goed hij kon alle pedanterie, alle zotheid en gemaakte deftigheid. Het is niet mogelijk oorspronkelijker te zijn dan hij was, en in zijne verzen is; toch was originaliteit geenszins zijn afgod. Ook zijne liefste vrienden, wanneer hij hen zag toegeven aan het zonderlinge en gezochte in de litteratuur, moesten van hem hooren, hoe dwaas hij met Gœthe den verwaanden toeleg vond: »ein Narr zu seyn auf eigne Hand." In alle genren, en hetzij hij den vrolijken toon of den weemoedigen aansloeg, was natuur en waarheid zijne onveranderlijke leus. En zijne kunstmoraal — hij vatte haar zamen in twee zinvolle rijmpjes; een van Beets:

Geen orgeltoon,
Maar uw persoon!

en een van Tollens:

Wie van zoete liedjes houdt,
Ik verkies ze liever zout!

Niet ieder intusschen, ook ieder dichter niet, is tot natuurlijkheid geregtigd. Er zijn er geweest, van wie men wenschen zou, dat zij hunne natuur voor zichzelven gehouden, of haar slechts bij uitzondering en onder gunstige omstandigheden hadden medegedeeld. Doch De Génestet mogt natuurlijk zijn en zichzelven aan ons geven, omdat hij èn dichter. èn als mensch lievenswaardig was. Beiden was hij — kan men het anders zijn? — van geboorte. Zeldzaam zal een zoo jonge man zoo vele vrienden, van zoo onderscheiden leeftijd en vorming, aan zich verbinden en hen de zijnen mogen noemen. Voor wie slechts eenigzins met hem in dezelfde levensbeschouwing deelden, en velen deden dit en konden het doen, omdat zijne levensbeschouwing de ruimte-zelve was, bezat zijn persoon een zacht vermogen van onwederstaanbare aantrekking. Boezemvriend en vertrouweling der jongeren, zijne tijdgenooten, was hij de lieveling en het bedorven kind der ouderen van dagen, hun Benjamin. Dit was hij, wanneer hij in onze groote steden, in leeftijd nog een aankomeling, als spreker optrad voor talrijke gehooren en zijne dichterlijke verhalen voordroeg. Dit was en bleef hij, ook toen

hij een man geworden was, in den kleinen kring dergenen, die hem kenden van meer nabij. Zijne groote innemende oogen, zijn voorhoofd open en hooggewelfd, het glanzig krulhaar om de matte slapen, waren de getrouwe spiegel van zijne goedheid, zijne schranderheid, zijn doorzigt, zijn ondeugend vernuft. Niet hartstogtelijk, doch in hooge mate levenslustig, boezemde hij anderen, waaronder ouderen en ontevredenen, door in zijn persoon hen met de wereld en met zichzelven te verzoenen, liefde voor het leven in, liefde voor den medemensch, trek naar het goede, lust en moed. De sterken en wereldwijzen zagen in dezen weerlooze, jonger en wijzer dan zij, een beschamend en opwekkend voorbeeld. Evenwel is deze aangeboren beminlijkheid tevens bij hem de vrucht van harden strijd geweest; of laat mij liever zeggen: hoe vroeg hij stierf, zij is door velerlei en zware beproevingen gelouterd en verhoogd. Den laatsten avond van zijn leven, zegt men, toen hij als naar gewoonte eenige oogenblikken had doorgebragt in den kring der zijnen, en zich daarna te rusten legde om niet weder te ontwaken, — want hij heeft lijdensbed noch doodsangst gekend, — klaagde hij over groote vermoeidheid. Nog nooit, gedurende zijne ongesteldheid, was hij zoo vermoeid geweest als dien avond; hij kon niet meer, zeide hij. En in deze zijne jongste woorden, schoon onbewust van zijn toen reeds naderend einde, heeft hijzelf uitgedrukt wat menigmaal, in weerwil der groote voorregten die hij genoot en waarvoor zijn hart van dankbaarheid klopte, zijn deel en zijne stemming was. Vermoeid mogt hij zich gevoelen, en over vermoeidheid klagen, die, tenger van ligchaamsbouw en zwak van gezondheid, met een aandoenlijk zenuwgestel en niet minder aandoenlijk gemoed, slagen te verduren en verliezen te lijden heeft gehad, waaronder de krachtigsten plegen te bezwijken. Heeft hij bovendien in de laatste weken een voorgevoel met zich omgedragen, dat in elk geval de scheiding aanstaande was? dat een naijverig lot de ontbladerde rozen aan den voet van zijn kruis niet gedogen zou te herbloeijen? — Dit is gewis, dit geeft adem en adel aan zijne poëzie, dat levenslust en blijmoedigheid bij hem, door bittere ervaringen, aan de sfeer van het natuurleven ontgroeid en een geheiligde werkelijkheid geworden waren.

Ook de dichterlijke gave was hem aangeboren. Van der jeugd af was zijne technische vaardigheid ongemeen, en tot het einde toe schreef hij met meer gemak verzen dan proza. Rijm en rhythme waren bij hem de natuurlijke begeleiding van het thema der gedachte. Zijne lier was hem in meer dan één zin een speeltuig; geen foltertuig ooit voor zijnen geest. Doch al heeft hij geen enkele maal in zijne dichterlijke loopbaan naar een rijmwoord gezocht, of zich het hoofd gebroken met maten en gewigten, dit spelend zingen stond bij toeneming onder de tucht van een geoefenden en veeleischenden smaak. Met ieder jaar nadrukkelijker werd hem de poëzie een arbeid, eene daad van inspanning. Dat het leven kort is — zijn dood heeft er ons van nieuws en met ruwe stem aan herinnerd. Doch tevens zijn wij te dezer gelegenheid de andere helft der spreuk, een zijner lievelingsspreuken, indachtig: de kunst is lang. Niemand die aan De Génestet's verzen niet gevoelt, dat zij de vrucht van studie zoowel als van ingeving, en dat ook zijne kleinste stukjes, beide in uitdrukking en in conceptie, kunstgewrochten zijn. Zijn talent, wanneer men zijne verzen uit onderscheiden perioden met elkander vergelijkt, heeft door gestadigen arbeid eene zeer opmerkelijke en, in de laatste twee of drie jaren, voor zijn karakter hoogst eervolle wijziging ondergaan. Overhellend tot het eenzijdig muziekale genre, dichtte hij aanvankelijk schier enkel voor het gehoor. Doch naarmate hij in leeftijd toenam, werd hij ook meer in waarheid dichter, minder vormdichter uitsluitend. Hij bleef intusschen, en werd meer en meer, populair. De jongelingschap kende zijne levenspsalmen van buiten; jonge meisjes schreven ze uit in hare albums. Doch toen de leekedichter ten laatste voor goed in hem ontwaakte, — de voortreffelijkste vorm waaronder zijn talent zich heeft geopenbaard, — en hij moest kiezen tusschen zijne populariteit, voor een deel, en hetgeen hij zijne roeping achtte, toen had hij den moed, liever sommigen te mishagen, dan ontrouw te worden aan zijne dichterlijke konscientie. En aldus valt, bij zijne laatste gedichten, de volle wedergeboorte van den kunstenaar, zamen met definitieve vorming van den mensch en zijn karakter. Uit het oogpunt van het gehalte heeft hij niets geleverd, wat hem zoozeer op den naam van dichter aanspraak

geeft, als deze kleine versjes; niets dat zulk eene mate van inwendige ontwikkeling onderstelt, zoo grooten zielestrijd, zoo veel eigenlijk leven. Anders niet onwelwillende wijzen en verstandigen, toen zij de *Leekedichtjens* lazen, en zij De Génestet, van wien ieder wist dat hij geen theoloog was, op de schouders der moderne theologie zagen staan en hem een oordeel over haar hoorden uitspreken, hebben met meer verwondering dan hoogachting gevraagd: Hoe weet deze de Schriften, daar hij ze niet geleerd heeft? — Liever dan in deze bevreemding te deelen, laat ons dankbaar zijn, dat hetgeen voor de menigte der schriftgeleerden vaak verborgen blijft, ook in onze dagen somtijds aan eene bepaalde klasse van onkundigen wordt geopenbaard. Of zullen wij, omdat er eene oude theopneustie geweest is, aan geen nieuwe meer gelooven? Dichters, wanneer zij iets beteekenen, beteekenen veel. Hun fluistert de genius der menschheid het wachtwoord der toekomst in; zij spannen den boog in hunne eenvoudigheid, en treffen den tijdgeest tusschen de voegen van het harnas; zij spreken de gedachte uit van vele harten.

De schrijver dezer regelen heeft geen brieven van onsterfelijkheid weg te schenken; ook niet aan den veelgeliefden vriend. Doch hij meent te mogen zeggen dat De Génestet, wien voor altoos en onder de besten eene plaats in de geschiedenis onzer letteren verzekerd is, vele jaren lang de lievelingsdichter van het beschaafde Nederland zal blijven. Na hem, in andere dagen, zullen andere dichters komen. Wie echter, als hij, het leven van een aanzienlijk deel zijner land- en tijdgenooten zoo onnavolgbaar idealiseerde, van het stil en huiselijk binnenleven af, tot het verborgen en vaak onrustig zieleleven toe; zoo menig stroeven mond zich tot een glimlach deed plooijen; de stormen van zoo menig jagend hart bezwoer; de booze gedachte van zoo velen terugdreef naar haren oorsprong of haar in eene heilige omschiep — dien weldoener kunnen de kinderen zijns volks, de kinderen zijner eeuw, niet vergeten.

1861.

II.

OP HET KERKHOF TE ROOZENDAAL,

BIJ DE ONTHULLING VAN HET GEDENKTEEKEN.

Van het eerste oogenblik af, dat aan hetgeen wij heden tot stand mogen brengen een begin van uitvoering is gegeven, hebben wij eene weldadige ondervinding opgedaan.

Met zeldzame welwillendheid is door den eigenaar van deze gronden, — wien wij daarvoor openlijk onzen dank betuigen, — het plekje, waar wij thans vereenigd zijn, te onzer beschikking gesteld.

Een kunstenaar met talent en gevoel is aanstonds de tolk van onze gedachte willen zijn; en hij heeft zijn werk volbragt met eene liefde, eene onbaatzuchtigheid, die het onbetamelijk zou zijn te prijzen, doch waarvoor niets ons weerhouden mag, onze warme erkentelijkheid uit te spreken.

Van het begin tot het einde is alles ons medegeloopen; wij hebben niet één hinderpaal te overwinnen gehad; ons is niets onvriendelijks bejegend; en de gunst zelve der omstandigheden schijnt ons te hebben willen bevestigen in de overtuiging, dat wij met de oprigting van dit gedenkteeken eene goede daad beoogden.

Ik zeg niet, indien eenmaal het dankbaar vaderland voor de uitstekendsten onder zijne zonen uit vroeger en later tijd de deuren van een Nederlandsch Pantheon opende, dat het nageslacht dan, binnen de muren van dien heldentempel, niet ook eene plaats zou eischen voor het beeld van onzen vriend.

Veeleer stel ik mij voor, dat de geest van den »geliefden dichter," gelijk wij hem bij voorkeur noemen, in vervolg van tijd telkens hooger zal worden gewaardeerd.

De kring zijner vereerders zal zich allengs uitbreiden.

Eerlang zal zijn persoon worden aangemerkt als een van de beste typen des Nederlandschen volks.

Hem een standbeeld op te rigten, zal eenmaal de niet meer dan natuurlijke uitdrukking eener door duizenden gevoelde behoefte zijn.

Doch indien *wij* dit hadden gedaan of willen doen, zouden wij ons, geloof ik, vergrepen hebben aan zijne nagedachtenis.

En indien hij geweten had, dat wij ooit na zijnen dood zulk een voornemen zouden koesteren, hij zou bij zijn leven, op ons en tegen ons, het onsterfelijkst zijner epigrammen hebben vervaardigd.

Geen standbeeld rigten wij voor hem op, maar een eenvoudig, eerbiedig gedenkteeken.

En hij-zelf, die het andere onzinnig zou hebben gekeurd, zou hier vrede mede gehad hebben.

»Een jaar na uwen dood zullen wij ons ten tweede male komen scharen om uw graf; zullen wij bij dat graf een opgaanden steen doen plaatsen, met voor het oog der wereld geen ander versiersel dan uw naam aan den eenen, en het getuigenis van onze dankbare hulde aan den anderen kant:" hadden wij hem bij onze laatste ontmoeting deze verzekering gegeven, hij zou ons de hand hebben gedrukt met een glimlach om de lippen en een van hartelijke liefde stralend oog.

Indien het in onze magt stond, hem aan de zijnen terug te geven, wij zouden het doen; zouden hem teroepen: »Sta op! omhels uwe bruid, zegen uwe kinderen, vergader uwe vrienden om u heen, zing nog eenmaal voor uw volk een vrolijk en een heilig lied!"

Toch verbittert, nu wij dit niet kunnen, het gevoel onzer magteloosheid ons niet.

Het *fiat voluntas*, dat zijne zerk ons predikt, gelijk het in zijne laatste levensdagen hem om de lippen zweefde, vindt weerklank in onze borst.

Onze vriend slaapt, hij is niet gestorven.

Het voorjaarslied der nachtegalen zal hem niet wekken.

Evenmin de ruischende avondkoelte, hier in het hooge hout.

Doch ruischt niet zijn geest als een verkwikkende adem om onze vermoeide hoofden?

En toen hij zich ter ruste legde, is immers zijne Muze wakker gebleven?

Wij-zelf zullen welligt niet vele malen in ons leven herwaarts komen, op dezelfde wijze als nu.

Want al duurt het een weinig langer dan het zijne mogt duren, ook óns leven is kort.

Reeds thans, nog vóór den eersten verjaardag van zijnen dood, zijn wij, die hem begraven hebben, niet voltallig.

De pleegvader van onzen vriend, die hem nog geen jaar geleden te zamen met ons de laatste eer hielp bewijzen, rust mede reeds in het graf.

Doch in den geest zal ons voorbeeld van heden door eene telkens grooter schaar van landgenooten worden gevolgd.

De bedevaartgangers zullen velen zijn.

En geen hunner zal ooit met hem in gemeenschap treden, of uit zijne zangen zullen hem toestroomen die »levenslust" en die »stervensmoed," waaruit zijne ziel was geboetseerd en waarvan zijne snaren trilden.

Ik zeg u, dit gedenkteeken zal beroemd worden in den lande; en benijdenswaardig is de glorie, die het omstralen zal.

Een reine gloed, een minzaam licht.

Ouden van dagen zullen glimlagchen, hoogmoedigen zullen nederig worden, ondankbaren zullen zich verzoend gevoelen met het leven, gebrokenen van harte en verslagenen van geest zullen worden getroost en opgebeurd.

1862.

Jhr. Mr. J. DE BOSCH KEMPER.

1808 — 1876.

Thorbecke — Groen van Prinsterer — De Bosch Kemper. Achtereenvolgens heeft de dood deze drie vermaarde tijdgenooten en mededingers afgeroepen van hunnen post. Men beleedigt niemand, wanneer men van hunne erfgenamen beweert, dat deze nog lang arbeiden en nog vele diensten zullen moeten bewijzen, eer zij geacht kunnen worden, het verlies der erflaters vergoed te hebben.

Evenals Groen van Prinsterer en Thorbecke, heeft De Bosch Kemper tot op het laatste oogenblik eene beschamende en tevens bemoedigende kracht tot werken ten toon gespreid. De geschriften die hij nalaat — meest van historischen aard — zijn zoo talrijk, en voor een deel zoo omvangrijk, dat in plaats van dit kort herinneringswoord eene brochure zou moeten geschreven worden, om er een overzigt van te geven. Eene handleiding ten gebruike bij het *Wetboek van Strafvordering*, eene geschiedenis der *Staatkundige partijen in Noord-Nederland*, eene groote verhandeling over het *Pauperisme*, een onvoltooid gebleven volumineus werk: *De wetenschap der Zamenleving*, eene niet minder volumineuse *Geschiedenis van Nederland na* 1830, tal van bijdragen uit vroeger en later jaren in den *Tijdgenoot*, in het *Volksblad*, in het jaarboekje der Vereeniging voor de Sta-

tistiek, wier voorzitter hij was, — dit zijn voor een deel de werken, die De Bosch Kemper's naam in het leven en in eere zullen houden.

Een gelukkig toeval bragt mij twee maanden vóór zijnen dood met hem in korrespondentie. Ik had zijne vergunning noodig, om voor den herdruk mijner *Nationale Vertoogen* gebruik te mogen maken van sommige stukken, voor het eerst door hem in het tweede deel zijner *Geschiedenis van Nederland na* 1830 gepubliceerd. Met omgaande post antwoordde hij, heel uit Ellecom, waar hij den zomer doorbragt: »Ik ben een groot »vriend van publiciteit, en heb er niets tegen, dat stukken »uit mijn werk worden overgenomen. Uw artikel heb ik inder»tijd te Amsterdam met groot genoegen op het Leesmuseum »gelezen. Zoo ik mij echter wèl herinner, was de indruk bij het »lezen, dat gij te weinig hadt doen opmerken *de gebreken en »het tijdelijke, die, ook naar mijne voorstelling, het stelsel van Van »den Bosch aankleefden.*"

Ik onderschrap deze woorden, omdat zij met één trek den zichzelven altijd gelijk gebleven De Bosch Kemper teekenen. De stukken, door hem openbaar gemaakt en door mij geresumeerd, hebben over den persoon en het streven van Van den Bosch een nieuw licht doen opgaan. Kemper's geweten als historicus protesteerde met kracht tegen de vervalsching, van welke de litteratuur over Van den Bosch, uit staatszucht, het voorwerp is geweest. Doch zóó beducht was hij, zelf voor een partijman te worden aangezien, dat hij in zijn antwoord aan mij (die niets anders gedaan had, dan zijne eigen woorden en zijne eigen dokumenten vermelden), aanstonds gebruik maakte van de gelegenheid tot indienen van een kontraprotest.

Zoo was hij in alles. Bewonderenswaardig veelzijdig; voortgedreven door eene onwederstaanbare zucht naar billijkheid, nam hij van zijne meeningen, zoodra hij ze had uitgesproken, dadelijk de helft weder terug, en kon ligter verdragen dat men hem van halfheid, dan van partijdigheid beschuldigde.

Enkele malen slechts, wanneer het stelsels gold die met zijn persoon geheel en al waren zamengegroeid, — en dit was onder anderen het geval met de theorie en praktijk van het neutraal volksonderwijs van staatswege, — toonde De Bosch

Kemper zich exklusief. Zoo is incidenteel door hem in het *Volksblad* de stelling verkondigd, dat indien er Nederlanders gevonden werden, die bezwaar maakten hunne kinderen de gouvernements lagere-school te laten bezoeken, voor hen de weg openstond — tot landverhuizing. Ware het echter op stuk van zaken gekomen, dan geloof ik dat de Bosch Kemper, met zijne onuitputtelijke bonhommie, zelf de eerste zou zijn geweest, de kandidaat-uitgewekenen tot blijven te bewegen.

In 1860 had ik bij gelegenheid van een bezoek te Amsterdam het voorregt. op zijne studeerkamer te worden toegelaten. Wij spraken over een onderwerp, dat hij niet kon aanroeren zonder weldadig warm te worden: zijn vader, den beroemden Joan Melchior.

Karakteristiek vond ik eene anekdote, die hij omtrent zijn vaders denk- en handelwijze in het diplomatieke mededeelde. »Zoo dikwijls mijn vader gedurende zijne politieke loopbaan »met diplomaten in aanraking kwam, of zelf aan diplomatieke »onderhandelingen deel moest nemen", — verhaalde de zoon met ingenomenheid, — »volgde hij den onveranderlijken regel: »alles te zeggen wat hij wist, en juist zóó te spreken als hij »dacht. Hij verklapte niets op die wijze; want de personen, »met wie hij te doen had, waren zoo gewoon de waarheid te »verbergen en met formules te spelen, *dat zijne opregtheid bij »hen voor geslepenheid doorging!*"

Onder het uitspreken der laatste woorden plooide zich de Bosch Kemper's gelaat tot den gullen en breeden glimlach, welken al degenen, die hem ontmoet hebben, zich herinneren zullen. Mij bragt de wijze waarop Joan Melchior, volgens het zeggen van zijn zoon, zich weleer van de onopregtheid der diplomatie afmaakte, destijds in den waan, dat de Kempers doopsgezind waren. Doch daarin dwaalde ik. De zoon althans was luthersch en, bij eene groote mate modern-theologische vrijzinnigheid, een warm vriend van zijn kerkgenootschap.

Men zou van de Bosch Kemper eene karikatuur maken, zoo men beweerde, dat hij ooit stelselmatig iemand gehaat heeft. Veeleer was algemeene menschenmin eene van zijne sprekendste natuurlijke neigingen. Niettemin had hij twee groote persoonlijke antipathien; en voorwerp daarvan waren de twee zelfde

staatslieden, wier namen ik reeds in één adem met den zijnen genoemd heb.

Beide, Groen van Prinsterer en Thorbecke, bezaten sommige eigenschappen, welke de Bosch Kemper niet kon uitstaan; en beider antipathie was wederkeerig, zegt men. Wanneer Groen in het *Volksblad* door Kemper was aangevallen, of Kemper in dat orgaan, door hem gesticht, de eene of andere stelling had verkondigd, welke Groen ergeren moest, dan volgde er, in een vliegend blaadje van den antirevolutionairen leider, eene als altijd scherpe repliek. Daarbij viel op te merken: dat de repliek zich in den regel eene poos wachten liet, niet herhaald werd, en kort was: drie teekenen, waaraan men bij Groen bespeuren kon, dat hij zijnen tegenstander niet bijzonder hoog stelde. Het lag in Groen's karakter, op de Bosch Kemper neder te zien als een transigerend schepsel, nooit met zichzelven in het effen omtrent hetgeen hij eigenlijk wilde, en door kortzigtigheid zich latende medeslepen tot koncessien, die den medegesleepte zelven in den grond der zaak te ver gingen.

Van Thorbecke verhaalt men, dat hij in 1867 de Bosch Kemper in een bijgebouw der Tweede Kamer tegenkomend en door Kemper aangesproken, op de begroeting antwoordde met te zeggen: »Mijnheer Kemper, ik herinner mij u ontmoet te hebben »in uw studententijd, bij mijnheer uw vader aan huis." Dit was eene satire. Thorbecke ignoreerde op die wijze, met voornaamheid, tegelijk Kemper's roem en verdiensten als schrijver, en Kemper's jaren lang voortgezette polemiek tegen hem zelven. Groen hield de Bosch Kemper voor eene oude vrouw: voor Thorbecke was er uit den knaap nooit een man gegroeid. In welke andere opzigten Thorbecke en Groen van elkander verschilden, hierin waren zij het eens, dat geen van beiden de Bosch Kemper als een evenknie erkende.

Het nageslacht zal, geloof ik, anders oordeelen. Het kan zijn, dat Groen en Thorbecke fijner gevoelden dan Kemper. Als redenaars overtroffen zij hem ver; ook als stilisten. Al is Groen dikwijls duister en Thorbecke bijna altijd gemaakt puntig, Kemper's schrijfwijze, die niets te denken geeft en bij alle kleur ook alle kantigheid mist, staat in elk geval bene-

den de hunne. Doch Kemper was een grooter geleerde en een veelzijdiger geest. Hij wist onnoemelijk veel; en uit zijne slechts bij uitzondering voldragen ter wereld gekomen boeken, is voor een jonger geslacht meer te leeren, dan uit de geschriften zijner twee groote mededingers. Heeft zijn oordeel weinig waarde, des te meer de bij hem tot hebbelijkheid geworden neiging, om, zoo niet de zaken zelven door zijnen lezer steeds van twee kanten te laten bezien, althans gestadig tweederlei meeningen *over* de zaken mede te deelen. Er gaat van Kemper's geschriften eene vormende kracht uit, die men bij de eerste kennismaking er niet zoeken zou.

De Bosch Kemper stond in de overtuiging, dat hij de zwakke zijden zoowel van Thorbecke als van Groen doorgrondde. Is dit oorzaak geweest, dat hij aan hunne verdiensten niet ten volle regt liet wedervaren, en heeft men zijnen strijd tegen hen somtijds in vitzucht zien ontaarden, er staat tegenover, dat hij met zijne hulde aan hetgeen hij goeds in hen zag, nooit karig is geweest. Aristokratische geringschatting viel niet in zijnen aard. Ook hij was op zijne wijze een man uit één stuk. Zijne rigting in het wetenschappelijke vormde met zijn karakter een geheel. Men kan niet van hem zeggen, dat hij een genie, evenmin dat hij een groot man is geweest; maar wel, dat terwijl hij tot de rijkstbewerktuigden onder zijne land- en tijdgenooten behoorde, hij tevens voor een ieder genaakbaar was: zeldzame vereeniging van uitgebreide boekenkennis en van eene zichzelve nooit verloochenende humaniteit. Voor de Bosch Kemper was de burgerlijke beleefdheid jegens personen niet louter een aangenomen vorm, maar de uiting eener sympathie die het geheele nationale leven omvatte.

1876

Dr. M. P. LINDO.

1819—1877.

In den vreemdeling Mark Prager Lindo heeft Nederland een aangenomen zoon verloren, met wien de pleegmoeder bij meer dan één gelegenheid eer ingelegd, en aan wien zij nooit anders dan genoegen beleefd heeft. In Duitschland opgevoed, waar hij zijne te Bonn aangevangen litterarische studien onvoltooid moest laten, werd hij, Engelschman van geboorte, in 1842 als docent in de nieuwere talen aan het gymnasium te Arnhem geplaatst; was in 1853 hoogleeraar in de geschiedenis aan de Militaire Akademie te Breda, en kwam in 1865 als inspekteur van het lager-onderwijs in Zuid-Holland, naar Den Haag: waar hij 9 Maart 1877, pas 58 jaren oud, overleden is. Nog te Arnhem in betrekking, verdedigde hij te Utrecht, onder Prof. Opzoomer, die hem zeer genegen was, eene Engelsche dissertatie over Shakespere's *Macbeth*, en werd door den senaat der Utrechtsche akademie tot doctor in de letteren gepromoveerd.

Een getrouw vriend voor zijne vrienden, een gelukkig echtgenoot en zorgvuldig vader, een goed opvoeder en een goed docent, was Lindo tevens een aangenaam mensch in den omgang buitenshuis. Van nature satiriek, ging de ironie bij hem met eene groote mate van goedhartigheid gepaard, en smolt zij

weg in humor. Hij was een luimig, maar tegelijk een gevoelig en een ernstig man. Toen het groote publiek nog niet wist, wie de Oude Heer Smits was, en de beeldtenis van dezen, voor de *Brieven en Uitboezemingen* geplaatst, doorging voor een portret, heeft de kennismaking met het origineel menigeen verbaasd doen staan. De Oude Heer Smits der werkelijkheid was een heertje, klein van gestalte, tenger van ligchaamsbouw, met zwarten knevel, zwarte sluike haren, groote donkere oogen en een Engelsch accent: gekleed naar den laatsten smaak, met in zijn voorkomen iets van een Spanjaard of een Italiaan, en veel meer den indruk makend van een jonggebleven student, dan van den konventionelen, op jaren komenden dikzak en krullebol der Guldens-editie. Jeugdig van uitzigt en jeugdig van geest: dit bleef eene goede formule tot beschrijving van Lindo's persoon, ook in den tijd, toen de zorgen des levens zijne haren grijs begonnen te verwen.

Afgezien van persoonlijke, aangename herinneringen, bemint men in Lindo's nagedachtenis het beeld van een, die levenslang, gelijk het spreekwoord luidt, ten einde rond te komen, den duivel bij den staart moest trekken; de *hommes en place* moest ontzien en ontzag; zwijgen moest en zweeg, wanneer hij liever had gesproken; vragen moest en vroeg, wanneer hij, met meer regt dan anderen, had kunnen eischen; en die niettemin nooit oogendienaar of bedelaar werd, maar altijd man en gentleman bleef. Van die talrijke klasse der Nederlandsche, en van elke hedendaagsche zamenleving, is Lindo een waardig vertegenwoordiger geweest. De humane stemming, welke in alle omstandigheden de zijne bleef, was te verdienstelijker, omdat zijn aangeboren geest van opmerken, vroeger dan de meesten, hem de nietigheid van wereldsche onderscheidingen had leeren inzien, en daarbij de wezenlijke minderheid van vele algemeen erkende meerderheden.

Bestonden er aan de Nederlandsche akademien leerstoelen voor de nieuwere Europesche talen, en ware Lindo in zijne volle kracht aangesteld als hoogleeraar in de Engelsche litteratuur te Utrecht of te Leiden, dan zou er op wetenschappelijk gebied méér van hem teregtgekomen zijn. Van het hooger onderwijs uitgesloten, aan het middelbare gebonden, is hij allengs tot

inspekteur van het lagere — afgedaald, zou het moeten heeten, indien niet de loffelijke zucht, zich in ruimer maatschappelijken kring te bewegen, dan te Breda of te Arnhem mogelijk was, hem naar Den Haag gelokt had. Dáár gevoelde hij zich op zijne plaats; meer welligt dan het geval zou zijn geweest, zoo men, in het belang der wetenschap, den voormaligen Bredaschen professor, die zeer goed gevoelde, dat een Bredaasch professoraat hem niet voor vol kon doen aanzien, in eene universiteits-toga gestoken had. Lindo was een man van de wereld, meer dan van de studeerkamer; en zijn geest had behoefte aan de soort van wrijving, die overvloediger wordt aangetroffen in het Haagsche Bosch en op de Witte Societeit, dan in akademische senaatskamers.

Met zijne toen nog onvervulde Haagsche wenschen stond het overbrengen en uitbreiden van den *Nederlandschen Spectator* in verband, dien hij te Arnhem opgerigt, en te Breda in een ander formaat en geïllustreerd voortgezet had. Zijn blad werd nu zaamgesmolten met den zieltogenden *Kunst- en Letterbode;* en voor den anoniemen opvolger van Justus van Effen, bijgestaan door enkele anonieme medearbeiders, kwam een geheele staf erkende redakteuren in de plaats, met Bakhuizen van den Brink als chef. Oude Bredasche vrienden en ambtgenooten van Lindo, — de majoor Mulder, de generaal Delprat, — sloten zich onder Bakhuizen's leiding bij de Haagsche geleerden Campbell en De Witte van Citters, bij de Haagsche novellisten Keller, Cremer en Ising aan, en vormden, vergaderend ten huize van den nieuwen uitgever, Lindo's zwager, een intellektueel clubje, dat over heel wat kennis en heel wat kunst te beschikken had. Eene nieuwe Dordtsche tegenover eene nieuwe Muiderschool, zou men gezegd hebben; met dit onderscheid, dat de Haagsche *Spectator*, ofschoon Lindo-Van Effen met een motto uit Cats gedebuteerd had, wat antipathie tegen Vader Jacob betreft, den Amsterdamschen *Gids*, die het Muider-element vertegenwoordigde, weinig toegaf. Eigenlijk waren het ook niet zoozeer twee scholen, ieder met eene eigen rigting, als wel twee mededingende litterarische ondernemingen van dezelfde soort, een wekelijks en een maandelijks verschijnend orgaan van ongeveer gelijke denkwijze; twee goede violen elk met één snaar, en

waarvan het, tot beschaming der heerschende verbrokkeling van litterarische krachten in Nederland, te wenschen zou geweest zijn, dat zij een zusterlijk verbond hadden aangegaan.

Het bewijst niet voor Lindo's vruchtbaarheid of Lindo's geestkracht, dat van den door hem bedoelden en door hem in de vennootschap gebragten *Nederlandschen Spectator*, binnen weinige jaren niets anders is overgebleven, dan hetgeen nu nog bestaat. »De *Gids* en de *Spectator*," schreef Potgieter kort vóór zijn dood, »sukkelen beide aan bloed-armoede."

Doch men moet niet vergeten, dat onafhankelijk van Lindo's wil, en zonder nog het zich terugtrekken van oude Bredasche vrienden mede te rekenen, de *Spectator* sedert de zamensmelting zware verliezen geleden heeft. Gerard Keller, die nooit geestiger novellen schreef, dan in de dagen dat hij Lindo's mede-redakteur en door Bakhuizen gewaardeerd werd, vertrok naar Arnhem. Van den Brink zelf werd in de kracht zijner jaren weggenomen. Daarna De Witte van Citters. Het zedekundig of spektatoriaal vertoog, in den trant der 18de eeuw, — trant waarin Lindo uitmuntte, — zou eerlang met minder talent, maar ruimer hulpmiddelen van publiciteit, worden overgenomen en nagevolgd door het *Nieuws van den Dag*. Op die wijze deels ont-, deels overvleugeld, en daarbij door praktische werkzaamheden bij toeneming in beslag genomen, moest Lindo het aanzien, dat de *Spectator*, buiten hem om, van karakter veranderde.

De nieuwe rigting van het blad kan hem echter niet tegen de borst geweest zijn, — al moet de lust tot »smitsen", gelijk hij het noemde, bij de veldwinnende eenzijdigheid der redaktie, meer dan eens bij hem boven zijn gekomen. Zijne neigingen waren geavanceerd-liberaal, zoo in het kerkelijke als het politieke. Op litterarisch gebied kon hij minst van al met de vertegenwoordigers van den pruikentijd overweg. Dichters uit de school van Tollens, — hij leerde in zijne Arnhemsche omgeving een hunner persoonlijk kennen, — beschouwde hij als letterkundige oudgasten. Wekte hunne meesterschap over de taal zijne bewondering, hij vond de levensbeschouwing, uitgedrukt in zulke poëzie, alleen geschikt voor een proveniershuis. Verder ging hij niet in zijne beoordeeling; en dat negatieve, gepaard aan den eenen kant met weerzin tegen hetgeen in de rigting

der linkerzijde hem voorbijsnelde, aan den anderen met vlagen van overdreven bewondering voor hetgeen hem toescheen een eigen en nieuwen weg te volgen, was óók een punt van overeenkomst.

A. S. C. Wallis' *Sturz des Hauses Alba* is in het voorlaatst opstel van Lindo's hand, dat ik mij herinner gelezen te hebben, het voorwerp geweest van eene pijnlijke verheerlijking.

Het laatste wat ik van hem las, — want van de lofrede in de strafrede te vallen ging hem gemakkelijker af, dan bezadigd en scherpzinnig te oordeelen, — was een hevig vonnis, geslingerd naar het hoofd van den zich noemenden Floris van Westervoort, schrijver van den roman *Dientje.*

Lindo heeft in den loop der jaren eene reeks vertalingen uit het Engelsch geleverd, — vertalingen van Fielding, van Sterne, van Goldsmith, van Scott, — die evenmin als zijne boekbeoordeelingen, blijvende waarde bezitten. Wat hij voor *Frasers Magazine* uit het Hollandsch in het Engelsch, staat hooger dan hetgeen hij voor ons uit het Engelsch in het Hollandsch overbragt. Zijne kennis van onze taal, ofschoon voor een vreemdeling bewonderenswaardig, was niet voldoende om klassieke buitenlanders klassiek te kunnen vertolken. Ook klemde voor zulk soort van werk zijn litterarisch geweten niet genoeg. In ik weet niet welk deel van een volledigen Hollandschen Thackeray, die zich bekend maakt als verschenen onder Lindo's toezigt, kan men tegenover den titel eene prent vinden, voorstellend het inwendige van een Anglikaansch kerkgebouw, met een preekstoel en »pews": van welke beschoten banken eene het eigendom is van een in den roman genoemd gezin. Thackeray, die deze prent teekende, schreef er onder: »*The family-pew*". De Hollandsche uitgever, die de prent liet kopiëren, maakte hiervan: *De familie Pew.* En voor zulk werk leende Lindo somtijds zijn naam! Wat niet wegneemt, dat wanneer hij in zijn goeden tijd, goed geïnspireerd, naar de pen greep en zich aan het schrijven van spektatoriale vertoogen zette, hij keer op keer kleine meesterstukken voortbragt. Het antwoord op de vraag, hoe hoog men Lindo als navolger van Van Effen te stellen heeft, zal er altijd van afhangen, hoe hoog men het Van Effen zelven doet; doch de slotsom van iederen pa-

rallel tusschen den *Hollandschen* en Lindo's *Nederlandschen Spectator* zal altijd zijn, dat de *Brieven en Uitboezemingen van den Ouden Heer Smits* onder de vrolijkste, onschuldigste, menschkundigste vaderlandsche boeken uit de tweede helft der 19e eeuw behooren. Met *Clementine* en de *Schetsen in en om Parijs* vormen die *Brieven en Uitboezemingen* het kleine in een doek gebonden pakje, op vertoon waarvan een volgend geslacht Lindo in den tempel van den roem zal toelaten. Deze bundels zijn het beste deel van zijnen geest. Hij heeft ze geschreven buiten den invloed van iederen club: de eene helft, toen hij te Arnhem aan den Velper straatweg, de andere toen hij bij Breda in het liefgelegen Ginneken woonde. Het zijn echte veldbloemen, door een stadskind medegebragt van de wandeling.

Lindo is een schrijver, wiens litteratuur noch geheel en al op de hoogte van zijn karakter is willen komen, noch op die van zijne eerzucht, of zoo men liever wil, van zijn heimwee. Een onbetwistbaar, maar halverwege in den steek gebleven talent. Niet Van Effen was het model, dat hem voor den geest zweefde, maar Thackeray; de Thackeray der *Miscellanies.* Aan Van Effen ontleende hij alleen den titel van zijn blad; Thackeray vormde hem. Van zichzelven dacht hij te gering en te bescheiden, om te meenen dat hij *Vanity Fair* of *Pendennis* of *Henry Esmond* schrijven kon; maar wie de kleinere verhalen naslaat, bij elkander gesteld in de acht deeltjes *Mengelingen* der Tauchnitz-uitgaaf, zal er Lindo overal terugvinden. Andere Nederlandsche schrijvers, die Engelsche tijdgenooten tot voorbeeld namen, hebben Scott, andere Dickens gevolgd. Lindo volgde Thackeray niet alleen, maar hij bezat van nature een sprank van Thackeray's geest. De bitterheid en de weemoed, die op den bodem van Thackeray's humor liggen, en die in Van Effen's dagen de Europesche zamenleving te eenemaal vreemd waren, schemeren ook in Lindo's scherts telkens door. Aan beide schrijvers is voorts de neiging tot berispen en vermanen eigen, die den dichterlijken zedemeester kenmerkt. Lindo staat tot Thackeray, gelijk Van Effen tot Addison stond.

Tien of vijftien jaren geleden is er spraak van geweest, dat hij naar Indie gaan en redakteur van een Indisch dagblad

worden zou: wat een verstandig man te Batavia, wiens advies hij inriep, hem toen heeft afgeraden. Ik prijs dien raad, omdat bij Lindo's bekende denkwijze er niets anders uit hem kon groeijen, dan een achteraankomend koloniaal hervormings-publicist. Ook van Lindo was het verstandig, toen hij eenmaal raad gevraagd en ontvangen had, er naar te handelen, en niet, gelijk zoo vele dwazen, nogtans zijn eigen hoofd te volgen. Maar in andere opzigten is het jammer, dat hij niet eenige jaren te Batavia heeft gewoond, te midden onzer Nederlandsch-Indische zamenleving, die hem als mensch, zoo niet als dagbladschrijver, ongetwijfeld gewaardeerd zou hebben.

Hoewel Thackeray's eigen Indische herinneringen niet levendig konden zijn en hij reeds als kind naar Europa werd overgebragt, kan men toch aan meer dan één karakter in zijne romans duidelijk zien, dat de gedachte aan Indie hem nooit heeft verlaten. Welk een oog voor officieren en officiersvrouwen, die in Indie hebben gediend; voor den invloed van rijst- en kerrytafel op het karakter van uit Indie teruggekeerde burgerlijke ambtenaren; voor het azen van vervallen grootheden in het moederland op Indische fortuinen; voor het wonderlijke in den levensloop van sommige koloniale knevels; voor de bevallige nonna, die in gezelschap zich met kruimpjes voedt, en in de eenzaamheid groote borden substantiële spijzen verslindt!

Na een korter of langer verblijf op Java naar Nederland teruggekeerd, zou Lindo er, ook afgezien van hetgeen het zijn in Indie tot zijne algemeene ontwikkeling had kunnen bijdragen, evenals Thackeray in Engeland, met een nieuw waarnemingstalent gewoekerd, en, mede in dát opzigt, onze litteratuur met heugenissen van den grooten Engelschen moralist en humorist verrijkt hebben.

1877.

JOHN LOTHROP MOTLEY.

1814—1877.

Motley heeft gedaan, wat zelfs Schiller niet vermogt. Door het schrijven eener geschiedenis van den tachtigjarigen oorlog veroverde hij de harten van geheel het protestantsch Nederland; en evenals Tollens is hij uit nationaal-nederlandsch oogpunt daardoor zóó beroemd geworden, dat elke Nederlandsche lofrede bij zijn graf overbodig schijnt. Wat kunnen wij van een pasgestorven vreemdeling vleijenders of vereerenders getuigen dan dit: Als beheerscher zijner stof stond hij alléén onder de Nederlandsche historie-schrijvers van zijnen tijd?

Noord-Amerika heeft in onze eeuw vier geschiedvorschers van naam voortgebragt: Bancroft, Prescott, Ticknor, Motley. Of Motley de grootste was van de vier? Wij weten alleen, dat Nederland aan hem meer gehad heeft dan aan de drie anderen te zamen, Prescott niet uitgezonderd.

Naarmate de tijd voorbijgaat, zal het gemakkelijker vallen, de blijvende waarde van Motley's Nederlandsche geschiedenis te bepalen, en na te gaan, van welken invloed Motley's aard en Motley's denkwijze op zijne voorstelling der feiten geweest is. Hij gaf geen historischen roman: dit sta op den voor-

grond. Het schrijven van romans was Motley's zwakke zijde. Tweemalen beproefde hij het, leed beide keeren schipbreuk, en trok eerst de aandacht, toen hij met eene historische proeve over Tocqueville's *Démocratie en Amérique* optrad. Toch moeten persoonlijke neigingen deel hebben gehad in de bijna hartstogtelijke voorkeur, waarmede hij, alle andere studien ter zijde stellend, sedert zich op den tachtigjarigen oorlog en de opkomst van de republiek der Vereenigde Nederlanden wierp. Men schrijft zulk een werk niet, en schrijft het niet zóó, wanneer men niet, bevoorregt auteur, met zijn eigen wezen er regtstreeks in betrokken is.

Algemeen worde dan ook erkend, dat Motley's oordeel over den strijd, die sedert het einde der 16de tot halverwege de 17de eeuw in Nederland voor de vrijheid gevoerd werd, het oordeel is van een Noord-Amerikaan der 19de. Nergens staat bij hem op den voorgrond, dat de vrijheidsbegrippen, waaruit in 1776 de stichting der noord-amerikaansche Unie voortkwam, aanmerkelijk verschild hebben van die, welke in 1581 tot onze afzwering van Spanje voerden. Integendeel, hij laat beide bewegingen uit dezelfde bron ontspruiten. Waar hij, tot verbinding van beiden, behoefte gevoelt aan een welsprekend koppelteeken, daar vindt hij dit in Willem I. De Prins van Oranje is bij Motley de Washington der oude wereld.

Ware echter dit gezigtspunt zonder tegenwigt gebleven, Motley's geschiedenis van den tachtigjarigen oorlog zou geen geschiedenis zijn; zou slechts eene aaneenschakeling van anachronismen vertoonen. Doch de kompensatie zijner denkwijze was gegeven in zijn persoon. Motley was een Amerikaan, die met de instellingen van zijn vaderland dweepte; daarvan in de geschiedenis der oude Nederlandsche republiek met welgevallen en geestdrift de kiem terugvond; maar, persoonlijk en regtstreeks, deze instellingen zoo veel mogelijk meed.

Reeds vóór hij in 1837 zich als advokaat in Massachusetts nederzette, had hij tot voltooijing zijner studien Göttingen en Berlijn bezocht. Smaak in de diplomatie vond hij aanvankelijk niet, toen hij, de balie vaarwel gezegd hebbende, in 1841 tot legatie-sekretaris te Petersburg benoemd werd. Binnen het jaar was hij in zijn land terug. Maar het beviel er hem slechts

half. Na tien jaren in tijdschriften te hebben geschreven, zonder zich een naam te kunnen maken, vertrok hij in 1850 of 1851 voor goed naar Europa, en ging in Den Haag, te Berlijn, te Dresden, in archieven snuffelen.

Nu eerst had hij zijn weg gevonden. In 1856 verscheen *the Rise of the Dutch Republic*, en dit boek deed den schrijver van zoo gunstige zijde kennen, dat President Lincoln hem in 1861 tot gezant te Weenen, President Grant in 1869 hem tot gezant te Londen benoemde. Niet lang daarna zijns ondanks van dien laatsten post ontheven, bleef hij in Engeland wonen, — waar twee van zijne dochters Engelsche heeren huwden, — en was met tusschenpoozen de gast van Koningin Sofia, in Den Haag. Al de beste jaren van zijn welbesteed leven bragt hij in Europa door, tengevolge zijner diplomatieke waardigheden steeds in betrekking met zijn moederland, maar steeds alleen uit de verte: als iemand die de Amerikaansche demokratie een uitmuntend onderwerp vond om boeken over te schrijven, maar, voor zichzelven, van hare zegeningen niet ten volle overtuigd was. Hij stierf en werd begraven in Engeland.

»At home", werd daags na zijn overlijden in het Londensch *Daily News* van hem gezegd, »at home he had won some »reputation as a literary man of scholarly and refined tastes, »but he was regarded as somewhat *too fastidious* for the great »Democracy to which he belonged." En op eene andere plaats in hetzelfde uitvoerig artikel: »English life was, in fact, more »suited to his refined and cultivated, perhaps *fastidious* tastes, »than that even of his native Massachusetts."

Het is niet twijfelachtig, wat met *fastidious*, in dit verband, bedoeld wordt. Het Yankeedom der werkelijkheid was Motley tegen de borst. Hij beminde de vrijheid slechts, waar hij, als in de hoogere Engelsche kringen, haar gepaard zag gaan met hoofsche manieren, opvoeding, aristokratische overleveringen. Zijne landgenooten vonden hem een nuf, en wederkeerig haalde hij den neus voor hen op. Heerschte niet, bij Washington aan huis, de goede toon der aanzienlijken van de 18de eeuw? Zoo, en zoo alleen, als de dochters van Washington in Marie Antoinette-kostuum, zag Motley gaarne de demokratie getooid. Hooft legt den klemtoon op het poorterlijke in de door hem

beschreven ontsteltenissen. Motley vergoodt Willem van Oranje, omdat de Prins tegelijk de vrijheid liefhad en een Prins was.

Zoo verklaart het zich, hoe Motley, bij het schrijven zijner geschiedenis van den Nederlandschen opstand, een anachronisme tot uitgangspunt heeft kunnen nemen, zonder geheel en al ontrouw te worden aan de feiten. Het ideaal, dat bij het beoordeelen van karakters of begrippen der 16de eeuw hem tot maatstaf dient, is modern-amerikaansch. Maar tevens is het zóó algemeen gemaakt, dat de onaangename zijden, den schrijver van nabij bekend, in de schaduw blijven, en er een dichterlijk beeld ontstaat, of overblijft, waarmede de lezer op zijne beurt ingenomenheid betuigt.

Groen van Prinsterer, Bakhuizen van den Brink, Fruin, Van Vloten, Nuijens, hebben over het door Motley behandeld tijdvak onzer geschiedenis dikwijls verstandiger dingen gezegd dan hij. Onder de ouderen blijft Hooft onvergelijkbaar en onovertroffen. Doch Motley was de eerste, die de stof verwerkte tot een dier heldendichten in proza, gelijk onze eeuw ze liefheeft. Om die reden zal zijn naam in de dankbare herinnering van ons, Nederlanders, onsterfelijk blijven voortleven.

1877.

PIETER PAULUS RUBENS.

Aanteekening behoorend bij Deel I, blz. 86 vgg.

Stof voor dit naschrift vind ik in een later ontvangen brief van een vriend te Utrecht: „Toen ik in 1840 het tweede Eeuwfeest van Rubens „bijwoonde, — 'k was toen vier weken lang in Antwerpen, — heb ik „ook het Huis van Rubens bezocht. Tusschen het achterplein en den „tuin stond nog de hooge Porticus, in Italiaanschen stijl daar door „hem opgerigt. Boven de beide zij-ingangen zag ik twee inscriptien; „maar wat die inhielden, kon de toenmalige bewoner van het huis, „Baron ——, mij niet zeggen. Op mijn verzoek werd eene ladder „aangebragt, en terwijl de Baron met zijn knecht die vasthielden, „klom ik er op en ontcijferde de inscriptien. Het waren de volgende „spreuken uit Juvenalis, die ik in Hooft's hexameters voor u zou af„schrijven, zoo het ongeval niet wilde, dat zij bij Hooft ontbreken. „Max Rooses zal ongetwijfeld in zijne geschiedenis der Antwerpsche „schilderschool den Latijnschen tekst geven:

„Laat gij den Goden de zorg, uw wèl en uw wee te bestellen!
„Wat voor ons voegt, wat niet, zij weten het beter dan iemand.
„Dièrder nog dan onszelf, zijn wij den Hemelschen Magten.

„Bid, dat gezond zij uw ziel in een welvarend omhulsel.
„Vraag om een moedigen geest; een die niet schroome te sterven;
„Een dien geen toorn overwint; die niet weet van begeeren." —

Er is in deze mededeeling iets innemends. Zij vereert den Belgischen

edelman, die de ladder hielp vasthouden; den destijds jongen en nog onbekenden Nederlandschen geleerde, die in het gemoedsbestaan van Rubens zulk een levendig belang stelde; niet het minst den grooten kunstenaar zelven, welke, door het floers dier spreuken, ons tot op den bodem zijner ziel laat lezen. Mij althans verraste de ongezochte bevestiging, van hetgeen onder het schrijven over Rubens mij toegeschenen was, den sleutel te geven tot zijne kunst, in verband met zijn karakter en zijne geschiedenis.

De bedoelde hexameters van Hooft zijn voor het eerst door den heer Leendertz uitgegeven. Ook het fragment, in iamben, uit Seneca's *Medea*. Over dit „gemeten onrijm", als Huygens het noemde, — die ook zelf met een paar dozijn afwisselende hexameters en pentameters van wal stak, — zie men Hooft's Brieven door Dr. van Vloten. Hooft gaf Huygens aanvankelijk maar half toe, dat het schrijven van dergelijke verzen met „uitvlugten" gelijkstond, en aan „merkelijke ongerijmdheden" onderworpen was. Later is hij van meening veranderd, en heeft zijne proeven, die hij enkel als schrijfoefeningen beschouwde, achtergehouden.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 01 01 11 017 9